

พุทธศาสนา

เล่ม 2

เรียบเรียงโดย

คิตะธารา/ฉัตรราชา

พุทธศาสนา

เล่ม 2

เรียบเรียงโดย

คิตะธารา / ฉัตรราชา

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

ชาดก

จาก พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ และ ๒๘

พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๑๕ และ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑ และ ๒.

ชาดก 500 ชาต

อรรถกถาชาดกทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง ผู้เรียบเรียงจะพยายาม
นำมาจัดทำรูปเล่มให้ครบ ซึ่งเนื้อหาในชาดก ทั้งหมดนี้นำมา
จาก

<http://www.84000.org/tipitaka/atita/>

ซึ่งท่านสามารถเข้าไปอ่านกันได้

แต่ผู้เรียบเรียงหวังที่จะช่วยให้ท่านผู้ใฝ่ธรรม สะดวกในการ
อ่านจึงได้รวบรวมมาเรียงร้อยเป็นเล่ม ซึ่งมีหลายเล่มด้วยกัน
ซึ่งผู้เรียบเรียงจะทำเป็นรายละเอียดแต่ละเล่มอย่างเรียบร้อย
เพื่อความปลอดโปร่งและง่ายในการอ่านนะคะ

ชาดก เล่ม 2

สารบัญ

11. ลักขณชาดก ว่าด้วย ผู้มีศีล	หน้า 5
12. นิโครธมิกชาดก ว่าด้วย การเลือกคบ	หน้า 12
13. กัณทินชาดก ว่าด้วย ผู้ตกอยู่ในอำนาจหญิง	หน้า 33
14. วาตมิกชาดก ว่าด้วย อำนาจของรส	หน้า 39
15. ขราทียชาดก ว่าด้วย ผู้ล่วงเลยโอวาท	หน้า 48
16. ตีปัลลัตถมิกชาดก ว่าด้วย เล่ห์กลลวงพราน	หน้า 52
17. มาลุตชาดก ว่าด้วย ความหนาวเกิดแก่ลม	หน้า 63
18. มตกภัตตชาดก ว่าด้วย สัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์	หน้า 66
19. อายาจิตภัตตชาดก ว่าด้วย การเปลื้องตน	หน้า 73
20. นพป่านชาดก ว่าด้วย การพิจารณา	หน้า 77
21. กุรุงคมิกชาดก ว่าด้วย กวางกุรุงคะ	หน้า 85
22. กุกุรชาดก ว่าด้วย สุนัขที่ถูกฆ่า	หน้า 90
23. โภชาชาเนยชาดก ว่าด้วย ม้าสินธพอาชาไนย	หน้า 99
24. อาชัญญชาดก ว่าด้วย ม้าอาชาไนยกับม้ากระจอก	หน้า 106
25. ติตถชาดก ว่าด้วย การเบื้อเพราะข้าซาก	หน้า 109
26. มหิพามุขชาดก ว่าด้วย การเลี่ยมสอน	หน้า 118
27. อภินทชาดก ว่าด้วย การเห็นกันบ่อยๆ	หน้า 127

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

28. นันทวิสาธชาดก ว่าด้วย การพุดดี	หน้า 133
29. กัณหาชาดก ว่าด้วย ผู้เอาการเองาน	หน้า 140
30. มุณิกชาดก ว่าด้วย ลักษณะของผู้มีอายุยืน	หน้า 147

11. ลักขณชาดก

ว่าด้วย ผู้มีศีล

พระศาสดา เมื่อเสด็จเข้าไปอาศัยพระนครราชคฤห์
ประทับอยู่ในพระเวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระเทวทัต จึง
ตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า โหติ สีลวตฺ อตุโถ ดังนี้

เรื่องพระเทวทัตจนถึงการประกอบกรรมคือ

การฆ่าอย่างหนัก จักมีแจ้งใน กัณหาชาดก

เรื่องการปล่อยช้างชนปาลกะ จักมีแจ้งใน จุลลหัง

สชาดก

และการถูกแผ่นดินสูบ จักมีแจ้งใน สมุททพานิข

ชาดก ในทวารทสนิบาต.

สมัยหนึ่ง พระเทวทัตทูลขอวัตถุ ๕ ประการ เมื่อไม่ได้
จึงทำลายสงฆ์ พากิษุ ๕๐๐ ไปอยู่ที่ คยาสิสประเทศ. ครั้งนั้น
ญาณของภิกษุเหล่านั้นได้ถึงความแก่กล้าแล้ว พระศาสดาทรง
ทราบดังนั้น จึงตรัสเรียกพระอัครสาวกทั้งสอง มาว่า คุณก่อน
สารีบุตรและ โมคคัลลานะ ภิกษุ ๕๐๐ ผู้เป็นนิสิตของพวกเธอ
ชอบใจลัทธิของเทวทัตไปกับพระเทวทัตแล้ว ก็บัดนี้ ญาณ

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

ของภิกษุเหล่านั้นถึงความแก่กล้าแล้ว พวกเขອງไปที่นั่น พร้อมกับภิกษุจำนวนมาก แสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้นให้ ภิกษุเหล่านั้นตรัสรู้มรรคผล แล้วจงพามา.

พระอัครสาวกทั้งสองนั้นจึงไปที่คยาสิสประเทศนั้น นั้นแหละ แสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น ให้ตรัสรู้ธรรมด้วย มรรคผลแล้ว. วันรุ่งขึ้น เวลาอรุณขึ้น จึงพาภิกษุเหล่านั้นมายัง พระเวฬุวันวิหารนั้นเทียว. ก็แล ในเวลาที่พระสารีบุตรเถระมา ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วยืนอยู่.

ภิกษุทั้งหลายพากันสรรเสริญพระเถระแล้ว กราบทูล พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระธรรม เสนาบดี พี่ชายใหญ่ของข้าพระองค์ทั้งหลายอันภิกษุ ๕๐๐ แวดล้อมมาอยู่ ดงามเหลือเกิน ส่วนพระเทวทัตเป็นผู้มี บริวารล้อมแล้ว.

พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรอัน หมู่ญาติแวดล้อมมา ย่อมงดงาม แต่ในบัดนี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ในกาลก่อนถึงดงามเหมือนกัน. ฝ่ายพระเทวทัตล้อมจาก หมู่ญาติ ในบัดนี้เท่านั้นหามิได้ แม้ในกาลก่อนก็ล้อมมาแล้ว เหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลายทูลอ้อนวอนพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อให้ทรงประกาศเรื่องนั้นให้แจ่มแจ้ง

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงกระทำเหตุ อันระหว่างภพปกปิดไว้ให้ปรากฏ ดังต่อไปนี้

ในอดีตกาล พระเจ้ามคธพระองค์หนึ่งครองราชสมบัติในนครราชคฤห์ ในแคว้นมคธ. ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ทรงถือปฏิสนธิในกำเนิดมฤคชาติ พอเติบโต มีเนื้อหนึ่งพันเป็นบริวารอยู่ในป่า พระโพธิสัตว์นั้นมีลูก ๒ ตัวคือ **ลักษณะ** และ**กาพะ**. ในเวลาที่ตนแก่ พระโพธิสัตว์นั้นกล่าวว่า ลูกพ่อทั้งสอง บัดนี้ พ่อแก่แล้ว เจ้าทั้งสองจงปกครองหมู่เนื้อนี้ แล้วให้บุตรแต่ละคน รับมอบเนื้อคนละ ๕๐๐. ตั้งแต่นั้นเนื้อแม่ทั้งสองก็ปกครองหมู่เนื้อ.

ก็ในแคว้นมคธ ในสมัยข้าวกล้าอันเต็มไปด้วยข้าวกล้า อันตรายย่อมเกิดแก่เนื้อทั้งหลายในป่า เนื่องจากพวกมนุษย์ต้องการฆ่าพวกเนื้อที่มากินข้าวกล้า จึงขุดหลุมพราง ปักขวาก ห้อยหินยนต์ [ฟ้าทับแหว] ดักบ่วงมีบ่วงลวง เป็นต้น เนื้อเป็นอันมากพากันถึงความพินาศ พระโพธิสัตว์รู้คราวที่เต็มไปด้วยข้าวกล้า จึงให้เรียกลูกทั้งสองมากล่าวว่า พ่อทั้งสอง สมัยนี้

เป็นสมัยที่เต็มแน่นไปด้วยข้าวกล้า เนื้อเป็นอันมากพากันถึงความพินาศ เราแก่แล้วจับขั้วยังอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ด้วยอุบายอย่างหนึ่ง พวกเจ้าจงพา หมูเนื้อของพวกเจ้าเข้าไปยังเชิงเขา ในป่าในเวลาเขาถอนข้าวกล้าแล้ว จึงค่อยมา. บุตรทั้งสองนั้นรับคำของบิดาแล้ว พร้อมด้วยบริวารพากันออกไป.

ก็พวกมนุษย์ทั้งหลายย่อมรู้หนทางที่พวกเนื้อเหล่านั้นจะไปและมาว่า ในเวลานี้ พวกเนื้อกำลังลงจากภูเขา ในเวลานี้ กำลังขึ้นภูเขา มนุษย์เหล่านั้นพากันนั่งในที่กำบัง ณ ที่นั้น แทะเนื้อเป็นอันมากให้ตาย

ฝ่ายเนื้อกาพะ เพราะความที่ตัวโง่ จึงไม่รู้ว่า เวลาซื้อนี้ ควรไป จึงพาหมูเนื้อไปทางประตูบ้าน ทั้งในเวลาเช้าและเวลาเย็น ทั้งเวลาพลบค่ำและเวลาใกล้รุ่ง พวกมนุษย์ยืนและนั่งตามปรกติ นั้นแล อยู่ในที่นั้นๆ ยังเนื้อเป็นอันมากให้ถึงความพินาศ เนื้อกาพะนั้นให้เนื้อเป็นอันมาก ถึงความพินาศ เพราะความที่ตนเป็นผู้โง่เขลาอย่างนี้ จึงเข้าป่าด้วยเนื้อมิประมาณ น้อยเท่านั้น.

ส่วนเนื้อลักษณะเป็นบัณฑิตมีปัญญา หลลาดในอุบาย รู้ว่า เวลานี้ควรไป เนื้อลักษณะนั้นไม่ไปทางประตูบ้าน ไม่ไป

เวลากลางวันบ้าง ไม่ไปเวลาพลบค่ำบ้าง เวลาใกล้รุ่งบ้าง พา หมู่เนื้อไปเวลาเที่ยงคืนเท่านั้น เพราะฉะนั้น เนื้อลักษณะจึงไม่ ทำเนื้อแม่ตัวหนึ่ง ให้พินาศเข้าป่าไปแล้ว เนื้อเหล่านั้นอยู่ใน ป่านั้น ๕ เดือน เมื่อพวกมนุษย์ถอนข้าวกล้าแล้ว จึงพากันลง จากภูเขา.

เนื้อกาพะ แม่ไปภายหลังก็ทำ แม่เนื้อทั้งหมดให้ถึง ความพินาศ โดยนัยก่อนนั้นแหละ ผู้เดียวเท่านั้นมาแล้ว ส่วน เนื้อลักษณะ แม่เนื้อตัวเดียวก็ไม่ให้พินาศ อันเนื้อ ๕๐๐ ตัว แวดล้อมมายัง สำนักของบิดามารดา.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์เห็นบุตรทั้งสองมา เมื่อปรึกษาหารือ กับนางเนื้อ จึงกล่าวคาถาว่า

ความเจริญย่อมมีแก่ชนทั้งหลายผู้มีศีล ประพฤติใน ปฏิสันถาร ท่านจงดูลูกเนื้อชื่อลักษณะ ผู้อันหมู่แห่งญาติ แวดล้อมกลับมาอยู่ อนึ่ง ท่านจงดูลูกเนื้อชื่อกาพะนี้ ผู้ล้อม จากพวกญาติ กลับมาแต่ผู้เดียว.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สิวลด์ ความว่า ชื่อว่าผู้มีศีล คือสมบูรณ์ด้วยอาจารย์ เพราะมีความสุขเป็นปรกติ.

บทว่า อตุโถ ได้แก่ ความเจริญ.

(บทว่า) **ปฏิสนธการวุตฺติ**n หมายความว่า ผู้มีปรกติประพตติในปฏิสนธการ เพราะมีปรกติประพตติในธรรมปฏิสนธการและอามิสปฏิสนธการนั้นแก่ชนเหล่านั้น ผู้มีปรกติประพตติในปฏิสนธการ ก็ในที่นี้ พึงทราบธรรมปฏิสนธการ เช่นห้ามทำบาปการโอวาทและอนุศาสน์ เป็นต้น พึงทราบอามิสปฏิสนธการ เช่นการให้ได้ที่ทำกิน การบำรุงเฝ้าไข้ และการรักษาอันประกอบด้วยธรรม ท่านกล่าวคำอธิบายนี้ไว้ว่า ชื่อว่า ความเจริญย่อมมีแก่ชนผู้เป็นบัณฑิต ผู้เพียบพร้อมด้วยอาจารย์ ผู้ตั้งอยู่ในปฏิสนธการ ๒ เหล่านี้

บัดนี้ พระโพธิสัตว์เมื่อจะเรียกมารดาของเนื้อเพื่อจะแสดงความเจริญนั้น จึงกล่าวคำมีอาทิว่า ท่านจงดูเนื้อชื่อลักษณะ ดังนี้ ในคำที่กล่าวนั้นมีความสังเขป ดังนี้ :-

เธอจงดูบุตรของตน ผู้สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และปฏิสนธการ ไม่ทำแม้เนื้อตัวหนึ่งให้พินาศ อันหมู่ญาติกระทำไว้ข้างหน้า คือห้อมล้อมมาอยู่

แต่เออ ก็เธอจงดูเนื้อชื่อกาพะนี้ ผู้มีปัญญาเขลา ผู้ละเว้นจากสัมปทา คืออาจารย์และปฏิสนธการ ผู้เสื่อมจากญาติทั้งหลาย ไม่เหลือญาติแม้สักตัว มาแต่ผู้เดียว.

ก็พระโพธิสัตว์ขึ้นชมบุตโรยงนี้แล้ว ดำรงอยู่ชั่วอายุ
ได้ไปตามยถากรรมแล้ว.

พระศาสดาทรงว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรอัน
หม่อมญาติห้อมล้อมย่อมงดงาม ในบัดนี้เท่านั้น ก็ห้ามได้ แม้ใน
กาลก่อน ก็งดงามเหมือนกัน. พระเทวทัตเสื่อมจากหม่อมคณะ
ในบัดนี้เท่านั้น ก็ห้ามได้ แม้ในกาลก่อน ก็เสื่อมแล้ว
เหมือนกัน.

ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแสดงแล้ว ตรัสเรื่อง
๒ เรื่องสืบอนุสนธิต่อกัน แล้วทรงประชุมชาดก ว่า

เนื้อกาปะในครั้งนั้น ได้เป็น **พระเทวทัต**

แม้บริษัทของเนื้อกาปะนั้น ในกาลนั้น ได้เป็น **บริษัท**

ของพระเทวทัต

เนื้อชื่อลักขณะในกาลนั้น ได้เป็น **พระสารีบุตร**

แม้บริษัทของเนื้อลักขณะในกาลนั้น ได้เป็น พุทธ

บริษัท

มารดาในครั้งนั้น ได้เป็น **พระมารดาพระราहुล**

ส่วนบิดาในครั้งนั้น ได้เป็น **เรว** แล.

จบอรรถกถาปาตาลสูตร

12. นิโครทมิกชาดก

ว่าด้วย การเลื่อกคบ

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุณีผู้เป็นมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า นิโครธเมว เสเวยฺย ดังนี้.

ได้ยินว่า ภิกษุณีนั่นได้เป็นธิดาของเศรษฐีผู้มีทรัพย์มาก ในนครราชคฤห์ มีกุศลมูลหนาแน่น มีสังขารอันย่ำยีแล้ว เป็นปัจฉิมภวีกัสตว์ (สัตว์ผู้มีภพสุดท้าย) อุปนิสัยแห่งพระอรหันต์โพลงอยู่ในหทัยของนาง เหมือนประทีปโพลงอยู่ภายในหม้อ ฉะนั้น.

ครั้งนั้น จำเดิมแต่กาลที่รู้จักตนแล้ว ธิดาของเศรษฐีนั้นไม่ยินดีในเรือน มีความประสงค์จะบวช จึงกล่าวกะบิดามารดาว่า ข้าแต่คุณพ่อและคุณแม่ จิตใจของข้าพเจ้าไม่ยินดีในฆราวาส ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะบวชในพระพุทธศาสนา อันเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ ท่านทั้งหลายจงให้ข้าพเจ้าบวชเถิด. บิดามารดากล่าวว่า แม่ เจ้าพูดอะไร ตระกูลนี้มีทรัพย์สมบัติมาก และเจ้าก็เป็นธิดาคนเดียวของเราทั้งหลาย เจ้าไม่ควรจะบวช. นางแม้จะอ่อนวอนอยู่บ่อยๆ ก็ไม่ได้การบรรพชา

จากสำนักของบิดามารดา. จึงคิดว่า ช่างเถอะ เราไปตระกูล
สามียังสามีให้โปรดปรานแล้วจักบวช.

นางเจริญวัยแล้วไปยังตระกูลสามี เป็นผู้มีศีลมีกัลยาณ
ธรรม ครองเหย้าเรือน. ลำดับนั้น เพราะอาศัยการอยู่ร่วม นาง
ก็ตั้งครรภ์. นางไม่รู้ที่ตั้งครรภ์. ครั้งนั้น เขาโหมธงานานักขัต
ฤกษ์ในพระนคร ชาวพระนครทั้งสิ้น พากันเล่นงานนักขัต
ฤกษ์. พระนครได้มีการประดับตกแต่ง เหมือนดังเทพนคร ก็
เมื่อการเล่นนักขัตฤกษ์ แม้จะใหญ่ยิ่งเพียงนั้น เป็นไปอยู่ นาง
ก็ไม่ลุ่มไล้ร่างกายของตน ไม่ประดับประดา เทียวไปด้วยเพศ
ตามปรกติ นั่นเอง.

ลำดับนั้น สามีกล่าวกะนางว่า นางผู้เจริญ นครทั้งสิ้น
อาศัยนักขัตฤกษ์ แต่เธอไม่ปฏิบัติร่างกาย ไม่ทำการตกแต่ง
เพราะเหตุไร.

นางจึงกล่าวว่า ข้าแต่ลูกเจ้า ร่างกายเต็มด้วยซากศพ
๑๒ ประการทีเดียว ประโยชน์อะไรด้วยร่างกายนี้ที่ประดับ
แล้ว เพราะกายนี้ เทวดา พรหมไม่ได้นิรมิต ไม่ใช่สำเร็จด้วย
ทองด้วยแก้วมณี ด้วยจันท์นเหล็ก ไม่ใช่เกิดจากห้องแห่ง
ดอกบุณฑริก ดอกโกมุท และดอกอุบลเขียว แต่เต็มไปด้วยถูด

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

ไม่สะอาด ไม่ใช่เต็มด้วยอมฤตโอสถ

โดยที่แท้ เกิดในซากศพ มีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด มีการขจัดสีและการนวดฟั้นเป็นนิตย์ และมีการแตกทำลายและการกระจัดกระจายไป เป็นธรรมดา

รกป่าช้า อันตณฺหาหิฉับ เป็นเหตุแห่งความโศก เป็นวัตถุที่ตั้งแห่งความร่ำไร เป็นที่อยู่อาศัยแห่งโรคทั้งปวง เป็นที่รับเครื่องกรรมกรรม ของเสียภายในไหลออกภายนอกเป็นนิตย์ เป็นที่อยู่ของหมู่หนอนหลายตระกูล จะไปยังป่าช้า มีความตายเป็นที่สุด แม้จะเปลี่ยนแปลงไปในคลองจักษุของชาวโลกทั้งปวง

กายประกอบด้วยกระดูกและเอ็น ฉาบทาด้วยหนังและเนื้อ เป็นกายที่ถูกผิวหนังปกปิดไว้ ไม่ปรากฏตามความเป็นจริง เต็มด้วยลำไส้ใหญ่ เต็มด้วยท้อง ด้วยตับ หัวใจ เนื้อ หัวใจ ปอด ไต ม้าม น้ำมูก น้ำลาย เหงื่อ มันชั้น เลือด ไขข้อ ดี และมันเหลว

เมื่อเป็นเช่นนั้น ของไม่สะอาดย่อมไหลออกจากช่องทั้ง ๘ ของกายนั้นทุกเมื่อ คือ จี๋ตาไหลออกจากตา จี๋หูไหลออกจากหู และน้ำมูกไหลออกจากจมูก บางคราวออกทางปาก ดี

และเสมหะย่อมไหลออกจากกายเป็นหยดเหงื่อ

เมื่อเป็นอย่างนั้น ศีรษะของกายนั้นเป็นโพรงเต็มด้วย
มันสมอง คนพาลถูกอวิชาห่อหุ้ม จึงสำคัญโดยความเป็น
ของงดงาม กายมีโทษอนันต์ เปรียบเสมอด้วยต้นไม้พิษเป็นที่
อยู่ของสรรพโรค ล้วนเป็นกองทุกข์ ถ้ากลับเอาภายในของ
กายนี้ออกข้างนอก ก็จะต้องถือท่อนไม้ คอยไล่กาและสุนัข
เป็นแน่.

กายไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น เป็นดังซากศพ เปรียบ
เหมือนส้วม ผู้มีจักขุติเตียน แต่คนเขลาเพลิดเพลิน อันหนึ่งสค
ปกปิดไว้ มีทวาร ๕ มีแผลใหญ่ ของไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น
ไหลออกรอบด้าน

ก็ในกาลใด กายนั้นนอนตายขึ้นพองมีสีเขียวคล้ำ ถูก
ทอดทิ้งไว้ในสุสาน ในกาลนั้น ญาติทั้งหลายย่อมไม่ห้วงอาลัย
สุนัขบ้าน สุนัขจึงจอกยอมเคี้ยวกินกายนั้น และนกตะกรุม
หนอน กา แร้ง และสัตว์ทั้งปวงอื่นๆ ยอมเคี้ยวกิน

ก็ภิกษุผู้มีญาณในศาสนานี้ นั่นแล ได้ฟังพระพุทธพจน์
แล้ว ย่อมรู้แจ้งกายนั้น ย่อมเห็นตามเป็นจริงแล้วว่า ร่างกายนี้
ฉันใด ร่างกายนั้นก็ฉันนั้น ร่างกายนั้นฉันใด ร่างกายนี้ก็ฉัน

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย สิตะธรรมา / ฉัตรราชา

นั่น ข้าพเจ้ากายความเพลิดเพลินใน กายทั้งภายในและ
ภายนอกเสียแล้ว.

ข้าแต่พระลูกเจ้า ข้าพเจ้าจักประดับประดารางกายนี้
ทำอะไร การกระทำความประดับกายนี้ ย่อมเป็นเหมือน
กระทำจิตรกรรมภายนอกหม้อ ซึ่งเต็มด้วยคุถ.

เศรษฐีบุตรได้ฟังคำของนางดังนั้น จึงกล่าวว่า นางผู้
เจริญ เธอเห็นโทษทั้งหลายอย่างนี้แห่งร่างกายนี้ เพราะเหตุไร
จึงไม่บวช.

นางกล่าวว่า ข้าแต่พระลูกเจ้า ข้าพเจ้าเมื่อได้บวช จะ
บวชวันนี้แหละ.

เศรษฐีบุตรกล่าวว่า ดีแล้ว ฉันจักให้เธอบวช. แล้ว
บำเพ็ญมหาทาน กระทำมหาสักการะ แล้วนำไปสำนักของ
ภิกษุณีด้วยบริวารใหญ่ เมื่อจะให้นางบวช ได้ให้บวชในสำนัก
ของภิกษุณี ผู้เป็นพี่ฝ่ายของพระเทวทัต. นางได้บรรพชาแล้ว
มีความดำริเต็มบริบูรณ์ ดีใจแล้ว.

ครั้งนั้น เมื่อครรภ์ของนางแก่แล้ว ภิกษุณีทั้งหลายเห็น
ความที่อินทรีย์ทั้งหลายแปรเป็นอื่นไป ความที่หลังมือและเท้า

บวม และความที่พื้นท้องใหญ่ จึงถามนางว่า แม่เจ้า เธอ
ปรากฏเหมือนมีครรภ์ นี้อะไรกัน?

ภิกษุณีนั่นกล่าวว่า แม่เจ้าทั้งหลาย ข้าพเจ้าก็ไม่รู้ว่า
เหตุชื่อนี้ แต่สีตของข้าพเจ้ายังบริบูรณ์อยู่.

ลำดับนั้น ภิกษุณีเหล่านั้นจึงนำนางภิกษุณีนั้นไปยัง
สำนักของพระเทวทัต ถามพระเทวทัตว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า
กุลธิดานี้ยังสามิให้โปรดปรานได้โดยยาก จึงได้บรรพชา. ก็
บัดนี้ ครรภ์ของนางปรากฏ ข้าพเจ้าทั้งหลายยอมไม่รู้ว่า
กุลธิดานี้ได้ตั้งครรภ์ในเวลาเป็นคฤหัสถ์ หรือในเวลาบวชแล้ว
บัดนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลายจะกระทำอย่างไร.

เพราะความที่ตนไม่รู้ และเพราะขันติ เมตตา และ
ความเอ็นดูไม่มี พระเทวทัตจึงคิดอย่างนี้ว่า ความครหานินทา
จักเกิดแก่เราว่า ภิกษุณีผู้อยู่ในฝ่ายของพระเทวทัตมีครรภ์. แต่
พระเทวทัตกลับเพิกเฉยเสีย เราให้ภิกษุณีนี้อีก จึงจะควร. พระ
เทวทัตนั้น ไม่พิจารณา แล่นออกไปเหมือนกลิ้งก้อนหิน กล่าว
ว่า พวกท่านจงให้ภิกษุณีนี้อีก. ภิกษุณีเหล่านั้นฟังคำของ
พระเทวทัตแล้ว ลุกขึ้นไหว้ แล้วไปยังสำนัก.

ลำดับนั้น ภิกษุณีสาวนั้นกล่าวว่าภิกษุณีทั้งหลายว่า

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

แม่เจ้าทั้งหลาย พระเทวทัตเถระไม่ใช่พระพุทธรเจ้า การ
บรรพชาของเราในสำนักของพระเทวทัตนั้น ก็หาไม่ได้ ก็
บรรพชาของเราในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็น
บุคคลเลิศในโลก. อนึ่ง บรรพชานั้น เราได้โดยยาก ท่าน
ทั้งหลายอย่าทำให้การบรรพชานั้น อันตรธานหายไปเสียเลย
มาเถิดท่านทั้งหลาย จงพาเราไปยังพระเชตวัน ในสำนักของ
พระศาสดา ภิกษุณีทั้งหลายจึงพาภิกษุณีสาวนั้นไปจากกรุงรา
ชคฤห์ สิ้นหนทาง ๔๕ โยชน์ ถึงพระเชตวันมหาวิหาร โดย
ลำดับ ถวายบังคมพระศาสดา แล้วกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรง
ทราบ.

พระศาสดาทรงพระดำริว่า ภิกษุณีนีตั้งครรภ์ ในเวลา
เป็นคฤหัสถ์โดยแท้ แม่เมื่อเป็นอย่างนั้น พวกเดียรถีย์จักได้
โอกาสว่า พระสมณโคดมพาภิกษุณีที่พระเทวทัตทิ้งแล้ว เทียบ
ไปอยู่ เพราะฉะนั้น เพื่อจะตัดถ้อยคำนี้ ควรจะวินิจฉัยอภิกรรม
นี้ในท่ามกลางบริษัท ซึ่งมีพระราชา. ในวันรุ่งขึ้น จึงให้ทูต
เชิญพระเจ้าโกศล และเชิญมหาอนาถบิณฑิกเศรษฐี จูฬอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา มหาอุบาสิกา และตระกูลใหญ่ๆ
อื่นๆ ที่มีชื่อเสียง ในเวลาเย็น เมื่อบริษัททั้ง ๔ ประชุมกันแล้ว

จึงตรัสเรียกพระอุบาสิเถระมาว่า เธอจงไปชำระกรรมของ
ภิกษุณีสาวนี้ ในท่ามกลางบริษัท ๔.

พระเถระทูลรับพระคำรัสแล้ว จึงไปยังท่ามกลาง
บริษัท นั่งบนอาสนะที่เขาตกแต่งไว้เพื่อตน แล้วให้เรียกนาง
วิสาขาอุบาสิกามาตรงเบื้องพระพักตร์ของพระราชา ให้รับ
อภิรณนี้ว่า คุณก่อนวิสาขา ท่านจงไป จงรู้โดยด่องแท้ว่า
ภิกษุณีสาวนี้บวชในเดือนโน้น วันโน้น แล้วจงรู้ว่า เธอได้มี
กรรมนี้ก่อน หรือหลังบวช.

มหาอุบาสิการับคำแล้ว จึงให้วังม่าน ตรวจดูที่สุคติมือ
เท้า สะดือและท้องของภิกษุณีสาวภายในม่าน นับเดือนและ
วัน รู้ว่า นางได้ตั้งกรรมในภาวะเป็นคฤหัสถ์โดยด่องแท้ จึงไป
ยังสำนักของพระเถระแล้วบอกเนื้อความนั้น. พระเถระได้
กระทำภิกษุณีนั้นให้เป็นผู้บริสุทธฺ์ในท่ามกลางบริษัท ๔.
ภิกษุณีนั้นเป็นผู้บริสุทธฺ์แล้ว ให้อภิวาทิกษุสงฆ์ และถวายบังคม
พระศาสดา แล้วไปยังสำนักนั้นแล พร้อมกับภิกษุณีทั้งหลาย
ภิกษุณีนั้นอาศัยกรรมแก่แล้ว ได้คลอดบุตรมีอายุภาพมาก ผู้
ตั้งความปรารถนาไว้แทบบาทมูลของพระพุทธรเจ้า พระนาม
ว่า ปทุมุตตระ.

ครั้นวันหนึ่ง พระราชาเสด็จไปโดยใกล้ชิดๆ สำนักของ
ภิกษุณี ได้ทรงสดับเสียงทารก จึงตรัสถามอำมาตย์ทั้งหลาย.
อำมาตย์ทั้งหลายรู้เหตุ นั้น จึงกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ
ภิกษุณีสาวนั้นคลอดบุตรแล้ว นั้นเสียงของบุตรภิกษุณีสาวนั้น
นั่นเอง. พระราชาตรัสว่า แน่พนาย ชื่อว่า การปรนนิบัติ
ทารก เป็นเครื่องกังวลสำหรับภิกษุณีทั้งหลาย พวกเราจัก
ปรนนิบัติทารกนั้น. พระราชาทรงให้มอบทารกนั้นแก่หญิง
พื่อนทั้งหลาย ให้เติบโตโดยการบริหารดูแลอย่างกุมาร. ก็ใน
วันตั้งชื่อกุมารนั้น ได้ตั้งชื่อว่า กัสสป

ครั้งนั้น คนทั้งหลายรู้กันว่า **กุมารกัสสป** เพราะ
เจริญเติบโต ด้วยการบริหารอย่างกุมาร ในเวลาที่มีอายุได้ ๘
ขวบ กุมารกัสสปนั้นบวชในสำนักของพระศาสดา พอมีอายุ
๒๐ ปีบริบูรณ์ก็ได้อุปสมบท เมื่อกาลเวลาล่วงไป ได้เป็นผู้
กล่าวธรรมอันวิจิตร ในบรรดาพระธรรมกถึกทั้งหลาย.

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงตั้งพระกุมารกัสสปนั้นไว้
ในตำแหน่งเอตทัคคะ ด้วยพระคำรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย
กุมารกัสสปนี้เป็นเลิศแห่งสาวกทั้งหลายของเรา ผู้กล่าวธรรม
อันวิจิตร

ภายหลัง พระกุมารกัสสปนั้นบรรลุประอรหัต ใน
เพราะ **วัมมิกสูตร**. แม้ภิกษุณีผู้เป็นมารดาของพระกุมารกัสสป
นั้น เห็นแจ้งแล้วบรรลุประอรหัต. พระกุมารกัสสปเถระ
ปรากฏในพระพุทธศาสนา ประคองพระจันทร์เพ็ญใน
ท่ามกลางท้องฟ้า ฉะนั้น.

อยู่มาวันหนึ่ง พระตถาคตเสด็จกลับจากบิณฑบาต
ภายหลังภัต ประทานโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย แล้วเสด็จเข้า
พระคันธกุฎี ภิกษุทั้งหลายรับพระโอวาทแล้ว ให้ภาคกลางวัน
หมดไป ในที่เป็นที่พักกลางคืน และที่พักกลางวันของตนๆ
ในเวลาเย็น ประชุมกันในโรงธรรมสภา นั่งพรรณนาพระ
พุทธคุณว่า คู่ก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระเทวทัตทำคนทั้งสอง
คือพระกุมารกัสสปเถระและพระเถรี ให้พินาศ เพราะความที่
ตนไม่รู้ และเพราะความไม่มีขันติและเมตตาเป็นต้น แต่พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นปัจจัยแก่ท่านทั้งสองนั้น เพราะ
พระองค์เป็นพระธรรมราชา และเพราะทรงถึงพร้อมด้วยพระ
ขันติ พระเมตตา และความเอ็นดู.

พระศาสดาเสด็จมายัง โรงธรรมสภา ด้วยพุทธลีลา
ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปลูกได้ แล้วตรัสถามว่า คู่ก่อน

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไร
หนอ? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ด้วยเรื่องพระคุณของ
พระองค์เท่านั้น แล้วกราบทูลเรื่องทั้งปวงให้ทรงทราบ.

พระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็น
ปัจจัยและเป็นที่พักแก่ชนทั้งสองนี้ ในบัดนี้เท่านั้นหามิได้ แม้
ในกาลก่อนก็ได้เป็นแล้วเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลายจึงทูลอ้อนวอนพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อ
ต้องการให้เรื่องนั้นแจ่มแจ้ง.

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงกระทำเหตุอันระหว่างภพ
ปกปิดไว้ให้ปรากฏ ดังต่อไปนี้.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติใน
นครพาราณสี ฝ่ายพระโพธิสัตว์ทรงถือปฏิสนธิในกำเนิดมฤค
ชาติ. พระโพธิสัตว์ เมื่อออกจากท้องของมารดา ได้มีสีเหมือน
ดั่งสีทอง นัยน์ตาทั้งสองของเนื้อนั้นได้เป็นเช่นกับลูกแก้วมณี
กลม เขาทั้งคู่มีวรรณะดั่งเงิน หน้ามีวรรณะดั่งทองคำกัมพล
แดง ปลายเท้าหน้าและเท้าหลัง เหมือนทำบริกรรมด้วยรสน้ำ
ครึ่ง ขนหางได้เป็นเหมือนขนจามรี กีร์ร่างกายของเนื้อนั้นใหญ่
มีขนาดเท่าลูกม้า เนื้อนั้นมิบริวาร ๕๐๐. โดยชื่อ มีชื่อ

ว่า **นิโครธมิกราช** สำเร็จการอยู่ในป่า. ก็ในที่ไม้ไผ่ไกลแห่งพระ
 ยานื่อนิโครธนั้น มีเนื้อแม้อื่นซึ่งมีเนื้อ ๕๐๐ เป็นบริวาร มีชื่อ
 ว่า **สาขะ** อาศัยอยู่ แม้เนื้อสาขะก็มีวรรณะดุจสีทอง.

สมัยนั้น พระเจ้าพาราณสีทรงชวนขวยในการฆ่าเนื้อ
 เว้นเนื้อไม้เสวย ทรงกระทำพวกมนุษย์ให้ขาดการงาน ยังชาว
 นิคมและชนบททั้งปวงให้ประชุมกัน แล้วเสด็จไปฆ่าเนื้อทุก
 วัน. พวกมนุษย์คิดกันว่า พระราชานี้ทรงทำพวกเราให้ขาดการ
 งาน ถ้ากระไร พวกเราวางเหยื่อของเนื้อไว้ในพระราชอุทยาน
 จัดนำคัมไไว้ให้พร้อม ต้อนเนื้อเป็นอันมากให้เข้าไปยังพระราช
 อุทยาน แล้วปิดประตูมอบถวายพระราช

มนุษย์เหล่านั้นทั้งหมดจึงปลุกผักที่เป็นเหยื่อของเนื้อ
 ไว้ในพระราชอุทยาน จัดนำคัมไไว้ให้พร้อม แล้วประกอบ
 ประคูดือบ่วง มือถืออาวุธนานาชนิด มีก้อนเป็นต้น เข้าป่า
 แสวงหาเนื้อ คิดว่า พวกเราจักจับเนื้อทั้งหลายที่อยู่ตรงกลาง
 จึงล้อมที่ประมาณ ๑ โยชน์ เมื่อร่นเข้ามาได้ล้อมที่เป็นที่อยู่
 ของเนื้อนิโครธและเนื้อสาขะไว้ตรงกลาง ครั้นเห็นหมู่เนื้อนั้น
 จึงเอาไม้ก้อนตีต้นไม้ พุ่มไม้เป็นต้น และตีพื้นดิน ไล่หมู่เนื้อ
 ออกจากที่รกชฎ พวกกันเง้ออาวุธทั้งหลายมีดาบ หอกและธนู

เป็นต้น บันลือเสียงดัง ต้อนหมู่นี้นั้นให้เข้าพระราชอุทยาน แล้วปิดประตู พวกกันเข้าไปเฝ้าพระราชชา แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่ สมมติเทพ เมื่อพระองค์เสด็จไปทรงฆ่าเนื้อเป็นประจำ ทรงทำ การงานของข้าพระองค์ทั้งหลายให้เสียหาย พวกข้าพระองค์ ต้อนเนื้อทั้งหลายมาจากป่า เต็มพระราชอุทยานของพระองค์ ตั้งแต่นี้ไป พระองค์จะได้เสวยเนื้อของมฤคเหล่านั้น แล้วทูล ลาพระราชชาพากันหลีกไป.

พระราชชาได้ทรงสดับคำของมนุษย์เหล่านั้นแล้ว เสด็จ ไปพระราชอุทยาน ทอดพระเนตรเนื้อทั้งหลาย ทรงเห็นเนื้อสี ทอง ๒ ตัว จึงได้พระราชทานอภัยแก่เนื้อทั้งสองนั้น ก็ตั้งแต่นั้นมา บางคราวเสด็จไปเอง ทรงฆ่าเนื้อตัวหนึ่งแล้วนำมา บาง คราว พ่อครัวของพระองค์ไปฆ่า แล้วนำมา.

เนื้อทั้งหลายพอเห็นธนูเท่านั้น ถูกความกลัวแต่ความ ตายคุกคาม พากันหนีไป "ได้รับการประหาร ๒-๓ ครั้ง ลำบาก ไปบ้าง ป่วยไปบ้าง ถึงความตายบ้าง หมู่นี้อจึงบอกประพฤติ เหตุนั้นแก่พระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ให้เรียกเนื้อสาขะ มาแล้วกล่าวว่า คุณอนสหาย เนื้อเป็นอันมากพากันฉิบหาย เมื่อเนื้อมีอันจะต้องตายโดยส่วนเดียว ตั้งแต่นี้ไป ผู้จะฆ่าจง

อย่าเอาลูกศรยิงเนื้อ วาระของเนื้อทั้งหลายจงมีในที่แห่งค้อน
ของผู้พิพากษา วาระจงถึงแก่บริษัทของเราวันหนึ่ง จงถึงแก่
บริษัทของท่านวันหนึ่ง เนื้อตัวที่ถึงวาระจะไปนอนพาดหัวที่
ไม้ค้อนของผู้พิพากษา แม้เมื่อเป็นอย่างนั้น เนื้อทั้งหลายจักไม่
กลัว เนื้อสาขะรับคำแล้ว.

ตั้งแต่นั้นมา เนื้อที่ถึงวาระ จะไปนอนพาดคอกที่ไม่
ค้อนพิพากษา พ่อครัวมาจับเอาเนื้อตัวที่นอนอยู่ ณ ที่นั้น นั้น
แหละไป.

อยู่มาวันหนึ่ง วาระถึงแก่แม่เนื้อผู้มีครรภ์ตัวหนึ่ง ซึ่ง
เป็นบริษัทของเนื้อสาขะ แม่เนื้อนั้นเข้าไปหาเนื้อสาขะ แล้ว
กล่าวว่า เจ้านาย ข้าพเจ้ามีครรภ์ คลอดลูกแล้ว พวกเราทั้งสอง
จะไปตามวาระ ท่านจงให้ข้ามวาระของข้าพเจ้าไปก่อน. เนื้อ
สาขะกล่าวว่า เราไม่อาจทำวาระของเจ้าให้ถึงแก่เนื้อตัวอื่นๆ
เจ้าเท่านั้นจ้ะรู้ว่า เจ้ามีบุตร เจ้าจงไปเถอะ. แม่เนื้อนั้น เมื่อ
ไม่ได้ความช่วยเหลือจากสำนักของเนื้อสาขะ จึงเข้าไปหาพระ
โพธิสัตว์บอกเนื้อความนั้น พระโพธิสัตว์นั้นได้ฟังคำของแม่
เนื้อนั้น จึงคิดว่า ก็พระโพธิสัตว์ทั้งหลายในกาลก่อน เห็น
ทุกข์ของคนอื่น ย่อมไม่หวังใยชีวิตของตน ประโยชน์ของ

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

ผู้อื่นจากประโยชน์ตนนั้นแล เป็นสิ่งที่หนักกว่าสำหรับพระ
โพธิสัตว์เหล่านั้น.

เหล่านั้น ปศุสัตว์ มฤคในป่าทั้งหมดยอมเป็นอยู่ด้วย
ตนเอง นักปราชญ์ทั้งหลายผู้สงบ ยินดีแล้วในประโยชน์
เกื้อกูลแก่สัตว์ ย่อมยังผู้อื่นให้เป็นอยู่ ก็นักปราชญ์เหล่านั้น
สละทรัพย์ อดวิริยะและชีวิต เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เรานั้นเป็นผู้
สามารถจักยังเหล่าสัตว์เป็นอันมาก พร้อมทั้งเทวโลกให้ข้าม
ได้ด้วย ก็ความไม่มีบุญ เพราะกายอันไร้สาระนี้ เราจักได้ลาภ
ของท่านอันยังยืนด้วยตนเองแน่.

ครั้นคิดดังนี้แล้วจึงกล่าวว่า เจ้าจงไปเถอะ เราจักให้
วาระของเจ้าข้ามไป ครั้นกล่าวแล้ว ตนเองก็ไปนอนกระทำ
ศิระะไว้ที่ไม่ค้อนพิพากษา พ่อครัวเห็นดังนั้น จึงคิดว่า พระยา
เนื้อผู้ได้รับพระราชทานอกภัย นอนอยู่ที่ไม่ค้อนพิพากษา เหตุ
อะไรหนอ จึงรีบไปกราบทูลแต่พระราชา

พระราชาเสด็จขึ้นทรงรถในทันใดนั่นเอง เสด็จไป
ด้วยบริวารใหญ่ เห็นพระโพธิสัตว์ จึงตรัสว่า พระยาเนื้อผู้
สหาย เราให้อภัยแก่ท่านไว้แล้วมิใช่หรือ เพราะเหตุไร ท่านจึง

นอนอยู่ ณ ที่นี้

พระยาเนื่อกกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराช แม่เนื่อผู้มีครรภมากกล่าวว่ ขอท่านจงย้งวาระของฉฉนให้ถึงแก่เนื่อตัวอื่น ก็ข้าพระบาทไม้อาจโยนมรณทุกข์ของเนื่อตัวหนึ่งไปเหนือเนื่อตัวอื่นได้ ข้าพระบาทนั้นจึงให้ชีวิตของฉฉนแก่แม่เนื่อนั้น ถือเอาความตายอันเป็นของแม่เนื่อนั้นแล้ว จึงนอนอยู่ ณ ที่นี้ ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์อย่าได้ทรงระแวงเหตุอะไรๆ อย่างอื่นเลย

พระราชาตรัสว่ ลูกก่อนสุวรรณมิคราษผู้เป็นนาย แม่ในหม่อมมนุษย์ทั้งหลาย เราก้ไม่เคยเห็นคนผู้พิียบพร้อมด้วยขันติ เมตตาและความเอ็นดูเช่นกับท่าน ด้วยเหตุฉฉนั้น เราจึงเลื่อมใสท่าน ลูกขึ้นเกิดเราให้อภัยแก่ท่าน และแม่เนื่อนั้น

พระยาเนื่อกกล่าวว่ ข้าแต่พระผู้จอมคน เมื่อข้าพระบาททั้งสองได้อภัยแล้ว เนื่อที่เหลือนอกนั้น จักกระทำอย่างไร.

พระราชาตรัสว่ นาย เราให้อภัยแม่แก่เนื่อที่เหลือนด้วย

พระยาเนื่อกกราบทูลว่ ข้าแต่มหाराช แม่เมื่อเป็นอย่าง

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

นั่น เนื้อทั้งหลายในพระราชอุทยานเท่านั้น จักได้อภัย เนื้อที่
เหลือจกทรงกระทำอย่างไร

พระราชชาติรสว่า นาย เราให้อภัยแก่เนื้อ แม่เหล่านั้น
พระยาเนื้อกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराช เบื้องต้น เนื้อ
ทั้งหลายได้รับอภัย สัตว์ ๔ เท้าที่เหลือจกกระทำอย่างไร

พระราชชาติรสว่า นาย เราให้อภัยแก่สัตว์ ๔ เท้า แม่
เหล่านั้น

พระยาเนื้อกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराช สัตว์ ๔ เท้า
ได้รับพระราชทานอภัยก่อน หมูนกจกกระทำอย่างไร

พระราชชาติรสว่า นาย แม่หมูนกเหล่านั้นเราก็ให้อภัย
พระยาเนื้อกราบทูลว่า เบื้องต้น หมูนกจกได้รับ
พระราชทานอภัย พวกปลาที่อยู่ในน้ำ จกกระทำอย่างไร

พระราชชาติรสว่า นาย แม่หมูปลาเหล่านั้น เราก็ให้
อภัย

พระมหาสัตว์ทูลขออภัยแก่สรรพสัตว์กะพระราช
อย่างนี้แล้ว ได้ลุกขึ้นยืน ให้พระราชาดำรงอยู่ในศีล ๕ แล้ว
แสดงธรรมแก่พระราชา ด้วยลีลาของพระพุทธเจ้า ว่า

ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์จงประพาศิทธิธรรมในพระ

ชนกชนนี ในพระโอรสพระธิดา ในพราหมณ์คฤหบดี ในชาวนิกมและชาวชนบท เมื่อทรงประพาศิธรรม ประพาศิสม่า เสมอยู่ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้แล้วอยู่ในอุทยาน ๒-๓ วัน ให้โอรสแก่พระราชแล้ว อันหมุ่มเนื้อแวล้อมเข้าป่าแล้ว

แม่เนื้อนม แม้นั้นตกลูกออกมาเช่นกับช่อดอกไม้ ลูกเนื้อนั้น เมื่อเล่นได้ จะไปยังสำนักของเนื้อสาขะ. ลำคับนั้น มารดาเห็นลูกเนื้อนั้นกำลังจะไปยังสำนักของเนื้อสาขะนั้น จึงกล่าวว่า ลูกเอ๋ย ตั้งแต่ไปเจ้าอย่าไปยังสำนักของเนื้อสาขะนั้น เจ้าพึงไปยังสำนักของเนื้อนิโครธเท่านั้น

เมื่อจะโอรส จึงกล่าวคาถาว่า

เจ้าหรือคนอื่นก็ตาม พึงคบหาแต่พระยาเนื้อชื่อว่า นิโครธเท่านั้น ไม่ควรเข้าไปอาศัยอยู่กับพระยาเนื้อชื่อว่าสาขะ ความตายในสำนักของพระยาเนื้อชื่อว่านิโครธ ประเสริฐกว่า การมีชีวิตอยู่ในสำนักพระยาเนื้อสาขะ จะประเสริฐอะไร.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นิโครธเมว เสเวยฺย ความว่า ลูกก่อนพ่อ เจ้าหรือคนอื่นก็ตาม ผู้ใครต่อประ โยชน์ก็เอากลแก่ ตน ควรเสพหรือควรคบหา แต่พระยาเนื้อ ชื่อว่านิโครธ นั้น.

บทว่า น สาขํ อุปลวเส ความว่า แต่เนื้อชื่อว่าสาขะไม่ควรเข้าไปอยู่ร่วม คือไม่ควรเข้าไปใกล้แล้วอยู่ร่วม ได้แก่ไม่ควรอาศัยเนื้อสาขะนั้นถึงชีวิต. บทว่า นิโครธสุมี มตํ เสขุโย ความว่า แม้การตายอยู่แทบเท้าของพระยานเนื้อ ชื่อว่านิโครธ ประเสริฐกว่า คือยอดเยี่ยมสูงสุด. บทว่า ยญเจ สาขสุมี ชีวิตํ ความว่า ก็ความเป็นอยู่ในสำนักของเนื้อ ชื่อว่าสาขะนั้น ไม่ประเสริฐ คือไม่ยอดเยี่ยมไม่สูงสุดเลย.

ก็จำเดิมแต่นั้น พวกเนื้อที่ได้อภัย พวกกันกินข้าวกล้าของพวกมนุษย์ มนุษย์ทั้งหลายไม่อาจตีหรือไล่เนื้อทั้งหลาย ด้วยคิดว่า เนื้อเหล่านี้ได้รับพระราชทานอภัย จึงพากันประชุมที่พระลานหลวง กราบทูลความนั้นแด่พระราชา พระราชาตรัสว่า เรามีความเลื่อมใสให้พรแก่พระยานเนื้อชื่อว่านิโครธ เราถึงจะละราชสมบัติ ก็จะไม่ทำลายปฏิกุณยานั้น ท่านทั้งหลายจงไปเถิด ใครๆ ย่อมไม่ได้เพื่อจะประหารเนื้อทั้งหลายในแคว้นของเรา

พระยานเนื้อนิโครธได้สดับเหตุการณ์นั้น จึงให้หมู่เนื้อประชุมกัน โอวาทเนื้อทั้งหลายว่า จำเดิมแต่นี้ไป ท่านทั้งหลายอย่าได้กินข้าวกล้าของคนอื่น ดังนี้แล้ว บอกแก่มนุษย์

ทั้งหลายว่า ตั้งแต่ขึ้นไป มนุษย์ทั้งหลายผู้กระทำชั่วเกล้า จงอย่าทำชั่วเพื่อจะรักษาชั่วเกล้า แต่จงผูกสัญญาด้วยใบไม้ปักนาไว้ ได้ยินว่า จำเดิมแต่นั้น จึงเกิดสัญญาในการผูกใบไม้ขึ้นในนาทั้งหลาย จำเดิมแต่นั้น ชื่อว่าเนื้อผู้ล่วงละเมิดสัญญา ในการผูกใบไม้ ย่อมไม่มี. ได้ยินว่า ชื่อนี้เป็นโอวาทที่พวกเนื้อเหล่านั้น ได้จากพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์โอวาทหมู่เนื้ออย่างนี้แล้ว ดำรงอยู่ตลอดชั่วอายุ. พร้อมกับเนื้อทั้งหลายได้ไปตามยถากรรมแล้ว. ฝ่ายพระราชาทรงตั้งอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์ ทรงกระทำบุญทั้งหลาย ได้เสด็จไปตามยถากรรมแล้ว.

พระศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นที่พึงอาศัยของพระเถรีและพระกุมารกัสสป ในบัดนี้เท่านั้น ก็หามิได้ แม้ในกาลก่อน ก็ได้เป็นที่พึงอาศัยแล้วเหมือนกัน

ก็ครั้งทรงนำพระธรรมเทศนານี้มาแล้ว จึงทรงหมั่นกลับเทศนา ว่าด้วยสังจะทั้ง ๔ ตรัสเรื่อง ๒ เรื่องสืบต่ออนุสนธิกัน แล้วทรงประชุมชาดกว่า

เนื้อชื่อสาจะในครั้งนั้น ได้เป็น พระเทวทัต

แม้บริษัทของเนื้อสาจะนั้น ก็ได้เป็น บริษัทของพระ

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธारा / ฉัตรราชา

เทวทัต นั้นแหละ

แม่เนียนมในครั้งนั้น ได้เป็น พระเถรี

ลูกเนื้อในครั้งนั้น ได้เป็น พระกุมารกัสสป

พระราชาได้เป็น พระอานนท์

ส่วนพระยาเนื้อชื่อว่านิโครธ ได้เป็น เราเอง แล.

จบอรรถกถานิโครธมิกชาดก

13. กัณฺฐกนิชาดก

ว่าด้วย ผู้ตกอยู่ในอำนาจหญิง

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวีหาร ทรงปรารภ ภิกษุณฺณภรรยาเก่าประจำประโลม จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ชिरตฺถุ กณฺฐกนิ สลฺลํ ดังนี้.

การประจำประโลมนั้น จักมีแจ้งใน อินทริย

ชาดก อัญฺฐกนิชาด.

ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระดำรัสนี้กะภิกษุณั้นว่า
 คู่ก่อนภิกษุ แม้ในกาลก่อน เธออาศัยมาตุคามนี้ ถึงความ
 สิ้นชีวิต ร้องเรียกอยู่ที่พื้นถ่านเพลิง อันปราศจากเปลว.

ภิกษุทั้งหลาย ทูลอ้อนวอนพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อ
 ทรงประกาศเรื่องนั้นให้แจ่มแจ้ง

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงกระทำเหตุ อันระหว่างภพ
 ปกปิด ให้ปรากฏแล้ว.

ก็เบื้องหน้าแต่นี้ไป เราจักไม่กล่าวถึง การที่ภิกษุ
ทั้งหลาย ทูลอ้อนวอน และความที่เหตุถูกระหว่างภพปกปิด
จักกล่าวเฉพาะคำมีประมาณเท่านั้น ว่า อติตํ อหริ แปลว่า ทรง

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

นำอดีตนิทานมาว่าดังนี้ เท่านั้น.

แม้เมื่อกล่าวคำมีประมาณเท่านี้ ก็พึงประกอบ
เหตุการณ์นี้ทั้งหมด คือการทูลอาราธนา การเปรียบเทียบ
เหมือนนำพระจันทร์ออกจากกลุ่มเมฆ และความที่เหตุถูก
ระหว่างภพปกปิดไว้ โดยนัยดังกล่าวไว้ในหนหลังนั้นแหละ
แล้วพึงทราบไว้.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้ามคธครองราชสมบัติอยู่ใน
พระนครราชคฤห์ แคว้นมคธ. ในสมัยข้าวก้าวของชนชาว
มคธ พวกเนื้อทั้งหลายมีอันตรายมาก เนื้อเหล่านั้นจึงเข้าไปยัง
เนินเขา. เนื้อภูเขาที่อยู่ในป่าตัวหนึ่ง ทำความสนิทสนมกับลูก
เนื้อตัวเมียชาวบ้านตัวหนึ่ง ในเวลาที่พวกเนื้อเหล่านั้นลงจาก
เชิงเขา กลับมายังชายแดนบ้านอีก ได้ลงมากับเนื้อเหล่านั้นนั้น
แหละ เพราะมีจิตปฏิพัทธ์ในลูกเนื้อตัวเมียนั้น.

ลำดับนั้น ลูกเนื้อตัวเมียนั้น จึงกล่าวกะเนื้อภูเขานั้นว่า
ข้าแต่เจ้า ท่านแลเป็นเนื้อภูเขาที่เขลา. ก็ธรรมดา ชายแดนของ
บ้าน น่ารแวง มีภัยเฉพาะหน้า ท่านอย่าลงมากับพวกเราเลย.
เนื้อภูเขานั้น ไม่กลับเพราะมีจิตปฏิพัทธ์ต่อลูกเนื้อตัวเมียนั้น
ได้มากับลูกเนื้อตัวเมียนั้น นั้นแหละ. ชนชาวมคธรู้ว่า บัดนี้

เป็นเวลาที่พวกเนือลงจากเนินเขา จึงยืนในซุ้มอันมิดชิดใกล้
หนทาง ในหนทางที่เนื้อทั้งสองเมื่อนั้นเดินมา มีพรานคนหนึ่ง
ยืนอยู่ในซุ้มอันมิดชิด.

ลูกเนื้อตัวเมียได้กลิ่นมนุษย์ จึงคิดว่า จักมีพรานคน
หนึ่งยืนอยู่ จึงทำเนื้อเขลาตัวนั้น ให้อยู่ข้างหน้า ส่วนตนเองอยู่
ข้างหลัง. นายพรานได้ทำเนื้อตัวนั้นให้ล้มลงตรงนั้นนั่นเอง
ด้วยการยิงด้วยลูกศรครั้งเดียว เท่านั้น. ลูกเนื้อตัวเมียรู้ว่า เนื้อ
นั้นถูกยิง จึงโดดหนีไปโดยการไป ด้วยกำลังเร็วปานลม.

นายพรานออกจากซุ้มฆ่าแหละเนื้อก่อไฟ ปิ้งเนื้ออร่อยบนถ่าน
ไฟอันปราศจากเปลว เคี้ยวกินแล้วดื่มน้ำ หาบเนื้อที่เหลือไป
ด้วยไม้คานมีหยาดเลือดไหล ได้ไปยังเรือน ให้พวกเด็ก ๆ ยินดี
แล้ว.

ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นเทวดาอยู่ในป่าชฎ
แห่งนั้น พระโพธิสัตว์นั้นเห็นเหตุการณ์นั้น จึงคิดว่า เนื้อ โง่
ตัวนี้ตาย เพราะอาศัยมารดา เพราะอาศัยบิดาก็หาไม่ โดยที่แท้
ตายเพราะอาศัยกาม.

จริงอยู่ เพราะกามเป็นนิमितเหตุ สัตว์ทั้งหลายจึงถึง
ทุกข์นานัปการ มีการตัดมือเป็นต้นในสุคติ และการจงจำ ๕

ประการเป็นต้นในทุกคติ ชื่อว่าการทำทุกข์ คือความตายให้
เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น ก็ถูกติเตียนในโลกนี้. แม้ชนบทใด มีสตรีเป็น
ผู้นำจัดแจงปกครอง ก็ถูกติเตียน. เหล่าสัตว์ผู้ตกอยู่ในอำนาจ
ของมาตุคาม ก็ถูกติเตียนเหมือนกัน. แล้วแสดงเรื่องสำหรับติ
เตียน ๓ ประการด้วยคาถา ๑ คาถา. เมื่อเทวดาทั้งหลายในป่า
ให้สาธุการ แล้วบูชาด้วยของหอม และดอกไม้เป็นต้น.

เมื่อจะยังไพรสมณที่นั่น ให้บันลือขึ้นด้วยเสียงอัน
ไพเราะ จึงแสดงธรรมด้วยคาถานี้ว่า

เราติเตียนบุรุษผู้มีลูกศรเป็นอาวุธ ผู้ยิงไปเต็มกำลัง.
เราติเตียนชนบทที่มีหญิงเป็นผู้นำ. อนึ่ง สัตว์เหล่าใดตกอยู่ใน
อำนาจของหญิงทั้งหลาย สัตว์เหล่านั้น บัณฑิตก็ติเตียนแล้ว
เหมือนกัน.

ศัพท์ว่า ธีรตถุ ในคานานั้น เป็นศัพท์นิบาต ใช้ใน
ความหมายว่า ติเตียน. ในที่นี้ ศัพท์ว่า ธีรตถุ นั้นนั้น พึงเห็นว่า
ใช้ในการติเตียน ด้วยอำนาจความสะอึ้งและความหวาดเสียว.

จริงอยู่ พระโพธิสัตว์เป็นผู้ทั้งสะอึ้งและหวาดเสียว จึง
กล่าวอย่างนั้น. คนที่ชื่อว่า กัณฐิ เพราะมีลูกศร. ซึ่งคนผู้มี
ลูกศรนั้น ก็ลูกศรนั้นเขาเรียกว่า สัลละ เพราะอรรถว่าเสียบเข้า

ไป เพราะฉะนั้น ในคำว่า กณฺหิณิ สลฺลํ นี้ จึงมีความหมายว่า ผู้มีลูกศร. อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าผู้มีสลฺลละ เพราะมีลูกศร. ผู้มีลูกศร นั้นชื่อว่า คาพหเวชิ ผู้ยิ่งไปเต็มแรง เพราะเมื่อจะให้การประหารอย่างแรง จึงยิ่งอย่างเต็มที่ โดยกระทำให้มีปากแผลใหญ่ ผู้ยิ่งไปอย่างเต็มทีนั้น. ในข้อนี้มีอธิบายดังนี้ว่า เราติเตียนคนผู้ประกอบด้วยอาวุธมีประการต่างๆ ชื่อว่า สลฺลละ ลูกศร เพราะวิ่งไปตรงๆ โดยมีสัจฐานคงใบ โคมุทเป็นผล ผู้ยิ่งไปอย่างเต็มแรง. บทว่า ปริณายิกา ได้แก่ เป็นใหญ่ คือเป็นผู้จัดแจง. บทว่า ชิกฺกิตา แปลว่า ตีเตียนแล้ว. คำที่เหลือในคานานี้ยทั้งนั้น. ก็เบื้องหน้าแต่นี้ไป ข้าพเจ้าจักไม่กล่าวคำแม้มีประมาณเท่านี้ จักพรรณนาคำที่ไม่ง่ายนั้นๆ เท่านั้น.

พระโพธิสัตว์ ครั้นแสดงเรื่องสำหรับตีเตียน ๓ ประการ ด้วยคาถาเดิยวอย่างนี้แล้ว ทำป่าให้บันลือขึ้นแล้ว แสดงธรรมด้วยการเอื้องกรายดังพระพุทฺธเจ้า.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว **จึง**
ทรงประกาศสังจะทั้งหลาย

ในเวลาจบสังจะ ภิกษุผู้กระสันจะสึก ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล. พระศาสดาตรัสเรื่อง ๒ เรื่อง สืบต่ออนุสนธิกันแล้ว

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธारा / ฉัตรราชา

ทรงประชุมชาดก.

ก็เบื้องหน้าแต่^{นี้}ไป ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวคำว่า ตรัสเรื่อง
สองเรื่องนี้ จะกล่าวเฉพาะคำมีประมาณเท่านั้นว่า ทรงสืบต่อ
อนุสนธิ. ก็คำ^{นี้}แม้จะไม่กล่าวไว้ ก็พึงประกอบถือเอา โดยนัย
ดังกล่าวไว้ในหนหลัง นั้นแล.

เมื่อเขาในครั้ง^{นั้น} ได้เป็น ภิกษุผู้กระสันจะสึก ใน
บัด^{นี้}

ลูกเนื้อตัวเมียในครั้ง^{นั้น} ได้เป็น ภรรยาเก่า ในบัด^{นี้}
ส่วนทวดาผู้เห็นโทษในกามทั้งหลายในครั้ง^{นั้น} ได้
เป็น **เรา** แล.

จบบรรดกตกฉันทินชาดก

14. วัตมิกชาดก

ว่าด้วย อำนาจของรส

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวันมहाวิหาร ทรงปรารภพระจุฬปิณฑปาติกติสสเถระ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า น กิรตุถิ รเสหิ ปาปิโย ดังนี้.

ได้ย่นว่า เมื่อพระศาสดาทรงอาศัยพระนครราชคฤห์ ประทับอยู่ในพระวิหารเวฬุวัน

วันหนึ่ง บุตรของตระกูลเศรษฐีผู้มีทรัพย์มากชื่อว่า **ติสสกุมาร** ไปพระวิหารเวฬุวัน ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดา แล้วประสงค์จะบวช จึงทูลขอบรรพชา แต่บิดามารดายังไม่อนุญาต จึงถูกปฏิเสธ ได้กระทำการอดอาหาร ๗ วัน แล้วให้บิดามารดาอนุญาต เหมือนดัง**พระรัชูปาลเถระ** ได้บวชในสำนักของพระศาสดาแล้ว.

พระศาสดา ครั้นทรงให้ติสสกุมารนั้นบวชแล้ว ประทับอยู่ในพระวิหารเวฬุวัน ประมาณถึงเดือน แล้วได้เสด็จไปพระวิหารเชตวัน.

ในพระเชตวันนั้น กุลบุตรนี้สมาทานชุกดงค์ ๑๑ เทียว

ไปบิณฑบาตตามลำดับตรอก ในนครสาวัดดี ยังกาลเวลาให้
ล่วงไป. ใครๆ เรียกว่า พระจุพินทปาติกตีสสระ ได้เป็นผู้
ปรากฏรู้กันทั่วไปในพระพุทธศาสนา เหมือนพระจันทร์เพ็ญ
ในพื้นที่ท้องฟ้า ฉะนั้น.

ในกาลนั้น เมื่อกาลเล่นนักขัตฤกษ์ยังดำเนินไป ใน
นครราชกฤห์. บิดามารดาของพระเถระ เก็บสิ่งของอันเป็น
เครื่องประดับอันมีอยู่ในครั้งพระเถระเป็นคฤหัสถ์ ไว้ในผอบ
เงิน เอามาวางไว้ที่อก ร้องไห้ พลางพุดว่า ในการเล่นนักขัต
ฤกษ์อื่นๆ บุตรของพวกเราประดับด้วยเครื่องประดับนี้ เล่น
นักขัตฤกษ์. พระสมณ โคดมพาเอาบุตรน้อยนั้นของพวกเรา
ไปยังพระนครสาวัดดี. บัดนี้ บุตรน้อยของเราทั้งหลายนั้น นั่ง
ที่ไหนหนอ ยืนที่ไหนหนอ.

ลำดับนั้น นางวิณณทาสีคนหนึ่งไปยังตระกูลนั้น เห็น
ภรรยาของเศรษฐีกำลังร้องไห้อยู่ จึงถามว่า แม่เจ้า ท่านร้องไห้
ทำไม? ภรรยาของเศรษฐีนั้นจึงบอกเนื้อความนั้น.

นางวิณณทาสีกล่าวว่า แม่เจ้า ก็พระลูกเจ้ารักอะไร?
ภรรยาเศรษฐีกล่าวว่า รักของสิ่งโน้นและสิ่งโน้น
นางวิณณทาสีกล่าวว่า ถ้าท่านจะให้ ความเป็นใหญ่

ทั้งหมดในเรื่องนี้แก่อิฉันทไชว ติฉันทจกน่านบุตรของท่านมา.

ภรรยาท่านเศรษฐีรับคำว่าได้ แล้วให้เสปียง ส่งนาง
 วัฒนทาสีนั้นไปด้วยบริวารใหญ่ โดยพูดว่า ท่านจงไปน่านบุตร
 ของเรามา ด้วยความสามารถของตน. นางวัฒนทาสีนั้นนั่งใน
 ยานน้อยอันปกปิด ไปยังนครสาวัตถี ถือเอาการอยู่อาศัยใกล้
 ถนนที่พระเถระเที่ยวภิกขาจาร. ไม่ให้พระเถระเห็นพวกคน
 ที่มาจากตระกูลเศรษฐี แวดล้อมด้วยบริวารของท่านนั้น.

เมื่อพระเถระเข้าไปบิณฑบาต ได้ด้วยยากูหนึ่ง
 กระบวยและภิกขาจารมรุต ผูกพันด้วยความอยากในรสไว้แต่
 เบื้องต้น แล้วให้นั่งในเรื่องถวายภิกขา โดยลำดับ. รู้ว่า พระ
 เถระตกอยู่ในอำนาจของตน จึงแสดงการว่าเป็นไข่นอนอยู่
 ภายในห้อง.

ฝ่ายพระเถระเที่ยวไปตามลำดับตรอก ในเวลา
 ภิกขาจาร ได้ไปถึงประตูเรือน คนที่เป็นบริวารรับบาตรของ
 พระเถระ แล้วนิมนต์พระเถระให้นั่งในเรื่อง.

พระเถระนั่งแล้วถามว่า อุบาสกาไปไหน?

ชนบริวารกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ อุบาสกาเป็นไข
 ปรารถนาจะเห็นท่าน.

พระเถระถูกค้นหาในรสผูกพัน ทำลายการสมาทาน
วัตรของตน เข้าไปยังที่ ที่นางวันฉทาสีนั่นนอนอยู่. นางวันฉ
ทาสีรู้เหตุแห่งการมาเพื่อตน จึงประเล้าประโลมพระเถระนั้น
ผูกด้วยค้นหาในรส ให้สึกแล้วให้ตั้งอยู่ในอำนาจของตน ให้
นั่งในยาน ไปได้ไปยังนครราชคฤห์นั่นเอง ด้วยบริวารใหญ่.

ข่าวนั้นได้ปรากฏแล้ว.

ภิกษุทั้งหลายนั่งประชุมกันในโรงธรรมสภา สนทนา
กันขึ้นว่า ได้ยินว่า นางวันฉทาสีคนหนึ่ง ผูกพระจุพบิณฑปา
ติกาคติสเถระ ด้วยค้นหาในรส แล้วพาไปแล้ว.

พระศาสดาเสด็จเข้าไปยังโรงธรรมสภา ประทับบน
อาสนะที่เขาตกแต่งไว้ แล้วตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้
พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไร?

ภิกษุเหล่านั้นได้กราบทูลเรื่องราวนั้น.

พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้คิดใน
รสค้นหา ตกอยู่ในอำนาจของนางวันฉทาสีนั่น ในบัดนี้
เท่านั้น ก็หามิได้ แม้ในกาลก่อน ก็ตกอยู่ในอำนาจของนาง
เหมือนกัน.

แล้วทรงนำอดีตนิทานมา ว่า

ในอดีตกาล ในพระนครพาราณสี ได้มีนายอุยยานบาล
ของพระเจ้าพรหมทัต ชื่อว่า **สัตยชัย**.

ครั้งนั้น เนื้อสมันตัวหนึ่งมายังอุทยานนั้น เห็นนาย
อุยยานบาลคนเฝ้าอุทยาน จึงหนีไป. ฝ่ายนายสัตยชัยมิได้ขู่
คุกคามเนื้อสมันนั้น ให้ออกไป. เนื้อสมันนั้นจึงมาเที่ยวใน
อุทยานนั้นนั้นแลบ่อยๆ. นายอุยยานบาลนำเอาดอกไม้และ
ผลไม้มีประการต่างๆ มาจากอุทยานแต่เช้าตรู่ นำไปเฉพาะ
พระราชชา ทุกวันๆ.

ครั้นวันหนึ่ง พระราชาตรัสถามนายอุยยานบาลนั้นว่า
คู่ก่อนสหายอุยยานบาล เธอเห็นความอัศจรรย์อะไรๆ ใน
อุทยานบ้างไหม? นายอุยยานบาลกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ
ข้าพระบาทไม่เห็นสิ่งอื่นแต่ว่า เนื้อสมันตัวหนึ่งมาเที่ยวอยู่ใน
อุทยาน ข้าพระบาทได้เห็นสิ่งนี้.

พระราชาตรัสถามว่า ก็เธอจักอาจจับมันไหม?

นายอุยยานบาลกราบทูลว่า ข้าพระบาท เมื่อได้นำสิ่ง
หน้อยหนึ่ง จักอาจนำเนื้อสมันนี้มา แม้ยังภายในพระราช
นิเวศน์ พระเจ้าข้า.

พระราชาได้ให้นำสิ่งแก่นายอุยยานบาลนั้น.

นายอุยยานบาลนั้นรับน้ำผึ้งนั้น แล้วไปยังอุทยาน
แอบเอาน้ำผึ้งทาหญาทั้งหลาย ในที่ที่เนื้อสมันเที่ยวไป. เนื้อ
สมันมากินหญาที่ทาด้วยน้ำผึ้ง คิดในรตตณหา 'ไม่ไปที่อื่น มา
เฉพาะอุทยานเท่านั้น.

นายอุยยานบาลรู้ว่า เนื้อสมันนั้นติดหญาที่ทาด้วยน้ำ
ผึ้ง จึงแสดงตนให้เห็น โดยลำดับ.

เนื้อสมันนั้น ครั้นเห็นนายอุยยานบาลนั้น ๒-๓ วัน
แรกก็หนีไป แต่พอเห็นเข้าบ่อยๆ จึงคุ้นเคย ถึงกับกินหญาที่
อยู่ในมือของนายอุยยานบาลได้ โดยลำดับ.

นายอุยยานบาลรู้ว่า เนื้อสมันนั้นคุ้นเคยแล้ว จึงเอาเสื้อ
ดำแพนล้อมถนน จนถึงพระราชนิเวศน์ แล้วเอากิ่งไม้หักปัก
ไว้ในที่นั้นๆ สะพานน้ำเต่าบรรจุน้ำผึ้ง หนีบกำหญา แล้วโปรย
หญาที่ทาด้วยน้ำผึ้งลงข้างหน้าเนื้อ. ได้ไปยังภายในพระราช
นิเวศน์ทีเดียว. เมื่อเนื้อเข้าไปภายในแล้ว คนทั้งหลายจึงปิด
ประตู เนื้อเห็นมนุษย์ทั้งหลายก็ตัวสั่น กลัวแต่มรณภัย วิ่งมาวิ่ง
ไป ณ พระลานในภายในพระราชนิเวศน์.

พระราชเสด็จลงจากปราสาท ทอดพระเนตรเห็นเนื้อ
นั้นตัวสั่น จึงตรัสว่า ธรรมดาเนื้อย่อมไม่ไปยังที่ที่คนเห็น

ตลอด ๗ วัน ย่อมไม่ไปยังที่ที่ถูกคุกคามตลอดชีวิต เนื้อสมันผู้
อาศัยป่าชฎอยู่ เห็นปานนี้นั้น ถูกผูกด้วยความอยากในรส มาสู่
ที่เห็นปานนี้ ในบัดนี้. ผู้เจริญทั้งหลาย ชื่อว่า สิ่งที่ตามกกว่า
ความอยากในรส ย่อมไม่มีในโลกหนอ แล้วทรงเริ่มตั้งธรรม
เทศนา ด้วยคถานีว่า

ได้ยินว่า สิ่งอื่นที่จะเลวยิ่งไปกว่ารสทั้งหลาย ย่อมไม่
มี. รสเป็นสภาพเลวแม้ว่าถิ่นที่อยู่ แม้กว่าความสนิทสนม
นายสัจจชัยอุยานบาลนำเนื้อสมันซึ่งอาศัยอยู่ในป่าชฎ มาสู่
อำนาจของตนได้ ด้วยรสทั้งหลาย.

ศัพท์ว่า กิระ ได้ยินว่า ในคถานีนั้น เป็นนิบาตใช้ใน
อรรถว่า ได้ยินได้ฟัง. บทว่า รเสหิ กว่ารสทั้งหลาย ความว่า
กว่ารสหวานและรสเปรี้ยวเป็นต้น ที่พึงรู้ด้วยลิ้น

บทว่า ปาปิโย แปลว่า เลวกว่า.

บทว่า อาวาเสหิ वा สนฺถเวหิ वा แม้กว่าถิ่นที่อยู่ แม้
กว่าความสนิทสนม

ความว่า ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในถิ่นที่
อยู่ กล่าวคือ สถานที่อยู่ประจำที่ดี ในความสนิทสนมด้วย
อำนาจความเป็นมิตรที่ดี ตามกแท้ แต่รสในการบริโภคที่

เป็นไปกับด้วยฉันทราคะ นั้นแหละ เป็นสภาพเร็วกว่า แม้กว่า
ถิ่นที่อยู่ แม้กว่าความสนิทสนมด้วยความเป็นมิตร ซึ่งมีการ
บริโภคร่วมด้วยฉันทราคะเหล่านี้ โดยร้อยเท่าพันเท่า เพราะธรรมดา
ว่า ต้องเสพเฉพาะเป็นประจำ และเพราะเว้นอาหาร การรักษา
ชีวิตินทรีย์ ก็ไม่มี.

ก็พระโพธิสัตว์ทรงกระทำเพื่อความนี้ให้เป็นเสมือน
เนื้อที่ตามมาด้วยดี จึงตรัสว่า ได้ยินว่า สภาพที่เร็วกว่ารส
ทั้งหลายย่อมไม่มี รสเป็นสภาพเร็วกว่า แม้กว่าถิ่นที่อยู่ แม้
กว่าความสนิทสนม. บัดนี้ พระโพธิสัตว์ เมื่อจะแสดงว่า รส
เหล่านั้นแล้ว จึงตรัสคำมีอาทิว่า วาตมิกัง ดังนี้

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า คหณนิสฺสุตฺติ แปลว่า อาศัยที่
เป็นป่ารกชัฏ.

ท่านกล่าวอธิบายไว้ว่า ท่านทั้งหลายจงดูความที่รส
ทั้งหลายเป็นสภาพเร็ว นายสณฺฑชยอุยยานบาลนำเนื้อสมันชื่อนี้
ซึ่งอาศัยอยู่ในป่าชัฏ ในราวป่า มาสู่อำนาจของตนด้วยรสน้ำ
ผึ้ง สิ่งอื่นที่เร็วกว่า คือลามกกว่า ชื่อว่าเร็วกว่ารสทั้งหลายซึ่งมี
การบริโภคร่วมด้วยฉันทราคะ ย่อมไม่มี แม้โดยประการทั้งปวง.

พระโพธิสัตว์ตรัสโศกแห่งค้นหาในรส ด้วยประการ

ดังนี้ ก็แหละครั้นตรัสแล้ว จึงทรงให้ส่งเนื่อนั้นไปยังป่านั่นเอง.

พระศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย นางวิณณาทีสนั้นผู้ภิกษุนั้นด้วยตมหาในรส กระทำไว้ในอำนาจของตน ในบัดนี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ในกาลก่อนก็ได้กระทำแล้วเหมือนกัน.

ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาสืบต่ออนุสนธิแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า

นายสัญชัยในครั้งนั้น ได้เป็น นางวิณณาทีส คนนี้
เนื้อสมันในครั้งนั้น ได้เป็น พระจุพพิณพาทิกภิกษุ
ส่วนพระเจ้าพาราณสีได้เป็น **เรว** แล.

จบอรรถกถาวาตมิกชาดก

15. ขราทียชาดก

ว่าด้วย ผู้ล่วงเลยโอวาท

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภ ภิกษุว่ายากรูปหนึ่ง จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า อภฺฐชฺรึ ขราทียเ คังนึ

ได้ยินว่า ภิกษุนั้นว่ายากรับโอวาท. ลำดับนั้น พระศาสดาได้ตรัสถามภิกษุนั้นว่า คุณก่อนภิกษุ ได้ยินว่า เธอว่ายากรับโอวาทจริงหรือ? ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า จริง พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสว่า แม้ในกาลก่อน เธอก็ไม่รับโอวาทของบัณฑิตทั้งหลาย เพราะความเป็นผู้ว่ายากร จึงติดบ่วงถึงความสิ้นชีวิต แล้วทรงนำอดีตนิทานมา ว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติในพระนครพาราณสี. พระโพธิสัตว์เป็นมฤคเวดล้อมด้วยหมูเนื่ออยู่ในป่า. ลำดับนั้น เนื่อผู้เป็นน้องสาวมฤคนั้นแสดงบุตรน้อย แล้วให้รับเอา ด้วยคำพูดว่า ข้าแต่พี่ชาย นี่เป็นหลานของพี่ พี่จงให้เรียนมายาเนื่ออย่างหนึ่ง. มฤคนั้นกล่าวกะหลานนั้นว่า ในเวลาชื่อนั้น เจ้าจงมาเรียนเอา เนื่อผู้หลานไม่มาตาม

เวลาที่พูดไว้.

เมื่อล่วงไป ๗ วันเหมือนดั่งวันเดียว เนื้อผู้เป็นหลาน
นั้นไม่ได้เรียนมาของเนื้อ ท่องเที่ยวไป จึงคิดบวง. ฝ่าย
มารดาของเนื้อนั้นเข้าไปห้ามถูกผู้พี่ชาย แล้วถามว่า ข้าแต่พี่ พี่
ให้หลานเรียนมาของเนื้อแล้วหรือ?

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า เจ้าอย่าคิดเสียใจต่อบุตรผู้ไม่รับ
โอวาทสั่งสอนนั้น บุตรของเจ้าไม่เรียนเอามาของเนื้อเอง
เป็นผู้ไม่มีความประสงค์จะโอวาทเนื้อนั้นเลย ในบัดนี้ จึง
กล่าวคาถานี้ว่า

ลูก่อนนางเนื้อขราทिया ฉันไม่สามารถจะสั่งสอนเนื้อ
ตัวนั้น ผู้มี ๘ กีบ มิเขาคคแต่โคนเขาจนถึงปลายเขา ผู้ล่วงเลย
โอวาทเสียตั้ง ๗ วันได้.

บรรดาบทเหล่านี้ บทว่า อญฐุขุรฺ ได้แก่ มีกิบ ๘ กีบ
โดยเท่าข้างหนึ่งๆ มี ๒ กีบ. พระโพธิสัตว์เรียกนางเนื้อนั้น
โดยชื่อว่า ขราทिया. บทว่า มิคํ เป็นคำรวมถือเอาเนื้อทุกชนิด.
บทว่า วฏกาทิวฏกินฺ ได้แก่ คดยิ่งกว่าคด คือ คดตั้งแต่ที่โคนเขา
คดมากขึ้นไปถึงปลายเขา ชื่อว่าผู้มีเขาคคแต่โคนจนถึงปลาย
เขา เพราะเนื้อนั้นมีเขาเป็นเช่นนั้น. จึงชื่อว่า เขาคคแต่โคน

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

จนถึงปลายเขา คือ มีเขาคดแต่โคนเขา จนถึงปลายเขานั้น .

บทว่า สตุตกาเลหติกุกนฺตํ ได้แก่ ผู้ล่วงเลยโอวาท โดยเวลา เป็นที่ให้โอวาท ๗ วัน. ด้วยบทว่า น นํ โอวาทิตุสฺสเห นี้ ท่าน แสดงว่า เราไม่อาจให้โอวาทเมื่อผู้ว่ายากนี้ แม้ความคิดเพื่อจะ โอวาทเมื่อนี้ ก็ไม่เกิดขึ้นแก่เรา.

ครั้งนั้น นายพรานฆ่าเนื้อที่ว่ายากตัวนั้นซึ่งติดบ่วง ถือเอาแต่เนื้อ แล้วหลีกไป.

ฝ่ายพระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ เธอเป็นผู้ว่ายากแต่ ในบัดนี้เท่านั้น ก็หามิได้ แม้ในกาลก่อน ก็เป็นผู้ว่ายาก เหมือนกัน.

ครั้นทรงนำพระเทศนานี้มาสืบทอดอนุสนธิกันแล้ว ทรงประชุมชาดก ว่า

เนื้อผู้เป็นหลานในกาลนั้น ได้เป็น ภิกษุผู้ว่ายาก ใน บัดนี้

แม่เนื้อผู้เป็นน้องสาวในกาลนั้น ได้เป็น พระ
อุบลวรรณา ในบัดนี้

ส่วนเนื้อผู้ให้โอวาทในกาลนั้น ได้เป็น เรา
ตถาคต แล.

ขาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย คีตะธารา / นั้ตรราชา

จบอรรถกถาขราทียขาดก

16. ตีปลัดถมมิกชาดก

ว่าด้วย เล่ห์กลดวงพราน

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพทริการาม นคร โกสัมพี ทรงปรารภพระราหุลเถระผู้ใคร่ต่อการศึกษา จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า มิคฺ ตีปลุตฺตถํ ดังนี้.

ความพิศดารว่า กาลครั้งหนึ่ง เมื่อพระศาสดาเสด็จเข้าไปอาศัยเมืองอาฬวี ประทับอยู่ในอัคราพวงเจดีย์ อุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ และภิกษุณี จำนวนมากไปวิหารเพื่อฟังธรรม ตอนกลางวัน มีการฟังธรรม.

ก็แล เมื่อกาลเวลาล่วงไป อุบาสิกาและภิกษุณีทั้งหลายไม่ไป. มีแต่พวกภิกษุและอุบาสกทั้งหลาย ตั้งแต่นั้น จึงเกิดการฟังธรรมตอนกลางคืน ในเวลาเสร็จสิ้นการฟังธรรม ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพระเถระพากันไปยังที่อยู่ของตนๆ ภิกษุหนุ่มกับพวกอุบาสก นอนที่อุปัฏฐานศาลา คือ โรงฉัน

เมื่อพวกภิกษุหนุ่มและพวกอุบาสกเหล่านั้น เข้าถึงความหลับ บางคนนอนกรนเสียงครีครๆ นอนกััดพั้น บางคนนอนครู่เดียวแล้วลุกขึ้น พวกอุบาสกเห็นประการอันแปลกของภิกษุหนุ่ม จึงกราบทูลแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง**บัญญัติสิกขาบท**ว่า ก็ภิกษุใด
 นอนร่วมกับอนุปสัมบัน ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ ดังนี้แล้ว
 ได้เสด็จไปยังนครโกสัมพี ในข้อที่ทรงบัญญัติสิกขาบทนั้น
 ภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวกะท่านราหุลว่า อาวุโสราหุล พระผู้มี
 พระภาคเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว บัดนี้ ท่านจงรู้ที่อยู่
 ของตน. ก็เมื่อก่อน ภิกษุทั้งหลายได้สงเคราะห์ท่านราหุลนั้นผู้
 มายังที่อยู่ของตนๆ เป็นอย่างดี เพราะอาศัยความเคารพใน
 พระผู้มีพระภาคเจ้า และความที่ท่านราหุลนั้นเป็นผู้ใคร่ต่อ
 การศึกษา ได้ลาดเตียงเล็ก ให้จิวรเพื่อหนุนศีรษะ แต่วันนั้น
 แม่ที่อยู่ก็ไม่ได้ให้แล้ว เพราะกลัวต่อสิกขาบท.

ฝ่ายพระภัทราหุลก็ไม่ไปยังสำนักของพระทศพล
 ด้วยคิดว่าเป็นพระบิดาของเรา หรือของพระธรรมเสนาบดี
 ด้วยคิดว่าเป็นอุปัชฌาย์ของเรา หรือของพระมหาโมคคัลลานะ
 ด้วยคิดว่าเป็นอาจารย์ของเรา หรือของท่านพระอานนท์ ด้วย
 คิดว่าเป็นอาของเรานี้ ได้เข้าไปยังเวจกุฎีสำหรับถ่ายของพระทศ
 พล ประคองเข้าไปยังวิมานของพรหม สำเร็จการอยู่แล้ว.

ก็ประตูกุฎีสำหรับใช้ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ปิด
 สนิทนั้น กระทำการประพรมด้วยธูปหอม มีพวงของหอมและ

พวงดอกไม้ห้อย ตามประทีปตลอดคืนยังรุ่ง.

ก็พระภัทราหุลอาศัยสมบัตินี้ของกุณินั้น จึงเข้าไปอยู่ในกุณินั้น อนึ่ง เพราะภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า ท่านจงรู้ที่อยู่ และเพราะความเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา โดยเคารพในโอวาท จึงเข้าไปอยู่ในกุณินั้น ก็ในระหว่างๆ ภิกษุทั้งหลายเห็นท่านผู้มีอายุนั้นมาแต่ไกล เพื่อต้องการจะทดลองท่านผู้มีอายุนั้น จึงทิ้งกำไม้กวาดหรือภาชนะสำหรับทิ้งหยากเชื้อไว้ข้างใน. เมื่อท่านผู้มีอายุนั้นมาถึง จึงกล่าวว่า อาวุโส ใครทิ้งสิ่งนี้ ในการกระทำนั้น เมื่อภิกษุบางพวกกล่าวว่า ท่านราหุลมาทางนี้. แต่ท่านราหุลนั้นไม่กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ผมไม่รู้เรื่องนี้ กลับเก็บงำสิ่งนั้น แล้วขอขมาว่า ท่านผู้เจริญ ขอท่านทั้งหลายจงอดโทษแก่กระผม แล้วจึงไป. ท่านราหุลนี้เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษาอย่างนี้ ท่านราหุลนั้นอาศัยความเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา นั้นเอง จึงเข้าไปอยู่ในกุณินั้น.

ครั้นเวลาก่อนอรุณทีเดียว พระศาสดาประทับขึ้นที่ประตูเวจกุณี แล้วทรงพระกาสะ(ไอ) ขึ้น ส่วนท่านผู้มีอายุนั้น ก็ไอขึ้น.

พระศาสดาตรัสถามว่า ใครนั่น?

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ข้าพระองค์ราหุล แล้ว
ออกมาถวายบังคม.

พระศาสดาตรัสถามว่า ราหุล เพราะเหตุใด เธอจึง
นอนที่นี่?

พระราหุลกราบทูลว่า เพราะไม่มีที่อยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้
เจริญ ด้วยว่า เมื่อก่อน ภิกษุทั้งหลายกระทำความสงเคราะห์
แก่ข้าพระองค์ บัดนี้ไม่ให้ที่อยู่ เพราะกลัวตนต้องอาบัติ ข้า
พระองค์นั้นคิดว่า ที่นี่เป็นที่ไม่เบียดเสียดผู้อื่น ด้วยเหตุนี้จึง
นอนในที่นี้.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเกิดธรรมสังเวชขึ้นว่า
เบื้องต้น ภิกษุทั้งหลายสละราหุลได้ดังนี้ (ต่อไป) ให้เด็กใน
ตระกูลทั้งหลายอื่นบวชแล้ว จักกระทำอย่างไร.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าให้ภิกษุทั้งหลายประชุม
กันแต่เช้าตรู่ แล้วตรัสถามพระธรรมเสนาบดี ว่า สารีบุตร ก็
เธอรู้ไหมว่า วันนี้ ราหุลอยู่ที่ไหน?

พระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้า
พระองค์ไม่ทราบ พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสว่า สารีบุตร วันนี้ ราหุลอยู่ที่เวจกุฎี.

ดูก่อนสารีบุตร ท่านทั้งหลาย เมื่อละราหุลได้อย่างนี้ (ต่อไปภายหน้า) ให้เด็กในตระกูลทั้งหลายเหล่านี้บวชแล้ว จักกระทำการอย่างไร แม้เมื่อเป็นอย่างนั้น กุลบุตรผู้บวชในพระศาสนาจักเป็นผู้ไม่มีที่พึ่ง บัดนี้ตั้งแต่นี้ไป ท่านทั้งหลายจงให้อนุุปสัมบันทั้งหลายอยู่ในสำนักของตนวันหนึ่ง สองวัน ในวันที่สามรู้ที่เป็นที่อยู่ของอนุุปสัมบันเหล่านั้น แล้วจงให้อยู่ภายนอก ดังนี้ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทอีก ทรงกระทำให้เป็นอนุบัญญัติข้อนี้.

สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายนั่งประชุมกันในโรงธรรมสภา แล้วกล่าวคุณของพระราหุล ว่า คุณเอาเถิดท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ราหุลนี้ใครต่อการศึกษาเป็นกำหนด ชื่อว่าผู้ถูกภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า ท่านจงรู้ที่อยู่ของท่าน ก็ไม่ได้ตอบ แม้ภิกษุรูปหนึ่งว่า เราเป็นโอรสของพระทศพล ท่านทั้งหลายเป็นใคร พวกท่านนั้นแหละจงออกไป ดังนี้แล้ว ได้สำเร็จการอยู่ในเวจกุฎี. เมื่อภิกษุเหล่านั้นพากันกล่าวอยู่อย่างนี้. พระศาสดาเสด็จเข้าไปยังโรงธรรมสภา ประทับนั่งบนอาสนะที่ตกแต่งไว้แล้ว ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเรอนั่งสนทนากัน ด้วยเรื่องอะไร หนอ.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์นั่งสนทนากันด้วยสิกขาถามกถา ว่าด้วย ความใคร่ต่อการศึกษาของพระราหุล มิใช่ด้วยเรื่องอื่น พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ราหุลเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา ในบัดนี้ท่านนั้นหาไม่ได้ แม้ในกาลก่อน แม้บังเกิดในกำเนิดเดียรัจฉาน ก็เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษาเหมือนกัน แล้วทรงนำอดีตนิทานมา ดังต่อไปนี้.

ในอดีตกาล พระเจ้ามคธราชพระองค์หนึ่งครองราชสมบัติอยู่ในพระนครราชกฤห์ ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดมฤค อันหม่อมฤคแวดล้อมอยู่ในป่า.

ครั้งนั้น แม่เนื้อผู้เป็นน้องสาวของพระโพธิสัตว์นั้น นำบุตรน้อยของตนเข้าไป แล้วกล่าวว่า ข้าแต่พี่ ท่านจงให้หลานของท่านนี้ ศึกษา มารยาของเนื้อ. พระโพธิสัตว์รับคำ แล้วกล่าวว่า คุณก่อนพ่อ เจ้าจงไป ในเวลาชื่อนั้น เจ้าจงมาศึกษา. เนื้อผู้เป็นหลานนั้น ไม่ล่วงเลยเวลาที่ลุงบอก เข้าไปหาลุงนั้น แล้วศึกษามารยาของเนื้อ.

วันหนึ่ง เนื้อนั้นเที่ยวไปในป่า คิดบ่วงจึงร้องบอกให้รู้ ว่า คิดบ่วง หมูเนื้อพากันหนีไปบอกแก่มารดาของเนื้อนั้นว่า

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธารา / ฉัตรราชา

บุตรของท่านติดบ่วง. แม่เนื่อนั้นจึงไปยังสำนักของพี่ชายแล้วถามว่า พี่ท่านให้หลานศึกษามารยาของเนื้อแล้วหรือ? พระโพธิสัตว์กล่าวว่า เจ้าอย่ารังเกียจกรรมอันลามกอะไรๆ ของบุตร เราให้บุตรของเจ้านั้นศึกษามารยาของเนื้ออย่างดีแล้ว บัดนี้ บุตรของเจ้านั้นละทิ้งบ่วงนั้นแล้วหนีไป จักกลับมาแล้วกล่าวคานี้ว่า

ดูก่อนน้องหญิง ฉันยังเนื้อหลานชายผู้มี ๘ กีบ นอนโดยอาการ ๓ ท่า มีเล่ห์กลมารยาหลายอย่าง คิมกินน้ำในเวลาเที่ยงคืน ให้เล่าเรียนมารยาของเนื้อดีแล้ว โดยประการที่เนื้อหลานชายกลั่นลมหายใจได้ โดยช่องนาสิกข้างหนึ่งแนบติดอยู่กับพื้นดิน ทำเล่ห์กลลงนายพราน ด้วยอุบาย ๖ ประการ ฉะนั้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มิคัง ได้แก่ เนื้อผู้เป็นหลาน. บทว่า ติปุลลตุถุ ความว่า การนอน เรียกว่า ปัลลัตถะ ชื่อว่าผู้มี การนอน ๓ ท่า เพราะมีการนอน โดยอาการ ๓ อย่างคือ โดยข้างทั้งสอง และโดยอาการอย่างโคนนอนตรงอีกอย่างหนึ่ง

เพราะมีการนอน ๓ ท่า. ซึ่งเนื้อนั้นผู้มีการนอน ๓ ท่า. บทว่า
 อเนกมัย ใต้แก่ มีมารยามาก คือมีการลงมาก. บทว่า
 อฏฐาขุร ใต้แก่ ผู้ประกอบด้วยกิบ ๘ กิบ โดยทำข้างหนึ่งๆ มี
 ๒ กิบ. บทว่า อหุตฺตตฺตฺตปายี ความว่า เนื้อชื่อว่าคัมน์น้ำใน
 เวลาเที่ยงคืน เพราะเลขยามแรกไปแล้ว ในเวลามัชฌิมยาม จึงมา
 จากป่าแล้วคัมน์น้ำ เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า ผู้คัมน์น้ำในเวลาเที่ยง
 คืน. ซึ่งเนื้อนั้น. อธิบายว่า เนื้อผู้คัมน์น้ำในเวลาเที่ยงคืน.

เราให้เนื้อหลานชายของเราเรียนมารยาของเนื้อดี
 แล้ว.

ถามว่า ให้เรียนอย่างไร?

ตอบว่า คุณก่อนน้องหญิง เราให้เรียนโดยประการที่เนื้อ
 หลานชายหายใจที่พื้นดิน โดยช่องนาสิกข้างหนึ่ง ลง
 นายพรานด้วยเล่ห์กล ๖ ประการ. ท่านกล่าวคำอธิบายนี้ไว้ว่า
 ก็เราให้บุตรของเจ้าเรียนเอาแล้ว โดยประการที่เนื้อหลานชาย
 กลับลมในช่องจมูกด้านบนข้างหนึ่ง แล้วหายใจที่พื้นดินนั้น
 นั้นแหละ โดยช่องจมูกด้านล่างข้างหนึ่งซึ่งแนบติดดิน จึง
 กรอบำ อธิบายว่า จึงลงนายพรานด้วยเล่ห์กล ๖ ประการ
 คือ โดยส่วน ๖ ส่วน. เล่ห์กล ๖ ประการเป็นไฉน ?

เล่ห์กล ๖ ประการ คือ โดยการเหยียด ๔ เท่านั้น
ตะแคง ๑ โดยใช้กีบทั้งหลายตะกุกตะกักและดินร่วน ๑ โดยทำ
ลึ้นห้อยออกมา ๑ โดยกระทำท้องให้พอง ๑ โดยการปล่อย
อุจจาระ ๑ ปัสสาวะ ให้ลาดออกมา ๑ โดยการกลั่นลม ๑

อีกนัยหนึ่ง ท่านแสดงว่า คู่ก่อนน้องหญิง เราให้เนื้อ
หลานชายนั้นเรียนมารยาของเนื้อโดยประการที่เขาจะลงทำ
ให้นายพรานเกิดความหมายรู้ว่า เนื้อนี้ตายแล้วโดยเล่ห์
กล ๖ ประการนี้ คือ

โดยตะกุกเอาดินร่วนมาไว้ตรงหน้า ๑ โดยการโน้มตัว
ไป ๑ โดยการเที่ยววนไปทั้งสองข้าง ๑ โดยการทำท้องให้พอง
ขึ้น ๑ โดยการทำท้องให้แฟบลง ๑

อีกนัยหนึ่ง เราให้เนื้อหลานชายนั้นเรียนเอาแล้ว โดย
ประการที่เนื้อหลานชายนั้นหายใจที่พื้นดิน โดยช่องจมูกข้าง
หนึ่ง ทำกลด้วยเล่ห์กล ๖ ประการ คือ ทำเล่ห์กลด้วย
เหตุ ๖ ประการซึ่งได้แสดงไว้ในนัยแม่ทั้งสอง อธิบายว่า จัก
กระทำเล่ห์กล คือจักลวงนายพราน.

พระโพธิสัตว์เรียกเนื้อผู้เป็นน้องสาวว่า โภติ นางผู้
เจริญ. ด้วยบทว่า ภากินนุโย นี้ พระโพธิสัตว์หมายถึงเนื้อ

หลานชายผู้ล่วงด้วยเหตุ ๖ ประการด้วยประการอย่างนี้.

พระโพธิสัตว์ เมื่อแสดงความที่เนื้อหลานชายเรียนมารยาของเนื้อดีแล้ว จึงปลอบโยนเนื้อผู้น้องสาวให้เบาใจด้วยประการอย่างนี้. ลูกเนื้อ แม่นั้นคิดบ่วง 'ไม่ดี' นรนเลย นอนเหยียดเท้าทั้ง ๔ 'ไปทางด้านข้างที่ผาสุกมาก ณ ที่พื้นดิน เอาเท้าทั้งหลายนั้นแหละขุ้ยในที่ที่ใกล้ๆ เท้าทั้ง ๔ ทำดินร่วนและหยู้าให้กระจุยขึ้น ปล่อยให้จระเข้ปีศาจออกมา ทำให้หัวตก ลื่นห้อย กระทำสรีระให้เปราะเปื้อนด้วยน้ำลาย ทำให้ตัวพองขึ้นด้วยการอันลม ทำนัยน์ตาทั้งสองให้เหลือก ทำลมให้เดินทางช่องนาสิกกลาง กลั้นลมทางช่องนาสิกบน ทำหัวให้แข็ง แสดงอาการของเนื้อที่ตายแล้ว.

ฝ่ายแมลงวันหัวเขียวก็ตอมเนื้อนั้น กาทั้งหลายพากันแอบอยู่ในที่นั้นๆ นายพรานมาเอามือคิดห้อง คิดว่า เนื้อจักติดบ่วงแต่เช้าตรู่แน่ จึงเกิดจะเน่า(ขึ้นมา) จึงแก้เชือกที่ผูกเนื้อนั้นออก คิดว่า บัดนี้ เราจักแลเนื้อนั้นในที่นี้แหละ เอาแต่เนื้อไปเป็นผู้ไม่สงสัย เริ่มเก็บเอากิ่งไม้และใบไม้.

ฝ่ายลูกเนื้อลูกขึ้นยืนด้วยเท้าทั้ง ๔ สลัดกายเหยียดคอ

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

แล้วได้ไปยังสำนักของมารดาโดยเร็ว ประจุจเมฆฝนถูกลมพายุกใหญ่พัดขาดไป ฉะนั้น.

ฝ่ายพระบรมศาสดาตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ราชูลเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา ในบัดนี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ในกาลก่อน ก็เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษาเหมือนกัน.

ครั้งทรงนำพระธรรมเทศนานี้ มาสืบทอดอนุสนธิแล้ว จึงทรงประชุมชาดก ว่า

ลูกเนื้อผู้เป็นหลานในครั้งนั้น ได้เป็น พระราชา ในบัดนี้

ฝ่ายมารดาในครั้งนั้น ได้เป็น ภิกษุณีอุบลวรรณา ในบัดนี้

ส่วนเนื้อผู้เป็นลุงในครั้งนั้น ได้เป็น เรา แล.

จบอรรถกถาปิณฑัตตมิกชาดก

17. มาตุตชาดก

ว่าด้วย ความหนาวเกิดแก่ลม

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน ทรงปรารภบรรพชิตผู้บวชเมื่อแก่ ๒ รูป จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า กาเพ วา ยทิ वा चुणहे ดังนี้.

ได้ยินว่า บรรพชิตทั้งสองรูปนั้นอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง ในโกศลชนบท. รูปหนึ่งชื่อ **กาพเถระ** รูปหนึ่งชื่อ **चुणहेเถระ**. อยู่มาวันหนึ่ง พระ चुणहेถามพระกาพะว่า ท่านกาพะผู้เจริญ ธรรมดาว่า ความหนาวมีในเวลาไร? พระกาพะนั้นกล่าวว่า ความหนาวมีในเวลาข้างแรม. อยู่มาวันหนึ่ง พระกาพะถามพระ चुणहेว่า ท่าน चुणहेผู้เจริญ ธรรมดาว่า ความหนาวย่อมมีในเวลาไร? พระ चुणहेนั้นกล่าวว่า มีในเวลาข้างขึ้น. พระแม่ทั้งสองรูปนั้น เมื่อไม่อาจตัดความสงสัยของตนได้ จึงพากันไปยังสำนักของพระบรมศาสดา ถวายบังคม แล้วทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมดาว่า ความหนาวย่อมมีในเวลาไร พระเจ้าข้า?

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของภิกษุทั้งสองนั้น แล้ว

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้ในกาลก่อน เราก็ตอบปัญหาใน
แก่เธอทั้งสองแล้ว แต่เธอทั้งหลายกำหนดไม่ได้ เพราะอยู่ใน
สังเขปแห่งภพ แล้วทรงนำอดีตนิทานมา ดังต่อไปนี้

ในอดีตกาล ณ เชิงเขาแห่งหนึ่ง มีสัตว์ผู้เป็นสหายกัน
สองตัว คือ ราชสีห์ตัวหนึ่ง เสือโคร่งตัวหนึ่ง อยู่ในถ้ำเดียวกัน
นั่นเอง. ในกาลนั้น แม้พระโพธิสัตว์ก็บวชเป็นฤาษี อยู่ที่เชิง
เขานั้นเหมือนกัน. ภายหลังวันหนึ่ง ความวิวาทเกิดขึ้นแก่
สหายเหล่านั้น เพราะอาศัยความหนาว. เสือโคร่งกล่าวว่า
ความหนาวย่อมมีเฉพาะในเวลาข้างแรม. ราชสีห์กล่าวว่า มี
เฉพาะในเวลาข้างขึ้น. สหายแม่ทั้งสองนั้น เมื่อไม่อาจตัด
ความสงสัยของตน จึงถามพระโพธิสัตว์.

พระโพธิสัตว์จึงกล่าวคาถานี้ว่า

ข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ตาม สมัยใดลมย่อมพัดมา สมัย
นั้นย่อมมีความหนาว เพราะความหนาวเกิดแต่ลม ในปัญหา
ข้อนี้ท่านทั้งสอง ชื่อว่าไม่แพ้กัน.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กาเพ วา ยทิ वा शुष्महे
ได้แก่ ในปักข์ข้างแรม หรือในปักข์ข้างขึ้น. บทว่า ยथा วายติ
มาลุโตะ ความว่า สมัยใด ลมอันต่างด้วยลมทิศตะวันออกเป็น

ต้น ย่อมพัดมา สมัยนั้นความหนาวย่อมมี. เพราะเหตุไร?
เพราะความหนาวเกิดแต่ลม. อธิบายว่า เพราะเหตุที่ เมื่อลมมี
อยู่นั้นแหละ ความหนาวจึงมี. ในข้อนี้ปักษีข้างแรมหรือปักษี
ข้างขึ้น ไม่เป็นประมาณ. บทว่า อุโกตุลมปราชิตา ความว่า
ท่านแม่ทั้งสองไม่แพ้กันในปัญหาข้อนี้.

พระโพธิสัตว์ให้สหายเหล่านั้นยินยอมกัน ด้วย
ประการอย่างนี้.

ฝ่ายพระศาสดาจึงตรัสว่า ดูก่อนกิกขุทั้งหลาย แม้ในกาล
ก่อน เราก็ตอบปัญหานี้แก่เธอทั้งหลายแล้ว
ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนาขึ้นมาแล้ว **จึงทรงประกาศสังจะ
ทั้งหลาย**

ในเวลาจบสังจะ พระเถระแม่ทั้งสองเหล่านั้น ก็ดำรงอยู่ใน
พระโศคาบัตติผล.

แม้พระศาสดาก็ทรงสืบอนุสนธิ แล้วประชุมชาดก ว่า
เสื่อโครงในครั้งนั้น ได้เป็น พระกาพะ
ราชสีห์ในครั้งนั้น ได้เป็น พระชุนหะ
ส่วนดาบสผู้แก้ปัญหาในครั้งนั้น ได้เป็น **เรว** แล.
จบอรรถกถามาลูตชาดก

18. มตกัถตชาดก

ว่าด้วย สัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน ทรงปรารภมตกัถ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า เหวณเจ สุตตา ชานะยฺยู ๖ ดังนี้.

ความพิสดารว่า ในกาลนั้น มนุษย์ทั้งหลายฆ่าแพะเป็นต้นเป็นอันมาก ให้มตกัถอุทิสญฺหาติทั้งหลายที่ตายไปแล้ว. ภิกษุทั้งหลายเห็นมนุษย์เหล่านั้นกระทำอย่างนั้น จึงทูลถามพระศาสดาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ มนุษย์ทั้งหลายทำสัตว์มีชีวิตเป็นอันมาก ให้ถึงความสิ้นชีวิตแล้วให้ชื่อว่ามตกัถ ความเจริญในการให้มตกัถนี้มีอยู่หรือ พระเจ้าข้า?

พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าความเจริญอะไรๆ ในปาณาติบาต แม้ที่เขากระทำด้วยคิดว่า พวกเราจักให้มตกัถดังนี้ ย่อมไม่มี. แม้ในกาลก่อน บัณฑิตทั้งหลายนั่งในอากาศ แสดงธรรมกล่าวโทษในการทำปาณาติบาตนี้ ให้ชนชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น ละกรรมนั้น แต่บัดนี้ กรรมนั้นกลับปรากฏขึ้นอีก เพราะสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นเป็นผู้อยู่ในสังเขปแห่งภพ

แล้วทรงนำอดีตนิทานมา ดังต่อไปนี้.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติในนครพาราณสี. มีอาจารย์ศึกษาปาโมกข์ผู้สำเร็จไตรเพทคนหนึ่ง คิดว่าจักให้หมตภักต จึงให้จับแพะมาตัวหนึ่ง กล่าวกะอันเตวาสิกทั้งหลายว่า พ่อทั้งหลาย พวกท่านจงนำแพะตัวนี้ไปยังแม่น้ำ เอาระเบียบดอกไม้สวมคอ เจริประดับประดาแล้วนำมา.

อันเตวาสิกทั้งหลายรับคำแล้ว พาแพะนั้นไปยังแม่น้ำให้อาบน้ำ ประดับแล้ว พักไว้ที่ฝั่งแม่น้ำ. แพะนั้นเห็นกรรมเก่าของตน เกิดความโสมนัสว่า เราจักพ้นจากทุกข์ ชื่อเห็นปานนี้ ในวันนี้ จึงหัวเราะลั่น ประคุดตอยหม้อดิน. กลับคิดว่าพราหมณ์นี้ฆ่าเราแล้ว จักได้ความทุกข์ที่เราได้แล้ว เกิดความกรุณาพราหมณ์ จึงร้องให้ด้วยเสียงอันดัง.

ลำดับนั้น มาณพเหล่านั้นจึงถามแพะนั้นว่า คุณก่อนแพะผู้สหาย ท่านหัวเราะและร้องให้เสียงดังลั่น เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงหัวเราะ และเพราะเหตุไร ท่านจึงร้องให้?

แพะกล่าวว่า ท่านทั้งหลายฟังถามเหตุนี้กะเรา ในสำนักแห่งอาจารย์ของท่าน.

มาณพเหล่านั้นจึงพาแพะนั้นไป แล้วบอกเหตุนี้แก่
อาจารย์ อาจารย์ได้ฟังคำของมาณพเหล่านั้น แล้วถามแพะว่า
คุณอนแพะ เพราะเหตุไร ท่านจึงหัวเราะ เพราะเหตุไร ท่านจึง
ร้องไห้?

แพะหวนระลึกถึงกรรมที่ตนกระทำด้วยญาณเครื่อง
ระลึกชาติ ได้กล่าวแก่พราหมณ์ว่า

คุณอนพราหมณ์ เมื่อก่อน เราเป็นพราหมณ์ผู้สาธยาย
มนต์เช่นท่านนั้นแหละ คิดว่า จักให้มตกถัต จึงได้ฆ่าแพะตัว
หนึ่ง แล้วให้มตกถัต เพราะเราฆ่าแพะตัวหนึ่ง เรานั้นจึงถึง
การถูกตัดศีรษะใน ๔๕๕ อตภาพ นี้เป็นอตภาพที่ ๕๐๐ ของ
เรา ซึ่งตั้งอยู่ในที่สุด. เรานั้นเกิดความโสมนัสว่า วันนี้เราจัก
พ้นจากทุกข์เห็นปานนี้ ด้วยเหตุนี้ จึงหัวเราะ แต่เราเมื่อร้องไห้
ได้ร้องไห้เพราะความกรุณาท่าน ด้วยคิดว่า เบื้องต้น เราฆ่า
แพะตัวหนึ่ง ถึงความทุกข์ คือการถูกตัดศีรษะถึง ๕๐๐ ชาติ
จักพ้นจากทุกข์นั้นในวันนี้. ส่วนพราหมณ์ฆ่าเราแล้ว จักได้
ทุกข์ คือการถูกตัดศีรษะถึง ๕๐๐ ชาติ เหมือนเรา.

พราหมณ์กล่าวว่า คุณอนแพะ ท่านอย่ากลัวเลย เราจัก
ไม่ฆ่าท่าน.

แพะกล่าวว่า พรามณ์ ท่านพูดอะไร เมื่อท่านจะฆ่าก็
ดี ไม่ฆ่าก็ดี วันนี้ เราไม่อาจพ้นจากความตายไปได้.

พรามณ์กล่าวว่า คุณก่อนแพะ ท่านอย่ากลัว เราจักถือ
การอารักขาท่าน เทียวไปกับท่าน เท่านั้น.

แพะกล่าวว่า พรามณ์ อารักขาของท่านมีประมาณ
น้อย ส่วนบาปที่เรากระทำมีกำลังมาก.

พรามณ์ให้ปล่อยแพะ แล้วกล่าวว่า เราจักไม่ให้แม่
ใครๆ ฆ่าแพะตัวนี้ จึงพาพวกอันเตวาสิกเทียวไปกับแพะ นั้น
แหละ. แพะพอเขาปล่อยเท่านั้น ก็ชะง้อคอเริ่มจะกินใบไม้
ซึ่งอาศัยหลังแผ่นดินแห่งหนึ่งเกิดอยู่. ทันใดนั้นเอง ฟ้าก็ผ่าลง
ที่หลังแผ่นดินนั้น สะเก็ดหินชิ้นหนึ่งแตกตกลงที่คอแพะ ซึ่ง
ชะง้ออยู่ ตัดศีรษะขาดไป มหาชนประชุมกัน

ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ในที่
นั้น พระโพธิสัตว์นั้น เมื่อมหาชนเห็นอยู่นั้นแล นั่งขัดสมาธิ
ในอากาศด้วยเทวานุภาพ กล่าวว่า สัตว์เหล่านั้นรู้ผลของบาป
อยู่อย่างนี้ ชื่อแม่เฒ่าไม่ควรกระทำปาณาติบาต.

เมื่อจะแสดงธรรมด้วยเสียงอันไพเราะ จึงกล่าวคาถานี้
ว่า

ถ้าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้อย่างนี้ว่า ชาตีสมภพนี้เป็นทุกข์ สัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์ เพราะว่ามีปกติฆ่าสัตว์ ย่อมเศร้าโศก.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เหาญเจ สตุตา ชานเยยฺยู หมายความว่า สัตว์เหล่านี้ พึงรู้อย่างนี้. พึงรู้อย่างไร? พึงรู้ว่า ชาตีสมภพนี้เป็นทุกข์.

อธิบายว่า ถ้าว่า พึงรู้ว่าความเกิดในภพนั้นๆ และความสมภพ กล่าวคือความเจริญของผู้ที่เกิด โดยลำดับนี้ ชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะเป็นวัตถุที่ตั้งแห่งทุกข์ทั้งหลายมีชรา พยาธิ มรณะ ความประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก และการถูกตัดมือตัดเท้า เป็นต้น.

บทว่า น ปาโณ ปาณินิ หญญเญ ความว่า สัตว์ใดๆ รู้อยู่ ว่า ชาตีสมภพ ชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ว่า ผู้ทำสัตว์อื่นให้เจริญ ย่อมได้ความเจริญในชาตีสมภพ. เมื่อเบียดเบียนสัตว์อื่น ย่อมได้รับการเบียดเบียนดังนี้ จึงไม่ควรฆ่าสัตว์อื่น.

อธิบายว่า สัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์ เพราะเหตุไร? เพราะผู้มีปกติฆ่าสัตว์ ย่อมเศร้าโศก.

อธิบายว่า เพราะบุคคลผู้มีปกติฆ่าสัตว์ ด้วยการเข้าไป

ตัดชีวิตดิ้นทรีย์ของสัตว์อื่น ด้วยประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดาประโยชน์ทั้ง ๖ มีสาเหตุถึงประโยชน์เป็นต้น เสวยมหันตทุกข์ อยู่ในออบายทั้ง ๔ นี้ คือในมหานรก ๘ ขุม ในอุสสทนรก ๑๖ ขุม ในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน มีประการต่างๆ ในเปรตวิสัย และในอสุรกาย. ชื่อว่า ย่อมเศร้าโศกด้วยความเศร้าโศก อันมีความเผาไหม้ในภายใน เป็นลักษณะ ตลอดกาลนาน.

อีกอย่างหนึ่ง สัตว์รู้ว่า แพะนี้เศร้าโศกแล้ว เพราะมรณภัย ฉันทใจ ผู้มีปกติฆ่าสัตว์ย่อมเศร้าโศกตลอดกาลนาน แม้ฉันทนั้น ดังนี้ แล้วไม่ควรฆ่าสัตว์. อธิบายว่า ใครๆ ไม่ควรกระทำความผิด คือปาณาติบาต กับบุคคลผู้หลงเพราะโมหะ เมื่ออวิชชากระทำให้เป็นคนบอดแล้ว ไม่เห็นโทษนี้ ย่อมกระทำปาณาติบาต.

พระโพธิสัตว์แสดงธรรม โดยเอาภัยในนรกมาชูกำ ด้วยประการอย่างนี้. มนุษย์ทั้งหลายพึงธรรมเทศนานั้นแล้ว กลับภัยในนรก พากันงดเว้นจากปาณาติบาต.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ ครั้นแสดงธรรมแล้ว ยังมหาชนให้ตั้งอยู่ในเบญจศีล แล้วไปตามยถากรรม. ฝ่ายมหาชนตั้งอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์ กระทำบุญมีทานเป็นต้น ทำเทพ

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธारा / ฉัตรราชา

นครให้เต็มแล้ว.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว

ทรงสืบท่ออนุสนธิ

ทรงประชุมชาดกว่า ภิกษุทั้งหลาย สมัยนั้น เราได้เป็น

รุกขเทวดา แล.

จบอรรถกถาตกภัตตชาดก

19. อายาจิตภัตตชาดก

ว่าด้วย การเปลื้องตน

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน ทรงปรารภพลีกรรมอ้อนวอนเทวดาทั้งหลาย จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า สเจ มุญเจ ดังนี้.

ได้ยินว่า ในกาลนั้น มนุษย์ทั้งหลาย เมื่อจะไปค้าขาย ได้ฆ่าสัตว์ทำพลีกรรมแก่เทวดาทั้งหลาย อ้อนวอนว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายถึงความสำเร็จประโยชน์โดยไม่ขัดข้องมาแล้ว จักกระทำพลีกรรมแก่ท่านทั้งหลายอีก ดังนี้แล้วจึงพากันไป.

ในกาลนั้น พวกมนุษย์ได้ถึงความสำเร็จประโยชน์โดยไม่มีอันตรายมาแล้ว สำคัญว่า ผลนี้เกิดด้วยอานุภาพของเทวดา จึงฆ่าสัตว์เป็นอันมากกระทำพลีกรรมเพื่อปลดเปลื้องการอ้อนวอน.

ภิกษุทั้งหลายเห็นดังนั้น จึงทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ประโยชน์ในการอ้อนวอนนี้มีอยู่หรือ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงนำอดีตนิทานมา

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

ดังต่อไปนี้.

ในอดีตกาล มีกฤ มพิคนหนึ่งในบ้านแห่งหนึ่งใน
แคว้นกาสิ ปฏิญญาการพลีกรรมแก่เทวดาผู้สิงอยู่ที่ต้นไทร ซึ่ง
ตั้งอยู่ใกล้ประตูบ้าน แล้วกลับมาโดยไม่มีอันตราย จึงฆ่าสัตว์
เป็นอันมาก แล้วไปยังโคนต้นไทร ด้วยตั้งใจว่า จักเปลื้องการ
อ่อนวอน.

รุกขเทวดายืนอยู่ที่คำคบของต้นไม้มิ กล่าวคาถาขึ้นว่า
ถ้าท่านปรารถนาจะเปลื้องตนให้พ้น ท่านละโลกนี้ไป
แล้ว ก็ะพ้นได้ ก็ท่านเปลื้องตนอยู่อย่างนี้ กลับจะติดหนักเข้า
เพราะนักปราชญ์หาได้เปลื้องตน ด้วยอาการอย่างนี้ไม่. การ
เปลื้องตนอย่างนี้ เป็นเครื่องติดของคนพาล.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สเจ มุญเจ เปจจ มุญเจ
ความว่า คุณก่อนบุรุษผู้เจริญ ถ้าท่านจะเปลื้องตน คือท่าน
ปรารถนาจะเปลื้องตน ท่านละโลกนี้ไปแล้ว ก็ะพ้นได้ คือจง
พ้น โดยประการที่ติดพันโลกหน้า.

บทว่า มุจจมานิ हि พชฌสิ ความว่า ก็ท่านเมื่อปลด
เปลื้องโดยประการที่ปรารถนา เพื่อฆ่าสัตว์ปลดเปลื้อง ชื่อว่า

ยังติดพันด้วยกรรมอันลามก.

เพราะเหตุไร?

เพราะนักปราชญ์ทั้งหลายหาได้เปลื้องตน ด้วยอาการ
อย่างนี้ไม่.

อธิบายว่า ก็บุรุษผู้เป็นบัณฑิตเหล่านั้น ย่อมไม่ปลด
เปลื้องตนด้วยคำมั่นสัญญาอย่างนี้.

เพราะเหตุไร?

เพราะการเปลื้องตน เห็นปานนี้ เป็นเหตุติดพันของ
คนพาล คือกรรมตา การเปลื้องตนเพราะกระทำปาณาติบาตนี้
ย่อมเป็นเหตุติดพันของคนพาล.

รุกขเทวดาแสดงธรรมด้วยประการดังกล่าวนี้.

ตั้งแต่นั้น มนุษย์ทั้งหลายงดเว้นจากกรรม คือ
ปาณาติบาตเห็นปานนั้น พวกนักประพฤติกกรรม ยังเทพนครให้
เต็มแล้ว.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาสืบต่อ
อนุสนธิแล้ว

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธारा / ฉัตรราชา

ทรงประชุมชาดกว่า สมัยนั้น เราได้เป็นรุกขเทวดา
แล.

จบอรรถกถาอายุจิตชาดก

20. นพพานชาดก

ว่าด้วย การพิจารณา

พระศาสดา เมื่อเสด็จจาริกไปในโกศลชนบท ถึงบ้าน
นพพานคาม ประทับอยู่ในเขตกวัน ไกล้นพกปานโปกขรณี
ทรงปรารภท่อนไม้้อทั้งหลาย จึงตรัสพระธรรมเทศนา
มีคำเริ่มต้นว่า ทิสฺวา ปทมฺนุตฺตฺติณฺณํ ดังนี้.

ได้ยินว่า ครั้นนั้น ภิกษุทั้งหลายอาบน้ำในสระ
โปกขรณีชื่อว่า นพกปานะ แล้วให้พวกสามเณรเอาท่อนไม้้อ
มา เพื่อต้องการทำกล่อ่งเข็ม เห็นท่อนไม้้อเหล่านั้นทะลุ
ตลอด จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา แล้วทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้
เจริญ พวกข้าพระองค์ให้ถือเอาท่อนไม้้อทั้งหลายมา เพื่อ
ต้องการทำกล่อ่งเข็ม ท่อนไม้้อเหล่านั้นเป็นรูทะลุตลอด
ตั้งแต่โคนจนถึงปลาย นี่เหตุอะไรหนอ พระเจ้าข้า?

พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นการ
อริยฐานเดิมของเรา.

แล้วทรงนำอดีตนิทานมา ดังต่อไปนี้.

ได้ยินว่า ในอดีตกาลแม้ในกาลก่อน ป่าชฎนั้นเป็นป่า

มีผีเสื้อน้ำตนหนึ่งเกี่ยวกินคนผู้ลงไปๆ ในสระโบกขรณีแม่น้ำนั้น.

ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์เป็นพระยากระบี่มีขนาดเท่าเนื้อละมั่ง แวดล้อมด้วยหมู่วานรแปดหมื่นตัว บริหารฝูงอยู่ในป่านั้น. พระยากระบี่นั้นได้ให้อิวาทแก่หมู่วานรว่า พ่อทั้งหลาย ในป่านี้มีต้นไม้พิษบ้าง สระโบกขรณีที่เกิดเองอันอมนุษย์หวงแหนบ้าง มีอยู่ในป่านั้นนั่นแหละ ท่านทั้งหลายเมื่อจะเกี่ยวกินผลไม้ที่ใหญ่ที่ยังไม่เคยเกี่ยวกิน หรือเมื่อจะดื่มน้ำที่ยังไม่เคยดื่ม ต้องสอบถามเราก่อน. หมู่วานรเหล่านั้นรับคำแล้ว.

วันหนึ่ง ไปถึงที่ที่ไม่เคยไป เทียวไปในที่นั้นหลายวันที่เดียว เมื่อจะแสวงหาน้ำดื่ม เห็นสระโบกขรณีสระหนึ่ง ยังไม่ดื่มน้ำ นั่งคอยการมาของพระโพธิสัตว์.

พระโพธิสัตว์มาถึงแล้ว จึงกล่าวว่า พ่อทั้งหลาย ทำไมจึงยังไม่ดื่มน้ำ.

พวกวานรกล่าวว่า พวกข้าพเจ้าคอยการมาของท่าน.

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า พ่อทั้งหลาย พวกท่านทำดีแล้ว.

จึงเดินวนเวียนสระโบกขรณีนั้น กำหนดรอยเท้าเห็นแต่

รอยเท้าลงไม่เห็นรอยเท้าขึ้น. พระโพธิสัตว์นั้นรู้ว่าสระ
 โบกขรณีนี้ออมมนุษย์หวงแหนโดยไม่ต้องสงสัย จึงกล่าวว่า พ่อ
 ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายไม่ดื่ม น้ำ ทำดีแล้ว สระโบกขรณีนี้ออม
 มนุษย์หวงแล้ว.

ฝ่ายผีเสื้อน้ำรู้ว่า วานรเหล่านั้นไม่ลง จึงแปลงเป็นผู้มี
 ท้องเขียว หน้าเหลือง มือเท้าแดงเข้ม รูปร่างน่ากลัว คุน่า
 เกลียด แยกน้ำออกมากล่าวว่า เพราะเหตุใด พวกท่านจึงนั่งอยู่
 จงลงสระโบกขรณีนี้นี้ ดื่มน้ำเถิด.

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ถามผีเสื้อน้ำนั้นว่า ท่านเป็น
 ผีเสื้อน้ำเกิด อยู่ในสระนี้หรือ?

ผีเสื้อน้ำกล่าวว่า เออ เราเป็นผู้เกิดแล้ว.

พระโพธิสัตว์ถามว่า ท่านยอมได้คนที่ลงไปๆ ยังสระ
 โบกขรณีหรือ?

ผีเสื้อน้ำกล่าวว่า เออ เราได้ เราไม่ปล่อยใครๆ จนชั้น
 ที่สุด นกที่ลงในสระโบกขรณีนี้นี้. แม้ท่านทั้งหมด เราก็จักกิน.

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า พวกเราจักไม่让您กินตัวเรา.

ผีเสื้อน้ำกล่าวว่า ก็ท่านทั้งหลายจักดื่มน้ำ มิใช่หรือ?

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า เออ พวกเราจักดื่มน้ำ และ

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธारा / ฉัตรราชา

จักไม่ตกอยู่ในอำนาจของท่าน.

ศีเสื่อน้ำกล่าวว่่า เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกท่านจักดื่มน้ำ
อย่างไร.

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า ก็ท่านยอมสำคัญหรือว่่า จักลงไป
ดื่ม ด้วยว่่า พวกเราจะไม่ลงไป เป็นวานรทั้งแปดหมื่น ถือ
ท่อนไม้้ออกนละท่อน จักดื่มน้ำในสระโอบกขรณิของท่าน
เหมือนดื่มน้ำด้วยกำันบัว เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านจักไม่อาจกิน
พวกเรา.

พระศาสดา ครั้นทรงรู้แจ้งความนี้ เป็นพระอภิ
สัมพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้พร้อมยั้ง ได้ตรัส ๒ บทแรกแห่งคาคานี้ว่่า
พระยากระบี่ไม้เห็นรอยเท้าขึ้น เห็นแต่รอยเท้าลง จึง
กล่าวว่่า พวกเราจักดื่มน้ำด้วยไม้้อ ท่านจักฆ่าเราไม่ได้.

เนื้อความแห่งคำอันเป็นคาคานี้ว่่า คู่ก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย พระยากระบี่นั้นเป็นมหาบุรุษ ไม้ได้เห็นรอยเท้าขึ้น
แม้แต่รอยเดียวในสระโอบกขรณินั้น ได้เห็นแต่รอยเท้าลง
เท่านั้น ครั้นเห็นอย่างนั้น คือ ไม้เห็นรอยเท้าขึ้น เห็นแต่
รอยเท้าลง จึงรู้ว่่า สระโอบกขรณินี้ อมนุษย์หวงแหนแน่แท้
เมื่อจะเจรจากับศีเสื่อน้ำนั้น จึงกล่าวว่่า พวกเราจักดื่มน้ำด้วย

ไม้้อ. อธิบายความของคำนั้นว่า พวกเราจักค้ำน้ำในสระ
 โบกขรณีของท่านด้วยไม้้อ. พระมหาสัตว์กล่าวสืบไปว่า
 ท่านจักมาเราไม่ได้ อธิบายว่า เราพร้อมทั้งบริษัท ค้ำน้ำด้วย
 ไม้้ออย่างนี้ แม้ท่านก็จักมาไม่ได้.

ก็พระโพธิสัตว์ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว จึงให้นำท่อนไม้
 ้อมาท่อนหนึ่ง รำพึงถึงบารมีทั้งหลาย แล้วกระทำสักกิริยา
 เอาปากเป่า ไม้้อได้เป็นโพรงตลอดไป ไม่เหลือปล้องอะไรๆ
 ไว้ภายใน พระโพธิสัตว์ให้นำท่อนไม้้อแม่ท่อนอื่นมา แล้ว
 ได้เป่าให้ไปโดยท่านองนี้ ก็เมื่อเป็นดังกล่าวมาจะนี้ ไม่อาจให้
 เสรีจงได้ เพราะฉะนั้น ไม่ควรเชื่ออย่างนั้น ฝ่ายพระ
 โพธิสัตว์ได้อธิษฐานว่า ไม้้อแม่ทั้งหมดที่เกิดรอบสระ
 โบกขรณีนี้ จงเป็นรูตลอด ก็เพราะอุปจารแห่งประโยชน์ของ
 พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เป็นสภาพยิ่งใหญ่ การอธิษฐานย่อม
 สำเร็จ. ตั้งแต่นั้นมา ไม้้อที่เกิดรอบสระ โบกขรณีแม่ทุกต้น
 เกิดเป็นรูเดียวตลอด.

จริงอยู่ ในกัปนี้ ชื่อว่าปาฏิหาริย์อันตั้งอยู่ตลอดกัปมี ๔
 ประการเป็นไฉน?

เครื่องหมายกระต่ายบนดวงจันทร์ จักตั้งอยู่ตลอดกัป

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

นี้ แม่ทั้งสิน๑

ที่ที่ไฟดับในวัฏฏกชาดก ไฟจักไม่ไหม้ตลอดคัปนี้ แม่
ทั้งสิน๑

สถานที่เป็นที่อยู่ของขมุกการช่างหม้อ ฝนไม่ร่วรดจัก
ตั้งอยู่ตลอดคัปนี้ แม่ทั้งสิน๑

ไม้้อที่ตั้งอยู่รอบสระโบกขรณีนี จักเป็นรูเดียว(ไม่มี
ข้อ) ตลอดคัปนี้ แม่ทั้งสิน๑

ชื่อว่าปาฏิหาริย์อันตั้งอยู่ชั้วกัป ๔ ประการนี้ ดัง
พรรณนามาจะนี้.

พระโพธิสัตว์ ครั้นอธิษฐานอย่างนี้แล้ว จึงนั่งถือไม้
้อลำหนึ่ง ฝ่ายวานรแปดหมื่นตัวแม่เหล่านั้ ก็ถือไม้้อลำ
หนึ่งๆ นั่งล้อมสระโบกขรณิ. ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เอาไม้้อ
สูบน้ำมาดื่ม วานรแม่เหล่านั้ทั้งหมดนั่งอยู่ที่ฝั่งนั้นแหละ ดื่มน้ำ
แล้ว. เมื่อวานรเหล่านั้ดื่มน้ำอย่างนี้ ผิเสื่อน้ำไม่ได้วานร
ตัวใดๆ ก็เสียใจ จึงไปยังนิเวศน์ของตน นั้นเอง. ฝ่ายพระ
โพธิสัตว์พร้อมทั้งบริวาร ก็เข้าป่าไปเหมือนกัน.

ส่วนพระศาสดาตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่า
ความที่ไม้้อทั้งหลายเหล่านี้ เป็น ไม้มีรูเดียวนั้น เป็นการ

อริยฐานอันมีในกาลก่อนของเราเอง.

ครั้งทรงนำพระธรรมเทศานี้มาสืบทอดอนุสนธิแล้ว

จึงทรงประชุมชาดก ว่า

ผีเสื้อน้ำในครั้งนั้น ได้เป็น **พระเทวทัต** ในบัดนี้

วานรแปดหมื่นในครั้งนั้น ได้เป็น **พุทธบริษัท** ใน

บัดนี้

ส่วนพระยากระบี่ผู้ฉลาดในอุบายในครั้งนั้น ได้

เป็น **เรา** แล.

จบ นพปานชาดกที่ ๒๐.

จบ สิวรรคที่ ๒.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. **ลักขณชาดก** ว่าด้วย ผู้มีศีล
๒. **นิโครธมิกชาดก** ว่าด้วย การเลือกคบ
๓. **กัณฺฐทินชาดก** ว่าด้วย ผู้ตกอยู่ในอำนาจหญิง
๔. **วาทมิกชาดก** ว่าด้วย อำนาจของรส
๕. **ขราทียชาดก** ว่าด้วย ผู้ล่วงเลยโอวาท

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย สิตะธารา / ฉัตรราชา

๖. ติปัลลัตถมิกชาดก ว่าด้วย เล่ห์กลลงพราน
  ๗. มาลุตชาดก ว่าด้วย ความหนาวเกิดแก่ลม
  ๘. มตกภัตตชาดก ว่าด้วย สัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์
  ๙. อายุชาติภัตตชาดก ว่าด้วย การเปลื้องตน
  ๑๐. นพปานชาดก ว่าด้วย การพิจารณา
-

.. อรรถกถา นพปานชาดก จบ.

อ่าน เนื้อความในพระไตรปิฎก

<http://www.84000.org/tipitaka/atita100/v.php?B=27&A=129&Z=14>

2

दान์โหลด พระไตรปิฎกฉบับธรรมทาน

บันทึก ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

หากพบข้อผิดพลาด กรุณาแจ้งได้ที่ DhammaPerfect@yahoo.com

21. กุรุณคมิคชาดก

ว่าด้วย กวางกุรุณคะ

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระวิหารเวฬุวัน ทรงปรารภพระเทวทัต จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ คำเริ่มต้นว่า ญาตเมตํ กุรุณคสุต ดังนี้

ความพิศดารว่า สมัยหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายนั่งประชุมกันในโรงธรรมสภา นั่งกล่าวโทษของพระเทวทัตว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระเทวทัตประกอบนายขมังธนู เพื่อต้องการปลงพระชนม์พระตถาคต กิ่งศิลา ปล่อยข้างชนปาตกะ ตะเกียกตะกายเพื่อจะปลงพระชนม์ของพระทศพล แม้ในกาลทั้งปวง.

พระศาสดาเสด็จมา แล้วประทับนั่งบนอาสนะที่ ตกแต่งไว้ แล้วตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายนั่งสนทนากันด้วยเรื่องการกล่าวโทษของพระเทวทัต ว่า พระเทวทัตตะเกียกตะกาย เพื่อปลงพระชนม์ของพระองค์.

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

พระศาสดาทรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตตะ
เกียกตะกายเพื่อจะฆ่าเรา ในบัดนี้เท่านั้น ห้ามมิได้. แม้ในกาล
ก่อน ก็ตะเกียกตะกายเหมือนกัน ก็แต่ว่า ไม่สามารถจะฆ่าเรา
ได้ แล้วทรงนำอดีตนิทานมา ดังต่อไปนี้.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติ ใน
พระนครพาราณสี

โพธิสตฺโต กรุงกมฺปิโก หุตฺวา เอกสุมี อรณฺญายตเน ผลา
ผลานิ ขาทนฺโต วสตี ฯ

เป็นกวางเคี้ยวกินผลาผลทั้งหลายในราวป่าแห่งหนึ่ง.
ในคราวหนึ่ง กวางนั้นกินผลมะรึ้นที่ด้นมะรึ้น อันมีผล
สะพรั่ง.

ลำดับนั้น มีพรานนั่งห้างชาวบ้านคนหนึ่ง พิจารณา
รอยเท้าเนื้อทั้งหลายแล้ว จึงผูกห้างบนต้นไม้แล้วนั่งบนห้าง
นั้น เอาหอกแทงพวกเนื้อที่มากินผลไม้ แล้วขายเนื้อของเนื้อ
เหล่านั้นเลี้ยงชีวิต วันหนึ่ง พรานนั้นเห็นรอยเท้าของพระ
โพธิสัตว์ที่โคนต้นไม้ นั้น จึงผูกห้างบนต้นไม้ นั้น แล้ว
บริโภคอาหารแต่เช้าตรู่ แล้วถือหอกเข้าป่า ขึ้นไปยังต้นไม้ นั้น
แล้วนั่งห้าง.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ก็ออกจากที่อยู่แต่เช้าตรู่มา ด้วยหวังว่า จักกินผลมะรืน แต่ไม่ได้ผลจนผลัน เข้าไปที่โคนต้นไม้ นั่นคิดว่า บางคราว พวกพรานนั่งห้างจะผูกห้างบนต้นไม้ อันตรายเห็นปานนี้ มีไหมหนอ จึงได้ยื่นพิจารณาอยู่แต่ภายนอก. ฝ่ายนายพรานรู้ว่า พระโพธิสัตว์ไม่มา นั่งอยู่บนห้างนั้นแหละ โยนผลมะรืนให้ตกลงข้างหน้าพระโพธิสัตว์นั้น.

พระโพธิสัตว์คิดว่า ผลเหล่านี้มาตกลงข้างหน้าเรา เบื้องบนต้นไม้ นั้น มีนายพรานหรือหนอ เมื่อเลื้อยบ่อหยๆ ก็เห็นนายพราน แต่ทำเป็นไม่เห็น พุดว่า ต้นไม้ผู้เจริญ เมื่อก่อน ท่านให้ผลไม้ทั้งหลายตกลงตรงๆ เหมือนเขย่าผลที่ห้อยอยู่ ฉะนั้น บัดนี้ ท่านละทิ้งรุกขธรรมเสียแล้ว เมื่อท่านละทิ้งรุกขธรรมเสียอย่างนี้ เราจักเข้าไปยัง โคนต้นไม้ แม้ต้นไม้อื่น แสวงหาอาหารของเรา แล้วจึงกล่าวคาถานี้ว่า

แนะ ไม้มะรืน การที่ท่านปล่อยผลไม้ให้กลิ้งมานั้น เราผู้เป็นกวางรู้แล้ว เราจะไปสู่วไม้มะรืนต้นไม้อื่น เพราะเราไม่ชอบใจผลของท่าน.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ญาตํ ได้แก่ ปราภฏ คือเกิดแล้ว. บทว่า เอตํ โยคฺวา กรรมนํ. บทว่า กุรุํ กตฺสฺส แปลว่า เนื้อ

ชนิดกวาง. บทว่า ยัม ตูวํ เสปณฺณิ เสยฺยติ ความว่า คุณอนันต์ไม่
มะรืนผู้เจริญ การที่ท่านปล่อยให้ผลกลิ้งตกลงข้างหน้า คือได้
เป็นผู้มีผลกระจายมานั้น ทั้งหมดเกิดเป็นสิ่งที่ลามกสำหรับเนื้อ
กวาง. ด้วยบทว่า น เม เต รุจฺเจ เต นี้ กวางกล่าวว่ เราไม่ชอบใจ
ผลของท่านผู้ให้ผลอยู่อย่างนี้ ท่านจงหยุดเถิด เราก็กไปที่อื่น
ดังนี้ ได้ไปแล้ว.

ลำดับนั้น นายพรานทั้งที่นั่งอยู่บนหิ้งนั้นแล พุ่งออกไป
เพื่อพระโพธิสัตว์นั้น แล้วกล่าวว่า ท่านจงไปเถิด บัดนี้ เรา
เป็นคนผิดหวังท่าน. พระโพธิสัตว์หันกลับมา ยืนกล่าวว่า
บุรุษผู้เจริญ แม้บัดนี้ ท่านผิดหวังเราก็จริง แต่ถึงกระนั้น ท่าน
จะไม่ผิดหวังมหานคร ๘ ขุม อุตสทนคร ๑๖ ขุม และ
กรรมกรรมทั้งหลายมีการจองจำ ๕ ประการเป็นต้น ก็แหละ
ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ก็ได้ไปตามชอบใจ ฝ่ายนายพรานลง
มาแล้ว ไปตามความชอบใจ.

แม้พระศาสดาก็ตรัสว่า คุณอนนิกษุทั้งหลาย เทวทัตตะ
เกียกตะกายเพื่อจะฆ่าเรา ในบัดนี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ในกาล
ก่อนก็ตะเกียกตะกายแล้วเหมือนกัน.

ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาສิบอนุสนธิ แล้วทรง

ประชุมชาดก ว่า

นายพรานนั่งห้างในครั้งนั้น ได้เป็น พระเทวทัต
ส่วนกวางในครั้งนั้น ได้เป็น เราผู้ตถาคต แล.

จบอรรถกถากรุงคมุคชาดก

22. กุกกุรชาดก

ว่าด้วย สุนัขที่ถูกฆ่า

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวันวิหาร ทรงปรารภการประพฤติประโยชน์แก่พระญาติ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า เข กุกกุรา ดังนี้

การประพฤติประโยชน์แก่พระญาตินั้น จักมีแจ้ง

ใน **ภัททสาตชาดก** ทวาทสนิบาท.

ก็พระศาสดาทรงตั้งเรื่องนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทานมาดังต่อไปนี้.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติในนครพาราณสี พระโพธิสัตว์ทรงอาศัยกรรมเห็นปานนั้น บังเกิดในกำเนิดสุนัข ห้อมล้อมด้วยสุนัขมิใช่น้อย อยู่ในสุสานใหญ่.

อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาเสด็จขึ้นทรงรถเทียมม้าสินธพขาว ประดับด้วยเครื่องประดับทั้งปวง เสด็จไปยังพระอุทยาน ทรงเล่นในพระอุทยานนั้น ตลอดส่วนภาคกลางวัน เมื่อพระอาทิตย์อัสดง จึงเสด็จเข้าพระนคร. ราชบุรุษทั้งหลายวางสายเชือกหนังรถนั้นตามที่ผูกไว้ในวันนั้นแหละที่พระลานหลวง เมื่อฝน

ตกตอนกลางคืน รถนั้นก็เปียกฝน. พวกสุนัขที่เลี้ยงไว้ในราช
ตระกูล ลงจากปราสาทชั้นบน กัดกินหนังและชะเนาะของรถ
นั้น.

วันรุ่งขึ้น พวกราชบุรุษจึงกราบทูลพระราชารว่า ข้าแต่
สมมติเทพ สุนัขทั้งหลายเข้าไปทางท่อน้ำ กัดกินหนังและ
ชะเนาะของรถนั้น พระเจ้าข้า. พระราชาทรงกริ้วสุนัข จึงตรัส
ว่า พวกท่านจงฆ่าพวกสุนัขในที่ที่ได้เห็นแล้วๆ.

ตั้งแต่นั้นมา ความพินาศใหญ่หลวง จึงเกิดขึ้นแก่พวก
สุนัข. สุนัขเหล่านั้น เมื่อถูกฆ่าในที่ที่พบเห็น จึงหนีไปป่าช้า
ได้พากันไปยังสำนักของพระโพธิสัตว์. พระโพธิสัตว์ถามว่า
ท่านทั้งหลายเป็นอันมาก พากันมาประชุม เหตุอะไรหนอ?
สุนัขเหล่านั้นกล่าวว่า พระราชาทรงกริ้วว่า นัยว่า สุนัขกิน
หนังและชะเนาะของรถภายในพระราชวัง จึงทรงสั่งให้ฆ่า
สุนัข สุนัขเป็นอันมากพินาศ มหาภัยเกิดขึ้นแล้ว.

พระโพธิสัตว์คิดว่า ในที่ที่มีการอารักขา สุนัข
ทั้งหลายในภายนอก ย่อมไม่มีโอกาส กรรมนี้จักเป็นกรรม
ของพวกสุนัขเลี้ยง ในภายในพระราชนิเวศนั้นนั่นเอง. ก็ภัย
อะไรๆ ย่อมไม่มีแก่พวกโจร ส่วนพวกที่ไม่ใช่โจร กลับได้

ความตาย ถ้ากระไร เราจะแสดงพวกโจรแก่พระราชแล้วให้
ทานชีวิตแก่หมู่ญาติ.

พระโพธิสัตว์นั้นปลอบโยนญาติทั้งหลายให้เบาใจ
แล้วกล่าวว่า ท่านทั้งหลายอย่ากลัว เราจักนำความไม่มีภัยมา
ให้แก่ท่านทั้งหลาย พวกท่านจงอยู่ที่นี้แหละ จนกว่าเราจะได้
เฝ้าพระราชแล้วรำพึงถึงบารมี กระทำเมตตาทาภาวนาให้เป็น
บุเรจาริกไปในเบื้องหน้า แล้วอธิษฐานว่า ใครๆ อย่าได้
สามารถขวางก้อนดิน หรือไม้ก้อนเบื้องบนเรา ผู้เดียวเท่านั้น
เข้าไปภายในพระนคร.

ครั้งนั้น แม้อัตว์ตัวหนึ่งเห็นพระโพธิสัตว์แล้วชื่อว่า
โกธแล้วแลดู มิได้มี. ฝ่ายพระราชาทรงส่งฆ่าสุนัข แล้ว
ประทับนั่งในที่วิจิฉัย ด้วยพระองค์เอง. พระโพธิสัตว์ไปใน
ที่วิจิฉัยนั้นนั่นแล แล้ววิ่งเข้าไปภายใต้้อาสน์ของพระราช
ลำดับนั้น พวกราชบุรุษ เริ่มเพื่อจะนำพระโพธิสัตว์นั้นออกมา
แต่พระราชาทรงห้ามไว้.

พระโพธิสัตว์นั้นพักอยู่หน้อยหนึ่ง แล้วออกจาก
ภายใต้้อาสน์ ถวายบังคมพระราชแล้วทูลถามว่า ได้ยินว่า
พระองค์ทรงให้ฆ่าสุนัขจริงหรือ พระเจ้าข้า.

พระราชชาติร์สว่า เออ เราให้ฆ่า.

พระโพธิสัตว์ทูลถามว่า ข้าแต่พระจอมคน สุนัข
เหล่านั้นมีความผิดอะไร?

พระราชชาติร์สว่า สุนัขทั้งหลาย มันกินหนังหุ้มและ
ชะเนาะแห่งรถของเรา.

พระโพธิสัตว์ทูลถามว่า พระองค์ทรงรู้จักสุนัขตัวที่
กินแล้วหรือ.

พระราชชาติร์สว่า ไม่รู้.

พระโพธิสัตว์ทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ การไม่ทรงทราบ
โดยต้องแท้ว่า โจรที่กินหนังชิ้นนี้ แล้วทรงให้ฆ่าในที่ที่ได้พบ
เห็นทันที ไม่สมควร พระเจ้าข้า.

พระราชชาติร์สว่า เพราะพวกสุนัขมักกัดกินหนังหุ้มรถ
เราจึงสั่งฆ่าสุนัขว่า พวกท่านจงฆ่าสุนัขที่ได้พบเห็นทั้งหมด
เลย.

พระโพธิสัตว์ทูลว่า ก็มนุษย์ทั้งหลายเหล่านั้นฆ่าสุนัข
ทั้งหมดทีเดียวหรือ หรือว่า สุนัขแม่ไม่ได้ความตาย ก็มีอยู่.

พระราชชาติร์สว่ามี. สุนัขเลี้ยงในตำหนักของเรา ไม่ได้
การถูกฆ่าตาย.

พระมหาสัตว์ทูลว่า ข้าแต่มหाराช พระองค์ก็ได้ตรัสใน
บัดนี้ที่เดียวว่า เพราะพวกสุนัขมักกัดกินหนังหุ้มรถ เราจึงสั่ง
ฆ่าสุนัขว่า พวกท่านจงฆ่าสุนัขทุกตัวที่ได้พบเห็น แต่บัดนี้
พระองค์ตรัสว่า สุนัขเลี้ยงในตำหนักของเรา ไม่ได้การถูกฆ่า
ตาย. เมื่อเป็นอย่างนั้น พระองค์ย่อมลอคคิ เช่นฉันทาคคิ เป็น
ต้น. ก็ชื่อว่า การลอคคิไม่สมควร และไม่เป็น (ทศพิช)
ราชธรรม.

ธรรมดา พระราชาผู้แสวงหาเหตุและมีโชเหตุ เป็นเช่น
กับตาชั่ง จึงจะควร บัดนี้ สุนัขเลี้ยงในราชสกุลไม่ได้การตาย
สุนัขที่ถูรพลเท่านั้นจึงจะได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น อันนี้ไม่เป็นการ
ฆ่าสุนัขทุกตัว แต่อันนี้ชื่อว่า เป็นการฆ่าสุนัขที่ถูรพล.

ก็แหละครั้นทูลอย่างนี้แล้ว จึงเปล่งเสียงอันไพเราะ
กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराช สิ่งที่พระองค์ทรงกระทำนั้นไม่เป็น
ธรรม.

เมื่อจะแสดงธรรมแก่พระราชา จึงกล่าวคาถานี้ว่า
สุนัขเหล่าใด อันบุคคลเลี้ยงไว้ในราชสกุล เจริญใน
ราชสกุล สมบูรณ์ด้วยสีสันและกำลัง สุนัขเหล่านั้นนั้นไม่ถูกฆ่า
พวกเรากลับถูกฆ่าโดยไม่แปลกกัน หามิได้ กลับชื่อว่า การฆ่า

แต่สุนัขทั้งหลายที่ถูรพล.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เย กุกกุรา ได้แก่ สุนัขเหล่าใด.

เหมือนอย่างว่า ปัสสาวะ แม้อยังมีน้ำอุ่น ก็เรียกว่ามูตรเน่า. สุนัขจึงจอก แม่เกิดในวันนั้น ก็เรียกว่า สุนัขจึงจอกแก่เถาหัวด้วน แม้อยังอ่อน ก็เรียกว่า เถาหัวเน่า. กายแม่มจะมีสีเหมือนทอง ก็เรียกว่า กายเปื่อยเน่า ฉันโค. สุนัข แม่มียายุ ๑๐๐ ปี ก็เรียกว่า กุกกุระ ลูกสุนัข ฉันนั้นเหมือนกัน. เพราะฉะนั้น สุนัขเหล่านั้นแก่ แต่สมบูรณ์ด้วยกำลังกาย ก็เรียกว่า กุกกุระเหมือนกัน.

บทว่า วฑุฒา แปลว่า เจริญเติบโต. บทว่า โกเลยุยกา ได้แก่ เกิดแล้ว มีแล้ว เจริญแล้วในราชสกุล. บทว่า วณฺณพลูปปนฺนา ได้แก่ สมบูรณ์ด้วยสร้างกายและกำลังกาย. บทว่า เตเม น วชฺฐา ความว่า สุนัขเหล่านั้นมีเจ้าของ มีการรักษา จึงไม่ถูกฆ่า. บทว่า มยฺมสฺส วชฺฐา ความว่า เราทั้งหลายไม่มีเจ้าของ ไม่มีการรักษา เป็นสุนัขที่ถูกฆ่า. บทว่า นายํ สจฺจจา ความว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น อันนี้ย่อมไม่ชื่อว่า มีการฆ่าโดยไม่แปลกกัน.

บทว่า ทุพฺพผลมคติกาญํ ความว่า ส่วนอันนี้ ย่อมชื่อว่าเป็นการฆ่าอันตรายผล เพราะฆ่าเฉพาะสุนัขทรพลทั้งหลาย. อธิบายว่า ธรรมดา พระราชาทั้งหลายควรชมพวกโจร พวกที่ไม่เป็นโจรไม่ควรชม แต่ในเหตุการณ์นี้ โทษอะไรๆ ไม่มีแก่พวกโจร พวกที่ไม่ใช่โจรกลับได้ความตาย โอ! ในโลกนี้ สิ่งที่ไม่ควรยอมเป็นไป โอ! อธรรมยอมเป็นไป.

พระราชาได้ทรงสดับคำของพระโพธิสัตว์ แล้วจึงตรัสว่า คุณก่อนบัณฑิต ก็ท่านรู้หรือว่า สุนัขชื่อ โนนกินหนังหุ้มรถ.

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า รู้ พระเจ้าข้า.

พระราชาตรัสว่า สุนัขพวกไหนกิน.

พระโพธิสัตว์ทูลว่า พวกสุนัขเลี้ยงที่อยู่ในตำหนักของพระองค์กิน พระเจ้าข้า.

พระราชาตรัสว่า ท่านต้อง (พิสูจน์) รู้ว่า สุนัขเหล่านั้นกินอย่างไร.

พระโพธิสัตว์ทูลว่า ข้าพระบาทจักแสดงความที่สุนัขเหล่านั้นกิน.

พระราชาตรัสว่า จงแสดงเถิด บัณฑิต.

พระโพธิสัตว์ทูลว่า พระองค์จงให้นำพวกสุนัขเลี้ยง
ในคาน้ำของพระองค์มา แล้วให้นำเปரியงและหญ้าแพรก มา
หน่อยหนึ่ง. พระราชาได้ทรงกระทำอย่างนั้น.

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ให้ขยำหญ้ากับเปரியง แล้วทูล
กะพระราชานี้ว่า ขอพระองค์จงให้สุนัขเหล่านี้ดื่ม พระราชา
ทรงให้ทำอย่างนั้นแล้วให้ดื่ม สุนัขทั้งหลายที่ดื่มแล้วๆ ก็ถ่าย
ออกมา พร้อมกับหนังทั้งหลาย. พระราชาทรงดีพระทัยว่า
เหมือนพยากรณ์ของพระสัพพัญญูพุทธเจ้า จึงได้ทรงทำการ
บูชาพระโพธิสัตว์ ด้วยเสวตฉัตร.

พระโพธิสัตว์จึงแสดงธรรมแก่พระราชา ด้วยคาถาว่า
ด้วยการประพฤติธรรม ๑๐ ประการอันมาใน [เทศกณชาดก](#) มี
อาทิว่า ข้าแต่มหाराชผู้บรมกษัตริย์ พระองค์จงประพฤติธรรม
ในพระชนกและชนนี ดังนี้ แล้วทูลว่า ข้าแต่มหाराช จำเดิม
แต่บัดนี้ไป พระองค์จงเป็นผู้ไม่ประมาท แล้วให้พระราชาดำรง
อยู่ในศีล ๕ จึงได้ถวายคืนเสวตฉัตรแด่พระราชา.

พระราชาได้ทรงสดับธรรมกถาของพระมหาสัตว์
แล้วทรงให้อภัยแก่สัตว์ทั้งปวง ทรงเริ่มตั้งนิตยภัต เช่นกับ
โภชนะของพระองค์แก่สุนัขทั้งปวง มีพระโพธิสัตว์เป็นต้น

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

ทรงตั้งอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์ ทรงกระทำบุญมีทาน
เป็นต้น ตลอดชั่วพระชนมายุ สวรรคตแล้วเสด็จอุบัติในเทว
โลก.

กุกกุโรวาทได้ดำเนินไปถึงหมื่นปี.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ดำรงอยู่ตรารบชั่วอายุ แล้วได้ไปตาม
ยถากรรม.

พระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคต
ประพบัติประโยชน์แก่พระญาติทั้งหลาย ในบัดนี้เท่านั้น ก็หา
มิได้ แม้ในกาลก่อน ก็ได้ประพบัติแล้วเหมือนกัน.

ครั้งทรงนำพระธรรมเทศานี้มาสืบต่ออนุสนธิ แล้ว
จึงทรงประชุมชาดกว่า

พระราชาในกาลนั้น ได้เป็น **พระอานนท์**
บริษัทที่เหลือนอกนี้ ได้เป็นพุทธบริษัท
ส่วนกุกกุรบัณฑิต คือ **เรวา** แล.

จบอรรถกถากุกกุรชาดก

23. โภชาขานียชาดก

ว่าด้วย ม้าสินธพอาชาไนย

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้ละความเพียรรูปหนึ่ง จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า อปี ปสุเสน เสมาโน ดังนี้.

ความพิศดารว่า สมัยนั้น พระศาสดาตรัสเรียกภิกษุนั้นมา แล้วตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ บัณฑิตทั้งหลาย แม้ในกาลก่อน ได้กระทำความเพียร แม้ในที่อันมิใช่ที่อยู่ แม้ได้รับบาดเจ็บ ก็ไม่ละความเพียร ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติ อยู่ในนครพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลม้าสินธพ ชื่อ โภชาขานียะ สมบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ได้เป็นม้ามงคลของพระเจ้าพาราณสี.

พระโพธิสัตว์นั้นบริโภคโภชนะ ข้าวสาลีมีกลิ่นหอม อันเก็บไว้ ๑ ปี ถึงพร้อมด้วยรสเลิศต่างๆ ในถาดทองอันมีราคาแสนหนึ่ง ยืนอยู่ในภาคพื้น อันได้ทำด้วยของหอมมีกำเนิด ๔ ประการเท่านั้น สถานที่ยืนนั้น วงด้วยม่านผ้ากำพล

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

แดง เบื้องบนคาดเพดานฟ้าอันวิจิตรด้วยดาวทอง ห้อยพวง
ของหอมและพวงดอกไม้ ตามประทีปน้ำหอม.

ก็ขึ้นชื่อว่า พระราชาทั้งหลายผู้ไม่ปรารถนาราชสมบัติ
ในนครพาราณสี ย่อมไม่มี คราวหนึ่ง พระราชา ๗ พระองค์พา
กันล้อมนครพาราณสี ทรงส่งหนังสือแก่พระเจ้าพาราณสีว่า
จะให้ราชสมบัติแก่เราทั้งหลายหรือจะรบ. พระเจ้าพาราณสี
ให้ประชุมอำมาตย์ทั้งหลาย แล้วตรัสบอกข่าวนั้น แล้วตรัส
ถามว่า คุณก่อนพ่อทั้งหลาย บัดนี้ พวกเราจะกระทำอย่างไร?
อำมาตย์ทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ เบื้องต้น
พระองค์ยังไม่ต้องออกรบก่อน พระองค์จงส่งทหารม้าชื่อ
โน้นให้กระทำการรบ เมื่อทหารม้านั้นไม่สามารถ ข้าพระบาท
ทั้งหลายจักสู้ในภายหลัง.

พระราชารับสั่งให้เรียกทหารม้านั้นมา แล้วตรัสว่า
คุณก่อนพ่อ เธอจักอาจกระทำ การรบกับพระราชา ๗ องค์
หรือไม่.

นายทหารม้ากราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ถ้าข้าพระ
บาทได้ม้าสินธพ ชื่อโกชาชานียะไชรั พระราชา ๗ พระองค์
จงยกไว้ ข้าพระบาทจักอาจรบกับพระราชาทั่วทั้งชมพูทวีป.

พระราชชาติรัสว่า คุณก่อนพ่อ ม้าสินธพโกษาขานียะ
หรือม้าอื่นก็ช่างเถิด.

นายทหารม้านั้นรับพระคำรัสแล้ว ถวายบังคม
พระราชาลงจากปราสาท ให้นำม้าสินธพโกษาขานียะมา แม้
ตนก็ผูกสอดเคราะห์ทุกอย่าง เหน็บพระขรรค์ ขึ้นหลังม้าสินธพ
ตัวประเสริฐ ออกจากพระนครไปประคองฟ้าแลบ ทำลายกอง
พลที่ ๑ จับเป็นพระราชชาติองค์หนึ่ง พามามอบให้แก่พลใน
นครแล้วกลับไปอีก ทำลายกองพลที่ ๒ กองพลที่ ๓ ก็
เหมือนกัน จับเป็นพระราชชาติ ๕ องค์อย่างนี้ ด้วยประการ
ฉะนี้ แล้วทำลายกองพลที่ ๖

ในคราวจับพระราชชาติที่ ๖ ม้าสินธพโกษาขานียะ
ได้รับบาดเจ็บ เลือดไหล เวทนามกล้ำเป็นไป นายทหารม้านั้นรู้
ว่า ม้าสินธพนั้น ได้รับบาดเจ็บ จึงให้ม้าสินธพโกษาขานียะ
นอนที่ประตูพระราชวัง เริ่มทำเคราะห์ให้หลวม เพื่อจะผูก
เคราะห์ม้าตัวอื่น พระโพธิสัตว์ ทั้งที่นอนทางข้างที่มีความผาสุก
มาก ลืมตาขึ้นเห็นนายทหารม้า (ทำอย่างนั้น) จึงคิดว่า
นายทหารม้านี้จะหุ้มเคราะห์ม้าตัวอื่น และม้าตัวนี้จักไม่สามารถ
ทำลายกองพลที่ ๗ จับพระราชชาติที่ ๗ ได้ และกรรมที่เรา

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

ทำไว้แล้ว จักพินาศหมด แม้นายทหารม้าซึ่งไม่มีผู้เปรียบก็จักพินาศ แม้พระราชาก็จักตกอยู่ในเงื้อมมือของพระราชารอื่น เว้นเราเสีย ม้าอื่นชื่อว่า สามารถเพื่อทำลายกองพลที่ ๗ แล้วจับพระราชวงศ์ที่ ๗ ได้ยอมไม่มี ทั้ทั้งๆ ที่นอนอยู่นั้นแล ให้เรียกนายทหารม้ามา แล้วกล่าวว่า คุณ่อนนายทหารม้าผู้สหาย เว้นเราเสีย ชื่อว่า ม้าอื่นผู้สามารถเพื่อทำลายกองพลที่ ๗ แล้วจับพระราชวงศ์ที่ ๗ ได้ยอมไม่มี เราจักไม่ทำกรรมที่เรากระทำแล้วให้เสียหาย ท่านจงให้เราแลลุกขึ้นแล้วผูกเกราะเถิด

ครั้นกล่าวแล้ว จึงกล่าวคาถานี้ว่า

ม้าสินธพอาชาไนยถูกลูกศรแทงแล้ว แม้นอนตะแคงอยู่ข้างเดียว ก็ยังประเสริฐกว่าม้ากระจอก คุณ่อนนายสารถีท่านจงประกอบนันทนออกรบเถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อปี ปสุเสน เสมานโน ได้แก่แม้นอนโดยข้างๆ เดียว. บทว่า สลฺลลลิตฺโต ความว่าเป็นผู้แม้ถูกศรทั้งหลายแล้ว. บทว่า เสยฺโยว วพฺวา โภชฺโณ ความว่า ม้ากระจอกซึ่งไม่ได้เกิดในตระกูลม้า ม้าสินธพ ชื่อว่า วพวะ ม้าโภชาชานียสินธพ ชื่อว่า โภชณะ ดังนั้น ม้าโภชา

ชานียสินธพนั้นแหละ แม้อูกูกศรแทงแล้ว ก็ยังประเสริฐ คือ
 เลิศ อุดมกว่าม้ากระจอกนั้น. ด้วยบทว่า युञ्ज มญเว สารถิ นี้
 พระโพธิสัตว์กล่าวว่า เพราะเหตุที่เราแล แม้จะไปด้วยอาการ
 อย่างนี้ ก็ยังประเสริฐกว่า ฉะนั้น ท่านจงประกอบเราเถิด อย่า
 ประกอบม้าตัวอื่นเลย.

นายทหารม้าพยุง พระโพธิสัตว์ให้ลุกขึ้น พันแผลแล้ว
 ผูกสอดเรียบร้อย นั่งบนหลังของพระโพธิสัตว์นั้น ทำลายกอง
 พลทับที่ ๗ จับเป็นพระราชองค์ที่ ๗ แล้วมอบให้แก่พลของ
 พระราชา คนทั้งหลายนำ แม้พระโพธิสัตว์มายังประตู
 พระราชวัง พระราชาเสด็จออก เพื่อทอศพระเนตรพระ
 โพธิสัตว์นั้น.

พระมหาสัตว์ทูลพระราชาว่า ข้าแต่มหाराช พระองค์
 อย่าทรงฆ่าพระราชาทัง ๗ เลย จงให้กระทำสวดแล้วปล่อยไป
 พระองค์จึงประทานยศที่จะพึงประทานแก่ข้าพระบาทและ
 นายทหารม้า ให้เฉพาะแก่นายทหารม้าเท่านั้น การจับ
 พระราชา ๗ องค์ได้แล้ว ทำทหารผู้กระทำกรบให้พินาศ
 ย่อมไม่ควร แม้พระองค์ก็จงทรงบำเพ็ญทาน รักษาศีล ทรง
 ครองราชสมบัติโดยธรรม

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย สิตะธรรมา / ฉัตรราชา

เมื่อพระโพธิสัตว์ให้โอวาทแก่พระราชชายาอย่างนี้แล้ว คนทั้งหลายจึงถอดเกราะของพระโพธิสัตว์ออก เมื่อเกราะสักรว่าถูกถอดออกเท่านั้น พระโพธิสัตว์นั้นดับไปแล้ว. พระราชชายาทรงให้ทำฉาปนกิจสรีระของพระโพธิสัตว์นั้นได้ประทานยศใหญ่แก่นายทหารม้า ทรงให้พระราชชายาทั้ง ๗ พระองค์ ทรงกระทำสวดเพื่อไม่ประทุษร้ายพระองค์อีก แล้วทรงส่งไปยังที่ของตน ทรงครองราชสมบัติโดยธรรมโดยสม่ำเสมอ

ในเวลาสุดสิ้นพระชนมายุ ได้เสด็จไปตามยถากรรม.

พระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตทั้งหลายในปางก่อนได้กระทำความเพียร แม้ในที่อันมิใช่บ่อเกิดอย่างนี้ แม้ได้รับบาดเจ็บเห็นปานนี้ก็ไม่ละความเพียร ส่วนเรอบวชในศาสนาอันเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์เห็นปานนี้ เพราะเหตุไรจึงละความเพียรเสีย **แล้วทรงประกาศสังขะทั้ง ๔**

ในเวลาจบสังขะ ภิกษุผู้ละความเพียรตั้งอยู่ในพระอรหัตผล.

ฝ่ายพระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศานี้มาสืบ

ต่ออนุสนธิแล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า

พระราชาในครั้งนั้น ได้เป็น พระอานนท์

นายทหารม้าในครั้งนั้น ได้เป็น พระสารีบุตร

ส่วนโกชาชานียสินธพในครั้งนั้น ได้เป็น เรา แล.

จบอรรถกถาโกชาชานียชาดก

24. อาชฌัญชาดก

ว่าด้วย ม้าอาชาไนยกับม้ากระจอก

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้ละความเพียรเหมือนกัน จึงตรัสธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ยथा ยथा ดังนี้.

ก็พระศาสดาตรัสเรียกภิกษุนั้นมา แล้วตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ บัณฑิตทั้งหลายในปางก่อน เป็นผู้เม้ได้การประหาร ทั้งในที่อันมิใช่บ่อเกิด ก็ได้กระทำความเพียร แล้วทรงนำอดีตนิทานมา ดังต่อไปนี้

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติในนครพาราณสี พระราชา ๗ องค์พากันล้อมพระนครไว้ โดยนัยมีในเรื่องก่อน นั้นแหละ.

ลำดับนั้น นครบประจํารถคันหนึ่ง เทียมรมมีม้าสินธพ ๒ ตัวออกจากพระนคร ทำลายกองพล ๖ กองพล ได้จับพระราชา ๖ องค์ไว้. ขณะนั้น ม้าผู้พี่ได้รับบาดเจ็บ. สารถิจึงส่งรถมายังประตูพระราชวัง ปลดม้าผู้พี่ชาย ออกจากรถ ทำเกราะให้หลวม แล้วให้นอนตะแคงข้างหนึ่ง เริ่มจะสวมเกราะ

ม้าตัวอื่น. พระโพธิสัตว์เห็นดังนั้น จึงคิดโดยนัยเรื่องก่อนนั้น
แหละ แล้วให้เรียกสารถิมา ทั้งที่นอนอยู่นั้นแล ได้กล่าวคาถา
นี้ว่า

ไม่ว่าเมื่อใด ที่ใด ขณะใด ณ ที่ใดๆ ณ เวลาใดๆ ม้า
อาชาไนยใช้กำลังความเร็ว ม้ากระจอกย่อมถอยหนี.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยथा ยथा ได้แก่ ในกาลใดๆ
ในบรรดาเวลาเช้า เป็นต้น. บทว่า ยตุ ได้แก่ ในที่ใด คือใน
หนทาง หรือในสนามรบ. บทว่า ยथा คือ ในขณะใด. บทว่า
ยตุ ยตุ ได้แก่ ในสนามรบเป็นอันมาก เช่นกองพล ๗ กอง.
บทว่า ยथा ยथा ได้แก่ ในกาลใดๆ คือ ในกาลที่ได้รับบาดเจ็บ
หรือไม่ได้รับ. บทว่า อาชญญู กุรุเต เวถึ ความว่า ม้า
อาชาไนย คือม้าสินธพตัวประเสริฐ ผู้มีสภาวะรู้ทั่วถึง เหตุที่
จิตของสารถิชอบใช้กำลังความเร็ว คือพยายาม ปรารภความ
เพียร. บทว่า หายนติ ตตุถ วาพวา ความว่า เมื่อม้าอาชาไนยนั้น
ใช้กำลังความเร็ว ม้ากระจอก กล่าวคือม้าตัวเมีย นอกนี้ย่อม
ถอยหนี คือยอมล่าถอยไป เพราะฉะนั้น ท่านจงเทียมเฉพาะ
เราเท่านั้น ในรถคันนี้.

สารถิประคองพระโพธิสัตว์ให้ลุกขึ้น เทียมแล้ว

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

ทำลายกองพลที่ ๗ พาเอาพระราชของค์ที่ ๗ มา. ขับรถมายัง
ประตูพระราชวัง แล้วปลดม้าสินธพ.

พระโพธิสัตว์นอนตะแคงข้างหนึ่งถวายโอวาทแก่
พระราชมา โดยนัยเรื่องก่อนนั้นแลแล้วดับไป. พระราชารับสั่ง
ให้กระทำการพาปกิจสิทธิ์ระของพระโพธิสัตว์นั้น แล้วกระทำ
สัมมานะแก่สารถิประจාරถ ทรงครองราชสมบัติโดยธรรม
โดยเสมอ เสด็จไปตามยถากรรม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนา
มาแล้ว ทรงประกาศสังขะ ในเวลาจบสังขะ ภิกษุที่นั่งอยู่ใน
พระโศดาปัตติผล. พระศาสดาทรงประชุมชาดก ว่า
พระราชมาในกาลนั้น ได้เป็น พระอานนท์
สารถิปได้เป็น พระสารีบุตร
ส่วนม้าได้เป็น เรา คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล.

จบบรรณกถาอาชัญญชาดก

25. ตีตถชาดก

ว่าด้วย การเบียดเพราะข้าซาก

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวันวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้เคยเป็นช่างทองรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นสัทธวิหาริกของพระธรรมเสนาบดี จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า อญญมณฺเณหิ ติฏฺฐ ฐฺเหหิ ดังนี้

ก็อาสยานุสยญาณย่อมมีแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลายเท่านั้น ย่อมไม่มีแก่คนอื่น เพราะฉะนั้น พระธรรมเสนาบดีจึงไม่รู้อาสยะคืออชยาศัย และอนุสสัยคือกิเลสอันเนื่องอยู่ในสันดานของสัทธวิหาริก เพราะความที่ตนไม่มีอาสยานุสยญาณ จึงบอกเฉพาะอสุกกรรมฐานเท่านั้น อสุกกรรมฐานนั้นไม่เป็นสัพปายะแก่สัทธวิหาริกนั้น.

เพราะเหตุใด ?

เพราะได้ยินว่า สัทธวิหาริกของพระธรรมเสนาบดีนั้นถือปฏิสนธิในเรือนของช่างทองเท่านั้น ถึง ๕๐๐ ชาติ เมื่อเป็นเช่นนั้น อสุกกรรมฐานจึงไม่เป็นสัพปายะแก่สัทธวิหาริกนั้น เพราะเป็นผู้เคยชินต่อการเห็นทองคำบริสุทธิ์เท่านั้น เป็น

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

เวลานาน สัทธวิหาริกนั้นไม่อาจทำ แม้มาตรว่า นิमितให้
เกิดขึ้นในกรรมฐานนั้น ให้เวลาสิ้นไป ๔ เดือน. พระธรรม
เสนาบดี เมื่อไม่อาจให้พระอรหัตแก่สัทธวิหาริกของตน จึง
คิดว่า ภิกษุนี้จักเป็นพุทธเวไนยแน่นอน เราจักนำไปยังสำนัก
ของพระตถาคต จึงพาสัทธวิหาริกนั้นไปยังสำนักของพระ
ศาสดาคด้วยตนเอง แต่เข้าครู.

พระศาสดาตรัสถามว่า สารีบุตร เธอพาภิกษุรูปหนึ่ง
มาหรือหนอ.

พระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้า
พระองค์ได้ให้กรรมฐานแก่ภิกษุนี้ แต่ภิกษุนี้ไม่อาจทำแม้
มาตรว่านิमितให้เกิดขึ้น โดยเวลา ๔ เดือน ข้าพระองค์นั้นคิดว่า
ภิกษุนี้จักเป็นพุทธเวไนย ผู้ที่พระพุทธเจ้าจะพึงทรงแนะนำ จึง
ได้พามายังสำนักของพระองค์ พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสถามว่า สารีบุตร เธอให้กรรมฐาน
ชนิดไหนแก่สัทธวิหาริกของเธอ?

พระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้า
พระองค์ให้อุสภกรรมฐาน พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสว่า สารีบุตร เธอไม่มีญาณเครื่องรู้

อัยยาศัยและอนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย เธอไปก่อนเกิด เวลาเย็น เธอมา ฟังปาฐกถาวิหារิกของเธอมาด้วย.

พระศาสดาทรงส่งพระเถระไปอย่างนี้แล้ว ได้ให้ ฟ้านุ่งและจีวรอันน่าชอบใจแก่ภิกษุ นั้น แล้วทรงพาภิกษุ นั้น เข้าไปบิณฑบาตยังบ้าน ให้ของเคี้ยวของฉันอันประณีต แวดล้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ กลับมายังพระวิหารอีก ทรง ยังเวลาส่วนกลางวัน ให้สิ้นไปในพระคันธกุฎี พอเวลาเย็น ทรงพาภิกษุ นั้นเที่ยวจาริกไปในวิหาร แล้วทรงนิรมิตสระ โบกขรณิสระหนึ่งในอัมพวัน แล้วทรงนิรมิตดอกปทุมใหญ่ใน สระโบกขรณินั้น และทรงนิรมิตดอกปทุมใหญ่ดอกหนึ่งใน กอปทุม แม่นั้น แล้วรับสั่งให้นั่งลงด้วยพระคำรัสว่า ภิกษุ เธอ จงนั่งแลดูดอกปทุมนี้ แล้วเสด็จเข้าพระคันธกุฎี.

ภิกษุ นั้นแลดูดอกปทุมนั้นบ่อยๆ. พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงให้ดอกปทุมนั้นเหี่ยว. ดอกปทุมนั้น เมื่อภิกษุ นั้นแลดูอยู่นั้นแหละ ได้เหี่ยวเปลี่ยนสีไป. ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น กติบของ ดอกปทุมนั้นก็ร่วงไปตั้งแต่รอบนอก ได้ร่วงไปหมดโดยครู่ เดียว. แต่นั้น เกสรก็ร่วงไป เหลืออยู่แต่ฝักบัว.

ภิกษุ นั้นเห็นอยู่คังนั้นจึงคิดว่า ดอกปทุมนี้ไค้ังดงาม

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

นำคู่อู่เดี่ยวนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น สีของมันก็แปรไป กลีบและ
เกสรร่วงไป คงอยู่แต่เพียงฝักบัวเท่านั้น ความชราถึงแก่ดอก
ปทุมชื้อเห็นปานนี้ อย่างไรจักไม่ถึงร่างกายของเรา สังขาร
ทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ จึงเริ่มเจริญวิปัสสนา

พระศาสดาทรงทราบวา จิตของภิกษุณั้ขึ้นสู่อู่
วิปัสสนาแล้ว ประทับอยู่ในพระคันธกุณั้้นแฉ ทรงเปล่ง
โอภาสแสงสว่างไป แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

เธอจงตัดความเสนาหาของตนเสีย เหมือนคนตัดดอก
โกมุทอันเกิดในสารทกาล เธอจงพอกพูนทางแห่งความสงบ
เพราะพระนิพพาน ตถาคตแสดงไว้แล้ว.

ในเวลาจบคาถา ภิกษุณั้้นบรรลุพระอรหัต แล้วคิดว่า
เราเป็นผู้พ้นแล้วหนอจากภพทั้งปวง จึงเปล่งอุทานด้วยคาถา
ทั้งหลาย มีอาทิว่า

เรานั้นมีกรรมเครื่องอยู่อันอยู่จบแล้ว มีนันทะในใจ
บริบูรณ์แล้ว มีอาสวะสิ้นไปแล้ว ทรงไว้ซึ่งร่างกายครั้งสุดท้าย
มีศีลบริสุทธิ์ มีอินทรีย์ตั้งมั่นด้วยดี หลุดพ้นแล้ว เหมือน
พระจันทร์พ้นจากปากของราหู ฉะนั้น.

เราบรรทมตามลทินทั้งปวงอันกระทำความผิด ซึ่งมีดมน
อนธการ เพราะโมหะได้เด็ดขาด เหมือนพระอาทิตย์มีรัศมีตั้ง
พัน ผู้สร้างแสงสว่าง ทำความโชติช่วง ด้วยแสงสว่างใน
ท้องฟ้า ฉะนั้น.

ก็แหละครั้นเปล่งอุทานแล้ว จึงมาถวายบังคมพระผู้มี
พระภาคเจ้า ฝ่ายพระเถระก็มาถวายบังคมพระศาสดา แล้วได้
พาสัททวิหาริกของตนไป.

ข่าวนี้เกิดปรากฏในระหว่างภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ
ทั้งหลายนั่งพรรณนาพระคุณของพระทศพลอยู่ในโรง
ธรรมสภาว่า อากุโสทั้งหลาย พระสารีบุตรเถระไม่รู้อัธยาศัย
ของสัททวิหาริกของตน เพราะไม่มีอาสนานุสยญาณ แต่พระ
ศาสดาทรงทราบ ได้ประทานพระอรหัต พร้อมด้วย
ปฏิสัมภิตาแก่ภิกษุนั้น โดยวันเดียวเท่านั้น โอ! ชื่อว่า
พระพุทธรเจ้าทั้งหลายทรงมีอนุภาพมาก.

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาด
แล้วตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งสนทนากัน
ด้วยเรื่องอะไร?

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พวกข้าพระองค์นั่งสนทนากัน ด้วยเรื่องอื่นหามิได้ แต่นั่งสนทนากัน ด้วยเรื่องพระญาณ เครื่องรู้อัธยาศัย และอนุสัยแห่งสัททวิหาริกของพระธรรมเสนาบดี เฉพาะของพระองค์เท่านั้น.

พระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ไม่น่าอัศจรรย์ บัดนี้ เรานั้นเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ย่อมรู้อัธยาศัยของภิกษุนั้น แม้ในกาลก่อน เราก็รู้อัธยาศัยของภิกษุนั้นเหมือนกัน.

แล้วทรงนำอดีตนิทานมา ดังต่อไปนี้

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติในนครพาราณสี ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์อนุศาสน์อรอดและธรรมกะพระราชพาพระองค์นั้น. ในกาลนั้น พวกคนเลี้ยงม้าให้ม้ากระจอกขาเขยก อายก่อนกว่าม้าอื่น ณ ท่าที่ม้ามงคลของพระราชอาบ. ม้ามงคลถูกให้ลงท่าที่ม้ากระจอกขาเขยก จึงเกลียดไม่ปรารถนาจะลง. คนเลี้ยงม้ามากราบทูลแต่พระราชพาว่า ข้าแต่สมมติเทพ ม้ามงคลไม่ปรารถนาจะลงทำน้ำ พระเจ้าข้า.

พระราชาทรงสั่งพระโพธิสัตว์ไปว่า คุณก่อนบัณฑิต
ท่านจงไป จงรู้ว่าเพราะเหตุไร ม้าถูกเขาให้ลงท่าน้ำจึงไม่ลง.

พระโพธิสัตว์ทุลรับพระบัญชา แล้วไปยังฝั่งแม่น้ำ
ตรวจดูม้าก็รู้ว่า ม้าไม่มีโรค จึงใคร่ครวญว่า เพราะเหตุไรหนอ
ม้านี้จึงไม่ลงท่าน้ำ จึงคิดว่า ม้าอื่นจักถูกอาบที่ท่าน้ำก่อน ด้วย
เหตุนั้น ม้านั้นเห็นจะรังเกียจจึงไม่ลงท่า แล้วถามพวกคนเลี้ยง
ม้าว่า ท่านผู้เจริญ ที่ท่าน้ำท่านทั้งหลายให้ม้าอะไรอาบก่อน.

พวกคนเลี้ยงม้ากล่าวว่า ข้าแต่ นาย ให้ม้ากระจอกอาบ
ก่อนกว่าม้าอื่น.

พระโพธิสัตว์รู้อัธยาศัยของม้านั้นว่า ม้านี้รังเกียจจึง
ไม่ปรารถนาจะอาบที่ท่าน้ำ เพราะตนเป็นสัตว์มี (คุณ) สมบัติ
การให้ม้านี้อาบในท่าอื่นจึงจะควร จึงกล่าวว่า ท่านผู้เลี้ยงม้าผู้
เจริญ แม้ข้าวปายาสที่ปรุงด้วยเนยใส น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย เมื่อ
บุคคลบริโภครบย่อยๆ ก่อน ย่อมมีความเบื่อ ม้าน้ำอาบที่ท่าน้ำ
หลายครั้ง เบื้องต้นพวกท่านจงให้ม้านั้นลงยังท่าแม่อื่น แล้ว
ให้อาบน้ำและดื่ม จึงกล่าวคานี้ว่า

คุณนายสารถิ ท่านจงยังม้าให้อาบน้ำและดื่มน้ำที่ท่าน้ำ
โน้นบ้าง ท่าน้ำบ้าง แม้ข้าวปายาสที่บริโภครบย่อยครั้ง คนก็ยังไม่

เบ็๋อไค้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อญญมญญเอหิ แยกศัพท์ ออกเป็น อญญเอหิ อญญเอหิ แปลว่า อื่นๆ. บทว่า ปาเยหิ (แปลว่าจงให้ดื่ม) นี้ เป็นหัวข้อเทศนา อธิบายว่า จงให้อาบ และให้ดื่ม. บทว่า อจฺจาสนสุส นี้เป็นฉกฺขวิภกฺติใช้ในอรรถ แห่งตติยวิภกฺติ อธิบายว่า กินยิ่ง คือบริโภคน้ำ บทว่า ปายาสสุสปี ตปฺปติ ความว่า ย่อมอิ่ม คือเป็นผู้อิ่ม เป็นผู้ที่เขา เลี้ยงค้อมแล้ว แม้ด้วยข้าวมธุปายาสที่ปรุงด้วยเนยใสเป็นต้น ย่อมไม่ถึงความเป็นผู้ต้องการบริโภคน้ำ เพราะฉะนั้น ม้าเมื่อนี้ ก็จักถึงความพอ เพราะการอาบประจำที่ทำนี้ ท่านจงให้อาบที่ ทำอื่นเถิด.

คนเลี้ยงม้าเหล่านั้น ได้ฟังคำของพระโพธิสัตว์นั้น แล้ว จึงให้ม้าลงทำอื่น ให้ดื่มและให้อาบ ในเวลาที่ม้าค้อมน้ำ แล้วอาบ พระโพธิสัตว์ได้มายังสำนักของพระราชา.

พระราชชาติตรัสถามว่า คุณก่อนพอ ม้าอาบและดื่มแล้ว หรือ

พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า พระเจ้าข้า ข้าแต่สมมติเทพ. พระราชาตรัสถามว่า ที่แรก เพราะเหตุไร ม้าจึงไม่

ปรารถนา?

พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ เพราะเหตุ
ชื่อแม่นี้ แล้วกราบทูลเหตุทั้งปวง พระราชาตรัสว่า โอ! ท่าน
บัณฑิตย่อมรู้ธรรมาศัยชื่อแม่ของสัตว์เดียรัจฉาน เห็นปานนี้
แล้วประทานยศใหญ่แก่พระโพธิสัตว์ ในเวลาสิ้นอายุ ได้เสด็จ
ไปตามยถากรรมแล้ว

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ก็ไปตามยถากรรมเหมือนกัน.

พระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลายเราธรรมาศัย
ของภิกษุนี้ในบัดนี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ในกาลก่อนก็ฐ
เหมือนกัน ครั้นทรงนำพระธรรมเทศานี้มาสืบต่ออนุสนธิ
แล้ว.

จึงทรงประชุมชาดกว่า

ม้ามงคลในกาลนั้น ได้เป็น ภิกษุรูปนี้
พระราชาในกาลนั้น ได้เป็น **พระอานนท์**
ส่วนอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิตในกาลนั้น ได้
เป็น **เราผู้ตถาคต** แล.

จบอรรถกถาติฎฐชาดก

26. มหิพามุขชาดก

ว่าด้วย การเลี่ยมสอน

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระวิหารเวฬุวัน ทรงปรารภพระเทวทัต จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า โปราณโจราน วโจ นิสมม ดังนี้

ความพิศดารว่า พระเทวทัตทำให้อชาตศัตรูกุมาร เลื่อมใสแล้ว ยังลากสักการะให้เกิดขึ้น อชาตศัตรูกุมารให้สร้างวิหาร ที่ตำบลยาสีสะเพื่อพระเทวทัต แล้วนำไปเฉพาะ โภชนะข้าวสาลีมีกลิ่นหอม ซึ่งเก็บไว้ ๓ ปี วันละ ๕๐๐ สำหรับ โดยรสเลิศต่างๆ เพราะอาศัยลากสักการะ บริวารของพระเทวทัต จึงใหญ่ขึ้น พระเทวทัตพร้อมทั้งบริวารอยู่ในวิหาร นั้นแหละ.

สมัยนั้น มีสหาย ๒ คนผู้เป็นชาวเมืองราชกฤห์ ในสองสหายนั้น คนหนึ่งบวชในสำนักของพระศาสดา คนหนึ่งบวชในสำนักของพระเทวทัต สหายทั้งสองนั้นยอมเห็นกัน และกัน แม้ในที่นั้นๆ แม้ไปวิหารก็ยังเห็นกัน

อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นนิติตของพระเทวทัตกล่าวกะภิกษุนอกนี้ว่า ผู้มีอายุ ท่านจะเที่ยวบิณฑบาตมีเหงื่อไหลอยู่

ทุกวันๆ ทำไม ท่านนั่งในวิหารที่ตำบลคยาสีสะเท่านั้น จะได้
บริโภคนกโภชนะดีด้วยรสเลิศต่างๆ ข้าวปายาสเห็นปานนี้ ไม่มี
ในวิหารนี้ ท่านจะมัวเสวยทุกข์อยู่ทำไม ประโยชน์อะไรแก่
ท่าน. การมายังคยาสีสะแต่เช้าตรู่ แล้วดื่มข้าวยาควู พร้อมด้วย
แกงอ่อม เคี้ยวของควรเคี้ยว ๑๘ ชนิด แล้วบริโภคนกโภชนะดี
ด้วยรสเลิศต่างๆ ไม่ควรหรือ.

ภิกษุนั้นถูกพูดบ่อยๆ เป็นผู้ประสงคจะไป.

จำเดิมแต่นั้น จึงไปยังคยาสีสะบริโภคนกแล้ว ก็มายังพระ
เวฬุวันต่อเมื่อเวลาสาย ภิกษุนั้นไม่อาจปกปิดไว้ได้ตลอดไป
ไม่ช้านัก ขาวก็ปรากฏว่า ภิกษุนั้นไปคยาสีสะบริโภคนกที่เข
อุปัฏฐากพระเทวทัต.

ลำดับนั้น สหายทั้งหลายพากันถามภิกษุนั้นว่า ผู้มีอายุ
ได้ยินว่าท่านบริโภคนกที่เขอุปัฏฐากแก่พระเทวทัต จริง
หรือ? ภิกษุนั้นกล่าวว่า ใครกล่าวอย่างนี้. สหายเหล่านั้นกล่าวว่า
คนโน้นและคนโน้นกล่าว. ภิกษุนั้นกล่าวว่า ผู้มีอายุ
ทั้งหลาย ผมไปยังคยาสีสะบริโภคนกจริง แต่พระเทวทัตไม่ได้ให้
กัณฑ์แก่ผม คนอื่นๆ ใ้. ภิกษุผู้สหายกล่าวว่า ผู้มีอายุ พระ
เทวทัตเป็นเลี่ยนนามต่อพระพุทธเจ้า เป็นผู้ทุศีล ยังพระเจ้า

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

อชาตศัตรูให้เลื่อมใส แล้วยังลากสักการะให้เกิดแก่นตนโดยไม่ชอบธรรม ท่านบวชในศาสนาอันเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ เห็นปานนี้ แล้วบริโภคโภชนะอันเกิดขึ้นแก่พระเทวทัต โดยไม่ชอบธรรมเลย มาเถอะ เราทั้งหลายจักนำท่านไปยัง สำนักของพระศาสดา แล้วพากิษุณั้นมายังโรงธรรมสภา.

พระศาสดาพอทรงเห็นกิษุณั้นเท่านั้น จึงตรัสถามว่า กิษุทั้ทั้งหลาย พวกเธอพากิษุณั้ ผู้ไม่ปรารถนา มาแล้วหรือ?

กิษุทั้ทั้งหลายกราบทูลว่า พระเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กิษุณั้บวชในสำนักของพระองค์ แล้วบริโภคโภชนะอันเกิดขึ้นแก่พระเทวทัต โดยไม่ชอบธรรม.

พระศาสดาตรัสถามว่า คู่ก่อนกิษุ ใด้ยินว่าเธอ บริโภคโภชนะอันเกิดแก่พระเทวทัตโดยไม่ชอบธรรม จริงหรือ?

กิษุณั้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเทวทัต ไม่ได้ให้ภัตแก่ข้าพระองค์ คนอื่นๆ ให้แก่ข้าพระองค์ ข้าพระองค์จึงบริโภคภัตนั้น.

พระศาสดาตรัสว่า กิษุ เธออย่ากระทำการหลีกเลียงในเรื่องนี้ พระเทวทัตเป็นผู้ไม่มีอาจาระ เป็นผู้ทุศีล เธอบวช

ในศาสนานี้แล้ว คบหาศาสนาของเราอยู่นั้นแล ยังบริ โภคภักดี
ของพระเทวทัต ได้อย่างไรเล่า เธอมีปกติคบหาอยู่แม้เป็นนิตย
กาล ก็ยังคบหาพวกคนที่เห็นแล้วๆ

ครั้นตรัสแล้ว จึงทรงนำอดีตนิทานมา ดังต่อไปนี้

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่
ในนครพาราณสี พระโพธิสัตว์ได้เป็นอำมาตย์ของพระเจ้า
พรหมทัตนั้น ในกาลนั้น ช้างมงคลของพระเจ้าพรหมทัต ชื่อ
ว่า **หิลามุข** เป็นช้างมีศีล สมบูรณ์ด้วยอาจารย์ มารยาท ไม่
เบียดเบียนใครๆ.

อยู่มาวันหนึ่ง โจรทั้งหลายมา ณ ที่ใกล้โรงช้างนั้น ใน
ลำดับกาลอันเป็นส่วนราตรี นั่งปรกพิจาราลัก อยู่ในที่ไม่ไกล
ช้างนั้น ว่า ต้องทำลายอุโมงค์อย่างนี้ ต้องกระทำการตัดช่อง
ย่องเบาอย่างนี้ การกระทำอุโมงค์ และการตัดช่องย่องเบา ให้
ปราศจากรกชฎี ให้ปราศจากพุ่มไม้ เช่นกับหนทาง เช่นกับ
ทำน้ำ แล้วลักเอาสิ่งของไป จึงจะควร บุคคลผู้เมื่อจะลัก ต้อง
ฆ่า และต้องประหารแล้วจึงลัก เมื่อเป็นอย่างนี้ ชื่อว่าผู้
สามารถเพื่อจะลุกขึ้น (ต่อผู้) จักไม่มี. อันธรรมดาว่า โจรต้อง
เป็นผู้ไม่ประกอบด้วยศีลและอาจารย์ ต้องเป็นคนกักขพะ

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

หยาบซ่า ป่าเถื่อน. ครั้นปรึกษากันอย่างนี้แล้ว จึงให้กันและกัน เรียนเอาแล้วได้พากันไป พวกโจรพากันมาปรึกษาในที่นั้น โดยนัยนี้ นั่นแหละหลายวัน คือแม่ในวันรุ่งขึ้น แม่ในวันรุ่งขึ้น.

ช่างได้ฟังคำของโจรเหล่านั้น สำคัญว่า ให้เราสำเหนียก จึงคิดว่า บัดนี้ เราต้องเป็นผู้กักขะ หยาบซ่า ป่าเถื่อน จึงได้เป็นผู้เห็นปานนั้น เองวงจับคนเลี้ยงช้าง ผู้มาแต่เขาคู่ ฟาดที่พื้นดินให้ตาย หม่าคนที่มาแล้วๆ คือ แม่คนหนึ่งๆ พวกราชบุรุษจึงกราบทูลแด่พระราชว่า ช่างมหิลามุขเป็นบ้า หม่าคนที่พบเห็นแล้วๆ พระเจ้าข้า.

พระราชาทรงส่งพระโพธิสัตว์ไป ด้วยพระดำรัสว่า คุณก่อนบัพพัตต เธอจงไป จงรู้ว่า ช่างนั้นชั่วร้าย เพราะเหตุไร. พระโพธิสัตว์ไปแล้ว รู้ว่า ช่างนั้นไม่มีโรคในร่างกาย จึงคิดว่า เพราะเหตุไรหนอ ช่างนี้จึงเกิดเป็นช่างชั่วร้าย เมื่อใคร่ครวญไป จึงสันนิษฐานว่า ช่างนี้ได้ฟังคำของใครๆ ในที่ไม่ไกล สำคัญว่า คนเหล่านี้ให้เราสำเหนียก จึงเป็นช่างชั่วร้ายแน่นอน จึงถามพวกคนเลี้ยงช้างว่า คนบางพวกเคยกล่าวคำอะไรในตอนกลางคืน ณ ที่ใกล้ช่าง มีอยู่หรือหนอ?

พวกคนเลี้ยงช้างกล่าวว่า ขอรับ นาย พวกโจรพากัน
มากล่าว.

พระโพธิสัตว์จึงไปกราบทูลแด่พระราชาวา ข้าแต่
สมมติเทพ ความพิการไม่มีในร่างกายแห่งช้างของหลวง ช้าง
นั้นเกิดเป็นช้างคู่ร้าย เพราะได้ฟังถ้อยคำของพวกโจร พะยะ
คะ. พระราชาตรัสถามว่า บัดนี้ ควรจะอย่างไร? พระ
โพธิสัตว์กราบทูลว่า นิมนต์สมณพราหมณ์ผู้มีศีลให้นั่งในโรง
ช้าง แล้วกล่าวถึงศีลและอาจารย์ จึงจะควร พะยะคะ.

พระราชาตรัสว่า จงกระทำอย่างนั้นเถิด พ่อ.

พระโพธิสัตว์จึงนิมนต์สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้มีศีล
ให้นั่งในโรงช้าง แล้วกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ขอท่านทั้งหลายจง
กล่าวศีลเถา ว่าด้วยเรื่องศีล สมณพราหมณ์เหล่านั้นนั่งในที่
ไม่ไกลช้าง พวกท่านกล่าวศีลเถาว่า ไม่พึงปรามาสจับต้อง ไม่พึง
ด่าใครๆ ควรเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยศีลและอาจารย์ เป็นผู้
ประกอบด้วยขันติ เมตตา และความเอ็นดู

ช้างนั้นได้ฟังดังนั้นคิดว่า สมณพราหมณ์เหล่านี้ให้เรา
ศึกษาสำเหนียก จำเดิมแต่บัดนี้ไป เราควรเป็นผู้มีศีล แล้วได้
เป็นผู้มีศีล.

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

แล้วหรือ? [ราชา โพธิสตุตฺ ปุจฺฉิ ก็ ตาต สีลวา ชาโตติ

๑]

พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า พระเจ้าข้า ข้าแต่สมมติเทพ.

พระราชชาติรสว่า ช้างคู่ร้ายชื่อเห็นปานนี้ อาศัยบัณฑิต
ทั้งหลาย จึงตั้งอยู่ในธรรมอันเป็นของเก่าได้ แล้วได้กล่าว
คานานี้ว่า

พระยาช้างชื่อมหิลามุข ได้เที่ยวทูปตีคน เพราะได้ฟัง
คำของพวกโจรมาก่อน พระยาช้างผู้คุมตั้งอยู่ในคณทั้งปวง
ก็เพราะได้ฟังคำของท่านผู้สำรวจดีแล้ว.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โปราณโจรานิ ได้แก่ พวก
โจรรุ่นเก่าก่อน.

บทว่า นิสมมุ ได้แก่ เพราะฟัง อธิบายว่า เพราะได้ฟัง
คำของพวกโจรมาก่อน.

บทว่า มหิลามุโข แปลว่า มีหน้าเช่นกับหน้าช้างพัง
อีกอย่างหนึ่ง ช้างพัง เมื่อแลดูข้างหน้าจึงจะงาม แลดูข้างหลัง
ไม่งาม ฉันใด ช้างแม้นั้น ก็ฉันนั้น เมื่อแลดูข้างหน้า จึงจะงาม
เพราะฉะนั้น คนทั้งหลายจึงตั้งชื่อช้างนั้นว่า มหิลามุข.

บทว่า โปถยมานุจาริ ความว่า เที่ยวติดตามโบยอยู่คือ

มาอยู่ อีกอย่างหนึ่ง พระบาลีก็อย่างนี้แหละ.

บทว่า สุตถณฺณตํ ใต้แก่ ผู้สำรวจด้วยดี คือมีศีล.

บทว่า กชฺศตฺตโม ใต้แก่ ช้างอุดม คือช้างมงคล.

บทว่า สพฺพคุณฺสุ อฏฺฐ ใต้แก่ ตั้งอยู่เฉพาะในคุณเก่า
ทั้งปวง.

พระราชาทรงพระดำริว่า พระโพธิสัตว์ผู้ธำชยแม่
ของสัตว์เดียรัจฉานทั้งหลาย จึงได้พระราชทานยศใหญ่ให้
พระราชนั้นทรงดำรงอยู่ตราบชั่วพระชนมายุ ได้ไปตาม
ยถากรรมพร้อมกับพระโพธิสัตว์.

พระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ แม่ในกาลก่อน เธอก็
คบหาคนที่พบเห็นแล้วๆ เหมือนกัน เพราะได้ฟังถ้อยคำของ
สมณพราหมณ์ผู้ตั้งอยู่ในธรรม จึงได้คบหาท่านผู้ตั้งอยู่ใน
ธรรม

ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาสืบต่ออนุสนธิแล้ว
จึงทรงประชุมชาดกว่า

ช้างมหิลามุขในครั้งนั้น ได้เป็นภิกษุผู้ชองเสพฝ่ายตรง
ข้าม ในบัดนี้

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธारा / ฉัตรราชา

พระราชานในครั้งนั้น ได้เป็น พระอนนท ในบัดนี้
ส่วนอำมาตย์ในครั้งนั้น ได้เป็น เรากือพระสัมมาสัม
พุทธเจ้า แล.

จบอรรถกถาหิตามุขชาดก

27. อภินิหารชาดก

ว่าด้วย การเห็นกันบ่อยๆ

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวันวิหาร ทรงปรารภอุบาสกคนหนึ่งกับพระเถระแก่ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า นาลํ กพลํ ปทาตเว ดังนี้.

ได้ยินว่า ในนครสาวัตถี มีสหาย ๒ คน บรรดาสหายทั้งสองนั้นคนหนึ่งบวชแล้วได้ ไปยังเรือนของสหายนอกนี้ทุกวัน สหายนั้น ได้ถวายภิกษาแก่ภิกษุผู้สหายนั้น แม้ตนเองก็บริโภคแล้ว ได้ไปวิหารพร้อมกับภิกษุผู้สหายนั้น นั้นแหละ. นั่งสนทนาปราศรัยอยู่จนพระอาทิตย์อัสดง จึงกลับเข้าเมือง. ฝ่ายภิกษุผู้สหายนอกนี้ ก็ตามสหายนั้น ไปจนถึงประตูเมืองแล้วก็กลับ. ความคุ้นเคยของสหายทั้งสองนั้น เกิดปรากฏในระหว่างภิกษุทั้งหลาย.

อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายนั่งกล่าวถึง ความคุ้นเคยของสหายทั้งสองนั้น ในโรงธรรมสภา.

พระศาสดาเสด็จมา แล้วตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งสนทนากันด้วยถาเรื่องอะไรหนอ? ภิกษุ

เหล่านั้นกราบทูลว่า ด้วยกาเรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สหายทั้งสองนี้เป็นผู้
คุ้นเคยกัน แต่ในบัดนี้เท่านั้น หามิได้ แม้ในกาลก่อน ก็ได้เป็น
ผู้คุ้นเคยกันเหมือนกัน แล้วทรงนำอดีตนิทานมา ดังต่อไปนี้.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติใน
นครพาราณสี ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ได้เป็นอำมาตย์ของ
พระเจ้าพรหมทัตนั้น. ในกาลนั้น สุนัขตัวหนึ่งไปยังโรงช้าง
มงคล กินเมล็ดข้าวสุกแห่งภักดิ์ ที่ตกอยู่ในที่ที่ช้างมงคลบริโภคนั้น
สุนัขนั้นเคิบโตด้วยโภชนะนั้น นั้นแล. จึงเกิดความคุ้นเคยกับ
ช้างมงคล บริโภคนั้นในสำนักของช้างมงคล นั้นเอง. สัตว์แม่
ทั้งสองไม่อาจเป็นไป เว้นจากกัน. ช้างนั้นเองจงจับสุนัขนั้น
ไล่ไปไสมาเล่น ยกขึ้นวางบนกระพองบ้าง.

อยู่มาวันหนึ่ง มนุษย์ชาวบ้านคนหนึ่งให้มูลค่าแก่คน
เลี้ยงช้าง แล้วได้พาเอาสุนัขนั้น ไปบ้านของตน. ตั้งแต่นั้น ช้าง
นั้น เมื่อไม่เห็นสุนัขก็ไม่กิน ไม่ดื่ม ไม่อาบ. พวกคนเลี้ยงช้าง
จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระราชา. พระราชาทรงสั่งพระ
โพธิสัตว์ไป ด้วยพระดำรัสว่า บัณฑิต ท่านจงไป จงรู้ว่า
เพราะเหตุไร ช้างจึงกระทำอย่างนั้น.

พระโพธิสัตว์ไปยังโรงช้าง รู้ว่า ช้างเสียใจ คิดว่า โรคไม่ปรากฏในร่างกายของช้างนี้ ก็ความสนิทสนมฐานมิตรกับใครๆ จะพึงมีแก่ช้างนั้น ช้างนั้นเห็นจะไม่เห็นมิตรนั้น จึงถูกความโศกครอบงำ ครั้นคิดแล้ว จึงถามพวกคนเลี้ยงช้างว่า ความคุ้นเคยกับใครๆ ของช้างนี้ มีอยู่หรือ?

พวกคนเลี้ยงช้างกล่าวว่า มีจ๊ะ นาย ช้างนี้ถึงความคุ้นเคยกันมากกับสุนัขตัวหนึ่ง.

พระโพธิสัตว์ถามว่า บัดนี้ สุนัขตัวนั้นอยู่ที่ไหน? พวกคนเลี้ยงช้างกล่าวว่า ถูกมนุษย์คนหนึ่งนำไป. พระโพธิสัตว์ถามว่า กี่ที่เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์คนนั้น พวกท่านรู้จักไหม? พวกคนเลี้ยงช้างกล่าวว่า ไม่รู้จักคอกนาย.

พระโพธิสัตว์ได้ไปยังสำนักของพระราชา แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ อาพาธใดๆ ของช้างไม่มี แต่ช้างนั้นมีความคุ้นเคยอย่างแรงกล้า กับสุนัขตัวหนึ่ง ช้างนั้นเห็นจะไม่เห็นสุนัขนั้น จึงไม่บริโภค แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

พระยาช้างไม่สามารถจะรับเอาคำข้าว ไม่สามารถจะรับเอาก่อนข้าว ไม่สามารถจะรับเอาหญ้า ไม่สามารถจะขัดสีกาย. ข้าพระบาทมาสำคัญว่า พระยาช้างตัวประเสริฐได้ทำ

ความรักใคร่ในสุนัข เพราะได้เห็นกันเองๆ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นาดิ แปลว่า ไม่สามารถ. บทว่า กพลิ ได้แก่ คำข้าวที่ให้เฉพาะที่แรก ในเวลาบริโภคน. บทว่า ปทาตเว แปลว่า เพื่อรับเอา. พิงทราบการลอบ ออ อักษรเนื่องด้วยวิธีสนธิการเชื่อมศัพท์. อธิบายว่า เพื่อถือเอา. บทว่า น ปิณฺฑุํ ได้แก่ ไม่สามารถเพื่อรับเอาแม้ก้อนกัณฑ์เขาปั้นให้. บทว่า น กุเส ได้แก่ ไม่สามารถรับเอา แม้หญ้าทั้งหลายที่เขาให้กิน. บทว่า น ฌลิตฺตุ ความว่า ให้อาบอยู่ ก็ไม่สามารถจะขัดสีแม้ร่างกาย. พระโพธิสัตว์กราบทูลแต่พระราชา ถึงเหตุทั้งปวงที่ข้างนั้นไม่สามารถจะกระทำ อย่างนี้แล้ว เมื่อจะกราบทูลถึงเหตุที่ตนกำหนด ในเพราะข้างนั้นไม่สามารถ จึงกราบทูลคำมีอาทิว่า มลฺลญฺยามิ ข้าพระบาท สำคัญว่า ดังนี้.

พระราชาทรงสดับคำของพระโพธิสัตว์นั้นแล้ว จึงตรัสถามว่า คุณก่อนบังเกิด บัดนี้ ควรกระทำอย่างไร? พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ได้ยินว่า มนุษย์ผู้หนึ่งพาเอาสุนัข ผู้เป็นสหายของข้างมงคลแห่งข้าพระบาททั้งหลายไป. ขอพระองค์จงให้คนเที่ยวติดลอง ประกาศว่า ชนทั้งหลายแม้เห็นสุนัขนั้น ในเรือนของคนใด คนนั้นจะมีสินไหมชื้อนี้

ดังนี้ พระเจ้าข้า. พระราชาทรงให้กระทำอย่างนั้น. บุรุษนั้นได้
 สดับข่าวนั้น จึงปล่อยสุนัข. สุนัขนั้นรีบไป ได้ไปยังสำนักของ
 ช้างทีเดียว. ช้างเองวงจับสุนัขนั้นวางบนกระพอง ร้องให้รำ
 ไร แล้วเอาลงจากกระพอง เมื่อสุนัขนั้นบริโภคนั้นจึงบริโภคนั้น
 ภายหลัง.

พระราชาทรงพระดำริว่า พระโพธิสัตว์ผู้อุชฌายะของ
 สัตว์เดียรัจฉาน จึงได้ประทานยศใหญ่แก่พระโพธิสัตว์.

พระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุสองรูปนี้
 เป็นผู้คุ้นเคยกัน ในบัดนี้เท่านั้น หามิได้ แม้ในกาลก่อน ก็ได้
 เป็นผู้คุ้นเคยกันมาแล้ว.

ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงเปลี่ยน
 แสดงด้วย **กล่าวด้วยอริยสัจ ๔** ทรงสืบอนุสนธิ แล้วทรง
 ประชุมชาดก. ชื่อว่าการเปลี่ยนมาแสดง กล่าวด้วย สัจจะ ๔
 นี้ ย่อมมีแม้ทุกชาดกทีเดียว แต่เราทั้งหลายจักแสดงการ
 เปลี่ยนกลับมาแสดง กล่าวด้วย อริยสัจ ๔ เฉพาะในชาดก ที่
 ปราภควานิสงส์แก่บุคคลนั้น เท่านั้นแล.

สุนัขในกาลนั้น ได้เป็น อุบาสก ในบัดนี้

ช้างในกาลนั้น ได้เป็น พระเถระแก่ ในบัดนี้

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

พระราชาในกาลนั้น ได้เป็น พระอานนท์ ในบัดนี้
ส่วนบัณฑิตผู้เป็นอำมาตย์ได้เป็น เรา แล.

จบอรรถกถาอภินิหารชาดก

28. นันทิวินาสชาดก

ว่าด้วย การพูดดี

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน ทรงปรารภการพูดเสียคนแทงให้เจ็บใจของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า มนุญญเมว ภาเสยฺย ดังนี้.

ความพิศดารว่า สมัยนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ เมื่อกระทำการทะเลาะ ข่มขู่ ข่มตะเพิด ข่มทิ่มแทง ข่มคำด้วย เรื่องสำหรับคำ ๑๐ ประการ.

ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้เรียกภิกษุฉัพพัคคีย์มาแล้วตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า พวกเธอกระทำการทะเลาะ จริงหรือ? เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์กราบทูลว่า จริงพระเจ้าข้า. จึงทรงติเตียน แล้วตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าวาจาหยาบ กระทำแต่ความฉิบหายให้ ไม่เป็นที่พอใจแม้แห่งสัตว์เดียรัจฉาน แม้ในกาลก่อน สัตว์เดียรัจฉานตัวหนึ่ง ข่มยังคนผู้ร้องเรียกตนด้วยคำหยาบ ให้พ่ายแพ้ด้วยทรัพย์พัน

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

หนึ่ง แล้วจึงทรงนำอดีตนิทานมา ดังต่อไปนี้.

ในอดีตกาล มีพระราชาพระนามว่า **คันธา**

ระ ครองราชสมบัติอยู่ในเมืองตักกสิลา แคว้นคันธาระ พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดโค. ครั้งในกาลที่พระโพธิสัตว์เป็นลูกโคหนุ่มนั่นเอง. พราหมณ์คนหนึ่งได้พระโพธิสัตว์นั้น จากสำนักของทายกผู้ให้ทักษิณา ตั้งชื่อว่า **นันทวิสาธ** แล้วตั้งไว้ในฐานะบุตร รักใคร่มาก ให้ข้าวยาสูบและภัตเป็นต้น บำรุงเลี้ยงแล้ว.

พระโพธิสัตว์เจริญวัยแล้ว คิดว่า พราหมณ์นี้ปรนนิบัติเราได้โดยยาก ชื่อว่า โคอื่น ผู้มีฐานะเสมอเช่นกับเรา ย่อมไม่มีในชมพูทวีปทั้งสิ้น ถ้ากระไร เราพึงแสดงกำลังของตนแล้ว พึงให้ค่าเลี้ยงดูแก่พราหมณ์.

วันหนึ่ง พระโพธิสัตว์นั้นกล่าวกะพราหมณ์ว่า พราหมณ์ท่านจงไป จงเข้าไปหาโควินทกเศรษฐีนั้น แล้วกล่าวว่า โคพลีพัทของเรายังเกียจร่อยเล็มซึ่งผูกติดๆ กันให้เคลื่อนไปได้ ท่านจงกระทำการเค็มพันด้วยทรัพย์พันกหาปณะ พราหมณ์นั้นจึงไปยังสำนักของเศรษฐี สั่งสนทนาขึ้นว่า ในนครนี้ โคของใครเพียบพร้อมด้วยเรียวแรง.

ลำดับนั้น เศรษฐีจึงกล่าวกะพราหมณ์นั้นว่า ของคนโน้น และของคนโน้น แล้วกล่าวว่า ก็ทั่วทั้งนคร โคชื่อว่าเช่นกับด้วยโคทั้งหลายของเรา ย่อมไม่มี. พราหมณ์กล่าวว่า โคของเราตัวหนึ่งสามารถให้เกวียนร้อยเล่มผูกติดๆ กันเคลื่อนไปได้ มีอยู่. เศรษฐีกล่าวว่า คฤหบดี โคเห็นปานนี้ จะมีแต่ไหน. พราหมณ์กล่าวว่า มีอยู่ในเรือนของเรา. เศรษฐีกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านจงกระทำเดิมนั้น.

พราหมณ์กล่าวว่า ดิถี ข้าพเจ้าจะทำแล้วได้กระทำเดิมนั้นด้วยทรัพย์พันกหาปณะ พราหมณ์นั้นยังเกวียนร้อยเล่มให้เต็มด้วยทราย กรวด และหินเป็นต้น แล้วจอดไว้ตามลำดับกัน แล้วผูกเกวียนทุกเล่มเข้าด้วยกัน ด้วยเชือกสำหรับผูกเพลา แล้วให้โคนันทิวีสาลอาบน้ำ แล้วเจิมด้วยของหอม ประดับพวงมาลาที่คอ แล้วเทียมเฉพาะตัวเท่านั้นที่ทาบเกวียนเล่มแรกตนเองนั่งที่ทาบเกวียน เจือปฏักขึ้น แล้วกล่าวว่า เจ้าโคโงง จงลากไป เจ้าโคโงง จงนำไป.

พระโพธิสัตว์คิดว่า พราหมณ์นี้ร้องเรียกเราผู้ไม่โงง ด้วยวาตะว่าโงง จึงได้ยื่นเท้าทั้ง ๔ ให้หนึ่ง เหมือนเสา.

ทันใดนั้น เศรษฐีจึงให้พราหมณ์นำทรัพย์พัน

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

กหาปณะมา.

พราหมณ์แพ้ (พนัน) ด้วยทรัพย์พันกหาปณะ จึงปลด
โคแล้วไปเรื้อน ถูกความโศกครอบงำ จึงได้นอน. โคนันท์
วิสาธเทียวไปแล้วกลับมา เห็นพราหมณ์ถูกความโศกครอบงำ
จึงเข้าไปหา แล้วกล่าวว่า พราหมณ์ ท่านนอนหลับหรือ.

พราหมณ์กล่าวว่า เราแพ้นันด้วยทรัพย์พันกหาปณะ
จะมีความหลับมาแต่ไหน.

โคนันท์วิสาธกล่าวว่า ท่านพราหมณ์ ฉันอยู่ในเรือน
ของท่านมาตลอดกาล มีประมาณเท่านี้ เคยทำภาษณะอะไรๆ
แตก เคยเหยียบใครๆ หรือเคยถ้ายอูจจาระ ปัสสาวะ ในที่อัน
ไม่ควร มีอยู่หรือ.

พราหมณ์กล่าวว่า ไม่มีดอกพ่อ.

ลำดับนั้น โคนันท์วิสาธกล่าวว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น
เพราะเหตุไร ท่านจึงเรียกฉัน ด้วยวาตะว่าโคโง นั่นเป็นโทษ
ของท่านเท่านั้น โทษของฉันไม่มี ท่านจงไป จงทำเค็มพันด้วย
ทรัพย์ ๒,๐๐๐ กหาปณะกับเศรษฐีนั้น ขออย่างเดียว ท่านอย่า
เรียกฉันผู้ไม่โง่ ด้วยวาตะว่าโคโง.

พราหมณ์ได้ฟังคำของโคนันท์วิสาธนั้นแล้ว ไป

กระทำเต็มพันด้วยทรัพย์ ๒,๐๐๐ กหาปณะ แล้วผูกเกวียนร้อยเล่มติดกัน โดยนัยอันมีแล้วในก่อน ประดับโคนันทิวีสาล แล้วเทียมเกวียนเล่มแรกเข้าที่ทูปเกวียน.

ถามว่า เทียมอย่างไร?

ตอบว่า พราหมณ์ผูกแอกให้แน่นที่ทูปเกวียน แล้วเทียมโคนันทิวีสาลเข้าที่ปลายแอกข้างหนึ่ง แล้วเอาเชือกที่ทูปเกวียน พันปลายแอกข้างหนึ่ง แล้วใส่ไม้ค้ำยันปลายแอก เพลาและเชิงเกวียน เอาเชือกนั้นผูกให้แน่นแล้วจอดไว้ ก็เมื่อกระทำอย่างนี้ แอกยอมไม่เคลื่อนไปทางโน้นทางนี้ โคตัวเดียวเท่านั้น อาจลากไปได้.

ลำดับนั้น พราหมณ์นั่งบนทูปเกวียน ลูบหลัง โคนันทิวีสาลนั้น พลางกล่าวว่า โคผู้เจริญ พองไป โคผู้เจริญ พองลากไป. พระโพธิสัตว์ลากเกวียนร้อยเล่มที่ผูกติดกัน ด้วยกำลังแรงครั้งเดียวเท่านั้น ให้เกวียนเล่มที่ตั้งอยู่ข้างหลังไปตั้งอยู่ในที่ของเกวียนซึ่งตั้งอยู่ข้างหน้า โควินทกเศรษฐีแพ้ แล้วได้ให้ทรัพย์ ๒,๐๐๐ กหาปณะแก่พราหมณ์ มนุษย์แม้อื่นๆ ก็ได้ให้ทรัพย์เป็นอันมากแก่พระโพธิสัตว์ ทรัพย์ทั้งหมดนั้นได้เป็นของพราหมณ์ทั้งนั้น พราหมณ์นั้นอาศัยพระโพธิสัตว์ จึงได้

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

ทรัพย์เป็นอันมาก ด้วยประการอย่างนี้.

พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าคำหยาบ
ไม่เป็นที่พอใจของใครๆ แล้วทรงติเตียนพวกภิกษุฉัพพัค
คีย์ **แล้วทรงบัญญัติสิกขาบท** เป็นพระผู้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะ
แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

บุคคลพึงกล่าวแต่คำที่น่าพอใจเท่านั้น ไม่พึงกล่าวคำ
ที่ไม่น่าพอใจ ในกาลไหนๆ เมื่อพราหมณ์กล่าวคำที่น่าพอใจ
โคนันทิวีสาลได้ลากเอาภาระหนักไปได้ ทำพราหมณ์ผู้นั้นให้
ได้ทรัพย์ด้วย ตนเองก็เป็นผู้ปลื้มใจเพราะการช่วยเหลือ
ด้วย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มนุญฺญเมว ภาเสยฺย ความ
ว่า บุคคลเมื่อจะกล่าวกับคนอื่น พึงกล่าวเฉพาะปิยวาจาอัน
อ่อนหวานอ่อนโยน เป็นที่น่าพอใจไเพราะ เว้นจากโทษ ๔
ประการ.

บทว่า ครุถาริ อุตฺทุชฺชิ ความว่า โคนันทิวีสาล เมื่อ
พราหมณ์กล่าวคำที่ไม่น่าพอใจ ก็ไม่ลากภาระ เมื่อพราหมณ์
กล่าวคำเป็นที่รัก น่าพอใจในภายหลัง จึงลากภาระหนักไปให้

ถึง. กิ ๓ อักษร ในบทว่า อุตฺทฐริ นั้นในคาถานี้ เป็นอักษรทำ
การเชื่อมบท โดยการเชื่อมพยัญชนะแล.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้ว่า มนุญฺญ
เมว ภาเสยฺย มาด้วยประการฉะนี้แล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า
พราหมณ์ในกาลนั้น ได้เป็น พระอานนท์
ส่วนโคนันทิวีสาลได้เป็น เราก็คือพระสัมมาสัมพุทธ
เจ้า แล.

จบอรรถกถานันทิวีสาลชาดก

29. กัณหาชดก

ว่าด้วย ผู้เอาการเอางาน

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน ทรงปรารภยมกปาฏิหาริย์ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ยโต ยโต คุรุ คุรุ ดังนี้.

ยมกปาฏิหาริย์นั้นพร้อมกับการเสด็จลงจากเทวโลก จักมีแจ้งใน **สรวังคชาดก** เตรสนิบาต.

ก็เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์แล้วเสด็จอยู่ในเทวโลก ในวันมหาปวารณาเสด็จลงที่ประตูเมืองสังกัสสะ แล้วเสด็จเข้าไปยังพระเชตวันมหาวิหาร พร้อมด้วยบริวารใหญ่.

ภิกษุทั้งหลายประชุมกันในโรงธรรมสภา นั่งกล่าวถึงพระคุณของพระศาสดา ว่า อาวุโสทั้งหลาย ชื่อว่าพระตถาคต มีฐานะไม่มีผู้เสมอ คนอื่นชื่อว่าผู้สามารถเพื่อจะนำเอาฐานะที่พระตถาคตนำไปแล้ว ย่อมไม่มี. คุรุทั้ง ๖ กล่าวว่า พวกเราเท่านั้นจักกระทำปาฏิหาริย์ พวกเราเท่านั้นจักกระทำปาฏิหาริย์ แม้ปาฏิหาริย์อย่างหนึ่งก็ไม่ได้ทำ. น้าอัสจรรย์ พระศาสดาทรงมีฐานะไม่มีผู้เสมอ.

พระศาสดาเสด็จมา แล้วตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์นั่งสนทนากันด้วยเรื่องอื่นหามิได้ นั่งสนทนากันด้วยเรื่องพระคุณเฉพาะของพระองค์ชื่อเหินปานนี้.

พระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ใครๆ จักไม่ได้นำไปซึ่งฐานะที่เรานำไปแล้ว ในบัดนี้เท่านั้น ก็หามิได้ แม้ในกาลก่อน เราแม้บังเกิดในกำเนิดเดียรัจฉาน ก็ไม่ได้ใครๆ ผู้มีฐานะเสมอกับตน แล้วทรงนำอดีตนิทานมาดังต่อไปนี้

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติในนครพาราณสี พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิในกำเนิดโค ครั้นในเวลาที่ยังเป็นลูกโคหนุ่มนั้นแล เจ้าของทั้งหลายอยู่ในเรือนของหญิงแก่คนหนึ่ง กำหนดค่าเช่าที่อยู่อาศัย จึงได้ให้ลูกโคนั้น. หญิงแก่นั้นปฏิบัติลูกโคหนุ่มนั้นด้วยข้าวยาคุและภัตเป็นต้น ตั้งไว้ในฐานะบุตร ให้เติบโตแล้ว. ลูกโคนั้นปรากฏชื่อว่า อัยยิกาภาพะ. ก็โคนั้นเจริญวัยแล้ว เป็นผู้มียลเหมือนดอกอัญชัน เทียวไปกับโคบ้าน ได้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลและอาจา

ระ. พวกเด็กชาวบ้านจับที่เขาบั้ง ที่หุบบั้ง ที่คอบั้ง โหนบั้ง จับที่หางเล่นบั้ง ดึงมาบั้ง นั่งบนหลังบั้ง.

วันหนึ่ง โคนั้นคิดว่า มารดาของเรายากจน ตั้งเราไว้ในฐานะเป็นบุตร เลี้ยงดูมาโดยลำบาก ถ้ากระไร เราทำการรับจ้าง ปลดเปลื้องมารดานี้ให้พ้นจากความยากจน.

จำเดิมแต่นั้น โคนั้นเที่ยวทำการรับจ้าง.

อยู่มาวันหนึ่ง บุตรพ่อค้าเกวียนคนหนึ่งมีเกวียน ๕๐๐ เล่ม ไปประจวบเอาท่าที่ไม่ราบเรียบ โคทั้งหลายของพ่อค้าเกวียนนั้น ไม่สามารถจะยังเกวียนทั้งหลายให้ข้ามขึ้นได้ โคทั้งหลายในเกวียน ๕๐๐ เล่ม ที่เจ้าของเอาแอกมาเทียมต่อกัน ก็ไม่ได้้อาจเพื่อจะให้เกวียน แม้เล่มเดียวข้ามขึ้นไปได้ ฝ่ายพระโพธิสัตว์กับพวกโคชาวบ้าน เทียวไป ณ ที่ใกล้ท่า.

ฝ่ายบุตรพ่อค้าเกวียนก็เป็นผู้รู้สูตรโค เขาใคร่ครวญอยู่ว่า ในระหว่างโคเหล่านี้ โคอุสภอาชาในยผู้สามารถยังเกวียนเหล่านี้ให้ข้ามพ้น มีอยู่หรือหนอ? ได้เห็นพระโพธิสัตว์แล้ว คิดว่า นี้โคอาชาในยจักอาจยังเกวียนทั้งหลายของเราให้ข้ามพ้นได้ ใครหนอเป็นเจ้าของโคตัวนี้ จึงถามพวกคนเลี้ยงโคว่า ท่านผู้เจริญ ใครหนอเป็นเจ้าของโคตัวนี้ เราจักเทียมโคนี้ใน

เกวียนทั้งหลาย เมื่อเกวียนทั้งหลายอัน โคนี้ให้ข้ามขึ้นได้ จัก
ให้ค่าจ้าง.

พวกคนเลี้ยงโคเหล่านั้นกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงจับ
มันเทียมเกด เจ้าของโคตัวนี้ในที่นี้ไม่มี บุตรพ่อค้าเกวียนนั้น
จึงเอาเชือกผูกพระโพธิสัตว์นั้นที่จมูกแล้วดึง ไม่ได้อาจแม้จะ
ให้เคลื่อนไหวได้.

ได้ยินว่า พระโพธิสัตว์ไม่ได้ไปด้วยคิดว่า เมื่อบอก
ค่าจ้าง เราจักไป. บุตรพ่อค้าเกวียนรู้ความประสงค์ของพระ
โพธิสัตว์นั้น จึงกล่าวว่า นาย เมื่อท่านให้เกวียน ๕๐๐ เล่มข้าม
ขึ้นแล้ว เราจักเก็บเกวียนละ ๒ กหาปณะให้เป็นค่าจ้างแล้วจัก
ให้ ๑,๐๐๐ กหาปณะ. ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ได้เดินไปเอง
ทีเดียว.

ลำดับนั้น บุรุษทั้งหลายจึงเทียมพระโพธิสัตว์นั้นที่
เกวียนทั้งหลาย. ที่นั้น พระโพธิสัตว์ยกเกวียนนั้นขึ้นโดยกำลัง
แรงครั้งเดียวเท่านั้น ให้เกวียนไปตั้งอยู่บนบก ยังเกวียน
ทั้งหมดให้ข้ามขึ้น โดยอุบายนี้. บุตรพ่อค้าเกวียนเก็บ
กหาปณะหนึ่งต่อเกวียนเล่มหนึ่งๆ กระทำทรัพย์ ๕๐๐
กหาปณะให้เป็นห้อมิภันฑะ แล้วผู้ที่คอกของพระโพธิสัตว์

นน.

พระโพธิสัตว์นั้นคิดว่า บุตรพ่อค้าเกวียนนี้ไม่ให้ค่าจ้างแก่เรา ตามที่กำหนดไว้. บัดนี้ เราจักไม่ให้บุตรพ่อเกวียนนั้นไป จึงได้ไปยื่นขวางทางข้างหน้าเกวียนเล่มแรกสุด คนทั้งหลาย แม้จะพยายามเพื่อให้หลีกไป ก็ไม่ได้ อาจเพื่อจะให้พระโพธิสัตว์นั้นหลีกไป. บุตรพ่อค้าเกวียนคิดว่า โคนี้เห็นจะรู้ว่า ค่าจ้างของตนหย่อนไป จึงเก็บ ๒ กหาปณะในเกวียนเล่มหนึ่งๆ ผูกทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะ ให้เป็นห่อมีกัณฐะ แล้วคล้องที่คอ โดยกล่าวว่า นี่เป็นค่าจ้างในการยังเกวียนให้ข้ามจันทน์ของท่าน.

พระโพธิสัตว์นั้นพาเอาห่อทรัพย์พันหนึ่ง ได้ไปยังสำนักของมารดา พวกเด็กชาวบ้านได้ไปยังสำนักของพระโพธิสัตว์ ด้วยคิดกันว่า นี่ชื่ออะไรที่คอของโคอัยยิกาภาพะ. พระโพธิสัตว์นั้นถูกเด็กชาวบ้านติดตาม จึงหนีไปไกลได้ไปยังสำนักของมารดา. ก็เพราะให้เกวียน ๕๐๐ เล่มข้ามจันทน์ จึงปรากฏเป็นผู้เหน็ดเหนื่อย มีตาทั้งสองข้างแดง.

ยายเห็นถุงทรัพย์ ๑,๐๐๐ ที่คอของพระโพธิสัตว์นั้น จึงกล่าวว่า พ่อ นี้ เข้าได้มา ณ ที่ไหน แล้วถามพวกเด็ก

ชาวบ้าน ได้ฟังเนื้อความนั้นแล้ว จึงกล่าวว่า พ่อ เราต้องการ
เลี้ยงชีวิต ด้วยค่าจ้างที่เจ้าได้มาหรือ เพราะเหตุไร เจ้าจึงเสวย
ทุกข์เห็นปานนี้ จึงให้พระโพธิสัตว์อาบน้ำอุ่น เอาน้ำมันทาทั่ว
ร่างกาย ให้ดื่มน้ำ ให้บริโภคนกโกชนะอันเป็นสัปปายะ ในเวลา
สิ้นชีวิต ได้ไปตามยถากรรมพร้อมกับพระโพธิสัตว์.

ฝ่ายพระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคต
เป็นผู้มีธุระ ไม่มีผู้เสมอ ในบัดนี้เท่านั้น ก็ห้ามได้ แม้ในกาล
ก่อน ก็เป็นผู้มีธุระ ไม่มีผู้เสมอเหมือนกัน ครั้นทรงนำพระ
ธรรมเทศนาขึ้นมาแล้ว จึงทรงสืบต่ออนุสนธิ เป็นพระผู้ตรัสรู้
พร้อมเฉพาะแล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า

ในที่ใดๆ มีธุระหนัก ในที่ใดมีร่องทางกลุ่มลึก ในกาล
นั้น ชนทั้งหลายย่อมเทียม โคดำที่เดียว โคดำนั้นก็นำเอาธุระ
นั้นไปได้ โดยแท้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยโต ยโต ครุ ฐุ ความว่า
ในที่ใดๆ มีธุระหนัก คือหยาบ โคพลีพัทธอื่นๆ ไม่อาจยกขึ้น
ได้.

บทว่า ยโต คมฺภีรวตฺตนิ ความว่า ชื่อว่า วตฺตนิ ทาง
เพราะเป็นที่ไปของคน คำว่า วตฺตนิ นี้ เป็นชื่อของหนทาง.

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

อธิบายว่า ในที่ใดมีหนทาง ชื่อว่าลี้ก เพราะมีน้ำและโคลนมาก หรือเพราะความเป็นทางขรุขระและชัน.

ศัพท์ว่า อสุสุ. ในบทว่า ตทาสสุ กณ्हี ยฺยชฺชนฺติ นี้ เป็นเพียงนิบาต. อธิบายว่า ในกาลนั้น ย่อมเทียมโคดำ ท่านกล่าวคำอธิบายไว้ว่า ในกาลใดมีธุระหนัก และมีหนทางลี้ก ในกาลนั้น ชนทั้งหลายจึงเอาโคพลิพัตตัวอื่นออกไป แล้วเทียมโคดำเท่านั้น.

ศัพท์ว่า อสุสุ แม้ในบทว่า สุวาสสุ ตํ วหเต ฐฺริ นี้ ก็เป็นศัพท์นิบาตเหมือนกัน. อธิบายว่า โคดำนั้นย่อมนำธุระนั้นไป.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ในกาลนั้น โคดำเท่านั้นนำธุระนั้นไป ดังนี้ ด้วยประการอย่างนี้แล้ว ทรงสืบต่ออนุสนธิ ประชุมชาดกว่า

หญิงแก่ในครั้งนั้น ได้เป็น ภิกษุณีอุบลวรรณา

ส่วนโคอัยยิกาภาพะได้เป็น เรา แล.

จบอรรถกถากัณ्हชาดก

30. มุณิกชาดก

ว่าด้วย ลักษณะของผู้มีอายุยืน

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน ทรงปรารภการประเล้าประโลมของเด็กหญิงอ้วน จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า มา มุณิกสูตร ดังนี้.

เรื่องการประเล้าประโลมนั้นจักมีแจ้งใน **จุดลนา**
รทกัสสปชาดก เตรสนิบาต.

ก็พระศาสดาตรัสถามภิกษุ นั้นว่า คุณก่อนภิกษุ ได้ยินว่า เธอเป็นผู้กระสันจะสึกจริงหรือ?

ภิกษุ นั้นทูลว่า พระเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ. พระศาสดาตรัสถามว่า เพราะอาศัยอะไร? ภิกษุ นั้นกราบทูลว่า เพราะอาศัยการประเล้าประโลมของเด็กหญิงอ้วน พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ เด็กหญิงอ้วนนั้น กระทำความพินาศแก่เธอ ในบัดนี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ในกาลก่อน ในวันวิวาห์ของเด็กหญิงอ้วนนี้ เธอก็ถึงความสิ้นชีวิต ถึงความเป็นแกงอ่อมของมหาชน แล้วทรงนำอดีตนิทานมาดังต่อไปนี้

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติในนครพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดโค ในบ้านของกฤณ มพิกคนหนึ่ง ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง โดยมีชื่อว่า **มหาโลहित** ฝ่ายน้องชายของพระโพธิสัตว์ ได้เป็นผู้ชื่อว่า **จูพลอहित** ชูระการงานในตระกูลนั้นนั้นแล ย่อมดำเนินไปได้ เพราะอาศัยโค ๒ ตัวพี่น้องนั้น นั้นเอง.

ก็ในตระกูลนั้น มีเด็กหญิงคนหนึ่ง. กุลบุตรชาวเมืองคนหนึ่ง ขอเด็กหญิงนั้นเพื่อบุตรของตน. บิดามารดาของเด็กหญิงนั้น ให้ข้าวยาकुและภัตเลี้ยงดูสุกร ชื่อว่า **มุณิกะ** ด้วยหวังว่า แองอ่อมจักมีเพื่อแขกทั้งหลายผู้มาในวันวิวาห์ของเด็กหญิง.

โคจูพลอहितเห็นดังนั้น จึงถามพี่ชายว่า ชูระการงานในตระกูลนี้ เมื่อจะดำเนินไป ก็อาศัยเราพี่น้องทั้งสอง จึงดำเนินไปได้ แต่คนเหล่านี้ให้เฉพาะแต่หญ้าและใบไม้แก่พวกเรา กลับปรนเปรอสุกรด้วยข้าวยาकुและภัต ด้วยเหตุไรหนอ สุกรนี้จึงได้ยาकुและภัตนั้น.

ลำดับนั้น โคนผู้พี่จึงกล่าวแก่โคจูพลอहितผู้น้องว่า คุณก่อนพ่อจูพลอहित เจ้าอย่าริษยาโทษนะของสุกรนั้นเลย สุกร

นี่กำลังบริโภครัตเป็นเหตุตาย ในวันวิเวกของกุมาริกา สุกกรนี้
 จักเป็นแกงอ่อมสำหรับแขกผู้มา เพราะเหตุนั้น ชนเหล่านี้จึง
 เลี้ยงดูสุกกรนี้ โดยล่วงไป ๒-๓ วันแต่นี้ไป คนทั้งหลายจักพากัน
 มาเมื่อเป็นอย่างนั้น เจ้าจักได้เห็นสุกกรนั้น ถูกจับที่เท้า
 ทั้งหลาย ดึงออกมาจากใต้เตียง ถูกเขามากระทำแคงและ
 กับข้าว เพื่อแขกทั้งหลาย แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

ท่านอย่าริษยาหมูมูณิกะเลย มันกินอาหาร อันเป็นเหตุ
 ให้เดือดร้อน ท่านจงเป็นผู้มีความขวนขวายน้อย กินแต่เกลบ
 เถิด นี่เป็นลักษณะแห่งความเป็นผู้มีอายุยืน.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มา มูณิกสุส ปิหิ ความว่า
 ท่านอย่ายังความริษยาให้เกิดขึ้นใน โภชนะของหมูมูณิกะ คือ
 อย่าริษยาต่อหมูมูณิกะ ว่า หมู่นี้บริโภครัต โภชนะดี ได้แก่อย่า
 ประารถนาเป็นอย่างหมูมูณิกะว่า เมื่อไรหนอ แม้เราก็จะมี
 ความสุขอย่างนี้ เพราะหมูมูณิกะนี้บริโภครัตอาหาร อันเป็นเหตุ
 เดือดร้อน.

บทว่า อาตฺรณฺณานิ ได้แก่ โภชนะเป็นเหตุให้ตาย.

บทว่า อปฺโปสุสฺสโก ภูสฺงฺขาท ความว่า ท่านจงเป็นผู้มี

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / ฉัตรราชา

ความขวนขวายน้อยในโภชนะของหมุมุณิกะนั้น จงบริโภคน้ำ
แกลบที่ตนได้เกิด.

บทว่า **เอตํ ทิฆมายูลกฺขณํ** ความว่า นี่เป็นเหตุแห่งความ
เป็นผู้มีอายุยืน.

แต่นั้น ไม่นานนัก คนเหล่านั้นก็พากันมา ชำหมุมุณิกะ
กะแล้วแทงโดยประการต่างๆ พระโพธิสัตว์กล่าวกะโคจุพ
โลहितว่า พ่อ เจ้าเห็นหมุมุณิกะแล้วหรือ.

โคจุพโลहितกล่าวว่า ข้าแต่พี่ ผลแห่งการบริโภคน้ำ
หมุมุณิกะฉันเห็นแล้ว ของสักว่าหญ้า ใบไม้และแกลบเท่านั้น
ของพวกเรา อุดม ไม่มีโทษ และเป็นลักษณะแห่งความเป็นผู้มี
อายุยืน กว่าภัตของหมุมุณิกะ โดยร้อยเท่า พันเท่า.

พระศาสดาตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุ แม้ในกาลก่อน เธอก็
อาศัยกุมาริกาณีถึงความสิ้นชีวิต แล้วถึงความเป็นแกงอ่อม
ของมหาชน ด้วยประการอย่างนี้แล. ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว จึงทรงประกาศจะทั้งหลาย. ในเวลาจบ
สังฆะ ภิกษุผู้กระสันอยากสึก ดำรงอยู่ในโศคาปัตติผล. แม้
พระศาสดาก็ทรงสืบนุสนธิ แล้วทรงประชุมชาดกว่า

มุณิกสุกรในครั้งนั้น ได้เป็น ภิกษุผู้กระสันจะสึก
กุมาริกานี้แหละได้เป็น กุมาริกาอ้วน
โคจูปโลहितได้เป็น **พระอานนท์**
ส่วนโคมหาโลहितได้เป็น **เรา** แล.

จบอรรถกถามุณิกชาดกที่๓๐.

จบ กุรุงควรรคที่ ๓.

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. **กุรุงคมิกชาดก** ว่าด้วย กวางกุรุงคะ
๒. **กุกุรุงชาดก** ว่าด้วย สุนัขที่ถูกฆ่า
๓. **โกชานานียชาดก** ว่าด้วย ม้าสินธพอาชาไนย
๔. **อาชัญญชาดก** ว่าด้วย ม้าอาชาไนยกับม้ากระจอก
๕. **ติตถชาดก** ว่าด้วย การเบื้อเพราะช้ำซาก
๖. **มहिพามุขชาดก** ว่าด้วย การเลี่ยมสอน
๗. **อภิณหชาดก** ว่าด้วย การเห็นกันบ่อยๆ
๘. **นันทิวีสาลชาดก** ว่าด้วย การพุดดี

ชาดก เล่ม 2

เรียบเรียงโดย ศีตะธรรมา / นัตรราชา

๕. **กัณหาชาดก** ว่าด้วย ผู้เอาการเองงาน

๑๐. **มุณิกชาดก** ว่าด้วย ลักษณะของผู้มีอายุยืน

อ่าน เนื้อความในพระไตรปิฎก

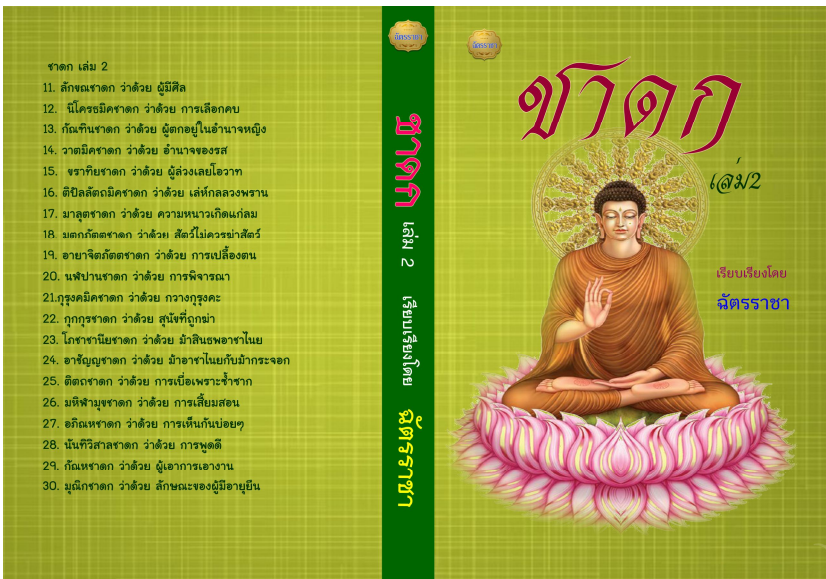
<http://www.84000.org/tipitaka/atita100/v.php?B=27&A=197&Z=21>

1

[ดาวน์โหลด พระไตรปิฎกฉบับธรรมทาน](#)

บันทึก ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

หากพบข้อผิดพลาด กรุณาแจ้งได้ที่ DhammaPerfect@yahoo.com

ขอขอบคุณทุกท่านที่ติดตามผลงานของพีเจียบ ไม่ว่าจะ
เล่มที่วางขายในรูปแบบ ebook และในรูปแบบของหนังสือ

ขอขอบคุณจากใจ ไม่มีสิ่งใดจะมอบให้นอกจากจะ
พยายามนำเสนอแต่สิ่งที่ดีเพื่อเป็นเพื่อนคลายเหงาให้กับทุก
ท่านค่ะ

ขอขอบคุณทุกการดาวโหลดนะคะ สามารถติดต่อ
พูดคุยกับพีได้ เพียงแค่เข้าไปใน google แล้วก็ย้คำว้า “กิติช
ธาธา” ก็จะสามารถติดตามผลงานและเข้าไปพูดคุยกันนใน เฟส
บุกได้แล้วค่ะ

<https://www.facebook.com/keetataru>

<https://www.facebook.com/fukukorean>

<https://www.facebook.com/khainiyai>

ชาดก เล่ม ๒

11. ลักขณชาดก ว่าด้วย ผู้มีศีล
12. นิโครธมิตชาดก ว่าด้วย การเลือกคบ
13. กัณทินชาดก ว่าด้วย ผู้ตกอยู่ในอำนาจหญิง
14. วาตมิตชาดก ว่าด้วย อำนาจของรส
15. ขราทิยชาดก ว่าด้วย ผู้ล่วงเลยโอวาท
16. ตีปัลลัตถมิตชาดก ว่าด้วย เล่ห์กลลวงพราน
17. มาลุตชาดก ว่าด้วย ความหนาวเกิดแก่ลม
18. มตกภัตตชาดก ว่าด้วย สัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์
19. อายาจิตภัตตชาดก ว่าด้วย การเปลื้องตน
20. นหฺปานชาดก ว่าด้วย การพิจารณา
21. กุรุงคมิตชาดก ว่าด้วย กวางกุรุงคะ
22. กุกุรุงชาดก ว่าด้วย สุนัขที่ถูกฆ่า
23. โภชาชานียชาดก ว่าด้วย ม้าสินธพอาชาไนย
24. อาชญญชาดก ว่าด้วย ม้าอาชาไนยกับม้ากระจองอก
25. ติตถชาดก ว่าด้วย การเบื้อเพราะข้าซาก
26. มหิฬามุขชาดก ว่าด้วย การเสียมสอน
27. อภินชาดก ว่าด้วย การเห็นกันบ่อยๆ
28. นันทิวีสาลชาดก ว่าด้วย การพูดดี
29. กัณหาชาดก ว่าด้วย ผู้เอาการเองงาน
30. มุณิกชาดก ว่าด้วย ลักษณะของผู้มีอายุยืน